

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

CEZA MUHAKEMESİNDE SORUŞTURMA EVRESİNDE SAVUNMA

İlayda KANDUR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

CEZA MUHAKEMESİNDE SORUŞTURMA EVRESİNDE SAVUNMA

İlayda KANDUR

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

İlayda KANDUR tarafından hazırlanan “Ceza Muhakemesinde Soruşturma Evresinde Savunma” başlıklı bu çalışma, 09.01.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Çetin ARSLAN (Başkan)

Prof. Dr. Çetin ARSLAN (Danışman)

Prof. Dr. Ali Rıza TÖNGÜR (Üye)

Doç. Dr. Uğur ERSOY (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

04/03/2024

İlayda KANDUR

“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

1. Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
2. Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
3. Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Dr. etin ARSLAN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

İlayda KANDUR

TEŞEKKÜR

Öncelikle yüksek lisans programında öğrencisi olduğum ve tez danışmanlığı ile beni onurlandıran, ceza hukukunu bana sevdiren ve öğreten, kıymetli bilgi birikimi, tecrübesi ve örnek hukukçu kişiliği her zaman yoluma ışık tutan, tez sürecinde konu belirlenmesinden başlayarak tüm süreçte görüş ve eleştirileriyle sabırla yol gösteren ve zengin kütüphanesinden faydalanmama olanak sağlayan çok değerli hocam Prof. Dr. Çetin ARSLAN'a sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Tez jürime katılmayı kabul ederek değerli görüş ve eleştirileriyle tezime katkılarını sunan sayın hocalarım Prof. Dr. Ali Rıza TÖNGÜR'e ve Doç. Dr. Uğur ERSOY'a şükranlarımı sunuyorum.

Her zaman anlayışla yanımda olan ve hayatıma ışık tutan annem Ayşe KANDUR'a, babam Ekrem KANDUR'a ve kardeşim Abrek Furkan KANDUR'a teşekkürü borç bilirim. Son olarak, her zaman olduğu gibi tez döneminde de yanımda olan değerli arkadaşlarım Reyhan KARAKOÇ POLATTİMUR'a, Ayça ÇAMCI'ya ve Ahmet ZENGİN'e teşekkür ederim.

ÖZET

KANDUR, İlayda. *Ceza Muhakemesinde Soruşturma Evresinde Savunma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

Maddi gerçeğe ulaşılması için ceza muhakemesi sürecinde iddia, savunma ve yargılama makamlarının iş birliği içerisinde faaliyet göstermesi büyük önem arz etmektedir. Maddi gerçeğe ulaşılırken tüm bu süreçte şüpheli/sanık haklarının da korunması elzemdir. Ceza muhakemesi faaliyeti, soruşturma aşaması ile başlamış olur. Şüpheliye yönelik ceza muhakemesi işlemlerinin başlaması ile birlikte şüphelinin savunma hakkı başlar. Ancak şüphelinin savunma hakkını kullanabilmesi için hakkındaki suç isnadından haberdar olması gerekir.

Şüpheli, savunma hakkını kendisi bizzat kullanabileceği gibi müdafinin hukuki yardımından da faydalanabilir. Şüphelinin müdafinin yardımından faydalanması hâlinde şüphelinin kolektif savunmasından bahsedilir. Kolektif savunmanın yapılması, bireysel savunmaya engel olmadığı gibi şüphelinin bireysel savunmasını destekler niteliktedir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda gösterilen bazı durumlarda şüphelinin müdafinin yardımından faydalanması zorunlu tutulmuştur.

Şüphelinin savunma hakkını kullanmasına ilişkin kimi zaman mevzuatta yer alan düzenlemelerden kimi zamansa hukuka aykırı uygulamalardan kaynaklanan ihlaller yaşanmaktadır. Çalışmamızda uygulamada sık karşılaşılan savunma hakkı ihlalleri incelenmiş; tartışmalı konular ortaya konmaya çalışılmış ve çözüme yönelik birtakım önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Savunma Hakkı, Şüpheli, Müdafinin, Soruşturma.

ABSTRACT

KANDUR, İlayda, *Defense in the Investigation Phase in Criminal Procedure*, Master's Thesis, Ankara, 2024.

The collaborative engagement of the prosecution, defense, and adjudicatory authorities is paramount in the criminal procedural process to ascertain the material truth. Safeguarding the rights of the suspect/defendant is imperative throughout this process. The criminal procedural activity commences with the investigatory stage. Upon the initiation of criminal procedural measures against the suspect, the right to defense of the suspect is activated. However, for the suspect to effectively exercise this right, they must be duly informed of the accusations against them.

The suspect may opt to personally exercise their right to defense or benefit from the legal assistance of defense counsel. Should the suspect avail themselves of defense counsel assistance, it is referred to as the suspect's collective defense. The execution of collective defense does not preclude individual defense but rather complements the suspect's individual defense. In certain instances delineated in the Criminal Procedure Code, it is obligatory for the suspect to benefit from defense counsel assistance.

Instances of violations of the right to defense, stemming at times from legislative regulations and at other times from unlawful practices, are observed in the utilization of the suspect's right to defense. This study scrutinizes prevalent violations of the right to defense in practice, endeavors to elucidate contentious issues, and proffers some prospective solutions.

Keywords

Right to Defense, Suspect, Defense Counsel, Investigation.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: CEZA MUHALEMESİNİN EVRELERİ VE ÖZELLİKLE SORUŞTURMA EVRESİ	2
1.1. CEZA MUHALEMESİNDE SORUŞTURMA EVRESİ	2
1.1.1. Soruşturma Süreci.....	2
1.1.1.1. Soruşturma Evresinin Başlaması.....	4
1.1.1.1.1. İhbar.....	5
1.1.1.1.2. Şikâyet.....	7
1.1.1.1.3. Re’sen Öğrenme.....	8
1.1.1.1.4. Talep.....	8
1.1.1.1.5. Suç Duyurucu Rapor/Mütalaa.....	9
1.1.1.2. Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararı.....	9
1.1.1.3. Soruşturma Evresinin Yürütülmesi.....	11
1.1.1.4. Soruşturma Evresinin Sona Ermesi.....	13
1.1.1.4.1. İddianame Düzenlenmesi.....	13
1.1.1.4.2. Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı.....	15
1.1.1.4.2.1. CMK md. 171 Uyarınca Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı Verilmesi.....	15
1.1.1.4.2.2. CMK md. 172 Uyarınca Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı Verilmesi.....	17
1.1.2. Soruşturma Aşamasında Sujeler.....	18
1.1.2.1. Şüpheli.....	18
1.1.2.2. Mağdur.....	18
1.1.2.3. Müdafî ve Vekil.....	19

1.1.2.4. Kolluk.....	21
1.1.2.5. Cumhuriyet Savcısı	22
1.1.2.6. Sulh Ceza Hakimliği	24
1.2. ARA MUHAKEME EVRESİ	24
1.3. KOVUŞTURMA EVRESİ	25
2. BÖLÜM: SORUŞTURMA EVRESİNDE SAVUNMA HAKKI	26
2.1. ŞÜPHELİNİN BİREYSEL SAVUNMASI	26
2.1.1. Suç İsnadını ve Haklarını Öğrenme Hakkı	26
2.1.1.1. Suç İsnadını Öğrenme Hakkı	26
2.1.1.1.1. Genel Olarak.....	26
2.1.1.1.2. İsnada İlişkin Bildirimin Zamanı	28
2.1.1.1.3. İsnada İlişkin Bildirimin Kapsamı	29
2.1.1.2. Şüpheliye Haklarının Öğretilmesi.....	31
2.1.2. Susma Hakkı	34
2.1.2.1. Genel Olarak	34
2.1.2.2. Susma Hakkının Sübjektif Bir Hak Olup Olmadığına İlişkin Görüşler..	36
2.1.2.3. İfade Hürriyeti ve Savunma Hakkı Kapsamında Susma Hakkı.....	37
2.1.2.4. Susma Hakkının Kapsamı ve Sonuçları.....	38
2.1.2.5. Susma Hakkı Kapsamında Tartışmalı Birtakım Ceza Muhakemesi İşlemleri.....	42
2.1.2.5.1. Şüphelinin Kimlik Bilgileri Bakımından Susması	42
2.1.2.5.2. Beden Muayenesi ve Vücuttan Örnek Alınması	43
2.1.3. Lehine Delilleri İleri Sürme ve Toplanmasını İsteme Hakkı	46
2.1.4. Dosyayı İnceleme ve Dosyadan Örnek Alma Hakkı	49
2.1.5. Tercümandan Faydalanma Hakkı	50
2.1.6. Müdafî Yardımından Faydalanma Hakkı.....	55
2.1.6.1. İhtiyari Müdafilik	59
2.1.6.2. Zorunlu Müdafilik.....	60
2.1.6.3. Müdafiliğin Başlaması ve Sona Ermesi	64
2.1.7. Yasak İfade ve Sorgu Usullerinden Korunma Hakkı	65
2.1.7.1. Delil Yasakları	65
2.1.7.2. CMK md. 148 Kapsamında İfade ve Sorguda Yasak Usuller	67
2.1.7.2.1. Kötü Davranma	68
2.1.7.2.2. İşkence.....	68

2.1.7.2.3. İlaç Verme.....	69
2.1.7.2.4. Yorma	71
2.1.7.2.5. Aldatma	72
2.1.7.2.6. Cebir veya Tehditte Bulunma.....	73
2.1.7.2.7. Bazı Araçların Kullanılması	74
2.1.7.2.8. Kanuna Aykırı Yarar Vaat Edilmesi.....	75
2.1.7.2.9. Şüphelinin Aynı Olayla İlgili Olarak İfadesinin Kolluk Tarafından Birden Çok Kez Alınması.....	76
2.1.7.3. Değerlendirme Yasağı	76
2.2. ŞÜPHELİNİN KOLEKTİF SAVUNMASI	78
2.2.1. Müdafinin Soruşturma Dosyasını İnceleme ve Dosyadan Örnek Alma Yetkisi	78
2.2.1.1. Muhafaza Altına Alınan Delillerin İncelenmesi.....	83
2.2.1.2. Dosya İnceleme ve Dosyadan Suret Alma Yetkisinin Kısıtlanması.....	84
2.2.2. Müdafinin Ceza Muhakemesi İşlemlerinde Hazır Bulunma Yetkisi	87
2.2.2.1. Müdafinin İfade İşlemi Sırasında Hazır Bulunma Yetkisi	88
2.2.2.1.1. Müdafinin Eşliğinde Kollukta Alınan İfadenin Delil Değeri	88
2.2.2.1.2. Genel Olarak İfade Alma İşlemi.....	90
2.2.2.1.3. Müdafinin İfade Alma İşleminde Hazır Bulunması	91
2.2.2.2. Müdafinin Yer Gösterme İşleminde Hazır Bulunma Yetkisi	96
2.2.2.2.1. Yer Gösterme İşlemi	96
2.2.2.2.2. Yer Gösterme İşleminde Müdafinin Hazır Bulunması	99
2.2.2.3. Müdafinin Keşif İşleminde Hazır Bulunması	100
2.2.2.3.1. Keşif İşlemi	100
2.2.2.3.2. Müdafinin Keşif İşleminde Hazır Bulunması	101
2.2.2.4. Müdafinin Teşhis İşleminde Hazır Bulunma Yetkisi	102
2.2.2.4.1. Teşhis İşlemi	102
2.2.2.4.2. Müdafinin Teşhis İşleminde Hazır Bulunması	103
2.2.2.5. Müdafinin Arama, Muayene ve Otopsi İşlemlerinde Hazır Bulunması..	105
2.2.3. Müdafinin Şüpheli ile Görüşme Yetkisi.....	107
2.2.3.1. Müdafinin Şüpheli ile Görüşmesi	107
2.2.3.2. Müdafinin Şüpheli ile Yazışması	109
SONUÇ.....	112
KAYNAKÇA.....	116

EK-1: TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK FORMU122

EK-2: TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYET FORMU.....124

KISALTMALAR

AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Anayasa	: AY
BM	: Birleşmiş Milletler
CGİK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
md.	: madde
PVSK	: Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu
RG	: Resmi Gazete
TCK	: Türk Ceza Kanunu
YGİY	: Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği
VUK	: Vergi Usul Kanun

GİRİŞ

Ceza muhakemesi, iddia, savunma ve yargılama faaliyetlerinden oluşan üçlü bir sistemdir. Bu sistemin etkin ve iş birliği hâlinde çalışması suretiyle maddi gerçeğe ulaşılması amaçlanır. Maddi gerçeğe ulaşılırken kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması oldukça önemlidir. Savunma hakkı, ceza muhakemesinin başlangıcından sona ermesine kadar tüm süreçte şüphelinin/sanığın sahip olduğu bir haktır. Özellikle soruşturma evresinde kişi hak ve özgürlüklerine ağır müdahaleler içeren birtakım koruma tedbirlerinin uygulanması ve soruşturma evresinde toplanan delillerin ileride şüpheli/sanık hakkında mahkûmiyet hükmü verilip verilmemesi hususunda bir temel oluşturması sebebiyle soruşturma evresinde savunma hakkının etkin şekilde kullanılması çok önemlidir.

Bu kapsamda çalışmamızın ilk bölümünde ceza muhakemesinin evreleri incelenmiştir. Bu bölümde, özellikle çalışmamıza esas teşkil eden soruşturma evresi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede öncelikle soruşturma evresinin nasıl başladığı ve suç işlendiği izlenimini veren hâlin öğrenilme şekilleri açıklanmıştır. Ardından, soruşturma evresinin nasıl yürütüldüğü ve soruşturma işlemlerinin kim/kimler tarafından nasıl yapılabildiği incelenmiştir. Akabinde, soruşturma evresinin süjeleri tanıtılmış; ardından bu süjelerin hak ve yetkilerine genel olarak yer verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise savunma hakkının kullanılması bakımında ikili bir ayrıma yer verilmiştir. Öncelikle şüphelinin bireysel savunması sonrasında ise kolektif savunma olarak adlandırabileceğimiz müdafinin hukuki yardımından faydalanılması suretiyle savunma incelenmiştir.

Son olarak çalışmamızın sonuç kısmında çalışmamıza konu görüşlerimiz eleştiri ve önerilerimiz özetlenmiştir.

1. BÖLÜM

CEZA MUHAKEMESİNİN EVRELERİ VE ÖZELLİKLE SORUŞTURMA EVRESİ

1.1. CEZA MUHAKEMESİNDE SORUŞTURMA EVRESİ

1.1.1. Soruşturma Süreci

Soruşturma evresi ile birlikte, maddi gerçeğe ulaşma amacına yönelik olan ceza muhakemesi faaliyeti başlar. Suç işleyen kişinin tespit edilerek cezalandırılması amacıyla kovuşturma öncesinde yürütülen faaliyet, soruşturma olarak tanımlanmaktadır.¹ Bu faaliyetin gerçekleştirildiği muhakeme aşaması ise soruşturma evresidir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) md. 2/1-e’de soruşturma evresinin, yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesiyle başladığı düzenlenmiştir.

CMK’da, 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (CMUK)’nda kabul edilen hazırlık soruşturması ve son soruşturma evreleri ayırımına son verilerek soruşturma-kovuşturma evreleri ayırımına gidilmiştir.² CMUK’da yer alan kolluk araştırması-savcı araştırması evreleri de CMK’da sonlandırılarak soruşturma sürecinin yetkileri Cumhuriyet savcısında toplanmış ve soruşturma evresi bir bütün hâline getirilmiştir.³

Suç işlendiği izlenimini veren durumu öğrenen Cumhuriyet savcısı, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplamaya başlar. Soruşturma evresinde, maddi gerçeğe ulaşılması için delil toplanırken adil yargılanma hakkı doğrultusunda şüphelinin de hakları korunarak süreç yürütülür.

¹ **Akbulut**, Berrin. (2022). *Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararı (TCK m. 158/6)*, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, 10(1), s.156.

² **Duranoğlu**, Yakup. (2022). *Türk Ceza Muhakemesi Hukukundaki Soruşturma Evresinin Tarihsel Gelişimi*, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(1), s.184.

³ **Gökçen**, Ahmet/**Balcı**, Murat/**Alşahin**, Emin/**Çakır**, Kerim. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 4. Baskı. Ankara: Adalet, s.545.

Soruşturma evresinin görevi; delillerin elde edilmesi, muhafaza altına alınması ve yeterli delile ulaşırsa kamu davası açılmasıdır.⁴ Bu noktada, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasının kovuşturma evresinde mahkemenin görev alanında olduğunun; soruşturma evresinin görevinin ise maddi gerçeğin ortaya konulmasına ilişkin delillerin araştırılması olduğunu belirlemek gerekir.⁵

Soruşturma evresinin “hazırlama” ve “ayıklama” olarak iki temel fonksiyonu olduğu kabul edilmektedir.⁶ Hazırlama fonksiyonu ile soruşturma evresinde delillerin toplanarak ve belirsizliklerin giderilerek kovuşturma aşamasının kısa sürede bitmesi sağlanmaktadır. Ayıklama ise, bildirim suç şüphesi taşıyacak nitelikte olup olmadığının tespit edilerek kovuşturma makamlarının asılsız şikâyet ve ihbarlarla muhatap olmasının önüne geçilmesidir.⁷

Soruşturma evresinde şüphelinin lehine ve aleyhine olan delillerin toplanması suretiyle kovuşturma evresinde mahkemenin yeniden delil toplama faaliyeti ile uğraşmaması ve bu şekilde mahkemenin esas işi olan karar sürecine odaklanması ve yargılamanın makul sürede bitirilmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple CMK md. 190’da duruşmanın ara verilmeksizin yapılacağı kuralı kabul edilmiştir. Duruşmanın ara verilmeden yapılabilmesi için en önemli etkenlerden birisi soruşturma faaliyetinin eksiksiz şekilde yapılmasıdır.⁸ Ancak uygulamada savcılarının ve adli kolluğun da ağır iş yüklerinin olması sebebiyle dosya henüz tekâmül etmeden iddianame tanzim edildiği ve bu iddianamenin kabul edilerek kamu davasının açıldığı görülmektedir. Örneğin soruşturma evresinde talep edilen dijital materyal inceleme raporlarının yahut MASAK raporlarının akıbeti beklenmeden kamu davasının açıldığı ve bu raporların ancak kovuşturma aşamasında dosyaya kazandırıldığı durumlarla çok sık karşılaşılmaktadır. Bu durum, mahkemelerin de iş yükünün artmasına ve neticeten yargılama sürecinin çok uzun sürmesine sebebiyet vermektedir. Bu şekilde şüphelinin/sanığın hem makul sürede yargılanma hakkı hem de lekelenmeme hakkı ihlal edilerek adil yargılanma hakkına

⁴ **Centel, Nur ve Zafer, Hamide.** (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 20. Baskı*. İstanbul: Beta, s. 98.

⁵ **Centel/Zafer,** s.114.

⁶ **Gökçen/Balcı/Alşahin/Çakır,** s.195.

⁷ **Gökçen/Balcı/Alşahin/Çakır,** s.196.

⁸ **Özbek, Veli Özer.** (2005). *Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nun Anlamı*. Ankara:Seçkin, s.782.

zarar verilmektedir. Ayrıca asıl görevi delil toplama faaliyeti olmayan mahkemelere bu görevin de yüklenmesi sebebiyle mahkemelerin dosyayı layık-ı veçhile inceleyerek hukuka uygun karar vermesi zorlaşmaktadır. Bu nedenle soruşturma evresinde tüm delillerin toplanmış olması ve iddianamenin bundan sonra düzenlenmesi; şayet dosya tekâmül etmeden iddianame düzenlenmişse bu durumda iddianamenin iadesi kararı verilmesi gerekmektedir.

1.1.1.1. Soruşturma Evresinin Başlaması

CMK md. 2/1-e’de soruşturma evresinin, yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesiyle başladığı belirtilmiştir. Ancak 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)’nin 145. maddesiyle CMK md. 158/6’da yapılan değişikliğin 01.02.2018 tarih ve 7078 sayılı Kanun’un 140. maddesiyle aynen kabul edilip yasalaşmasıyla “soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı” müessesesi getirilmiştir. Kanaatimizce anılan düzenleme de göz önünde bulundurulduğunda her ihbar ve şikâyetle yani suç şüphesinin öğrenilmesiyle soruşturma evresinin başladığından bahsedilmez. Zira atılı eylemin suç oluşturmadığı açıksa veya ihbar/şikâyet soyut ve genel nitelikteyse bu durumda hakkında ihbarda/şikâyetle bulunulan kişiye şüpheli sıfatı verilmeden soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı verilecektir. Aksi yönde bir kabulde bulunulması hâlinde hakkında ihbar ve şikâyetle bulunulan herkes hakkında ihbar ve şikâyetin güvenilirliği gözetilmeksizin otomatik şekilde soruşturma başlatılmış olacaktır. *Yenisey/Nuhoğlu* da “Cumhuriyet savcısının suç işlendiği izlenimini veren bir hli öğrenmesi üzerine harekete geçmesi ve olayın aydınlatılması ile ilk işlemin yapılması” ile soruşturma evresinin başlayacağını belirtmiştir.⁹

Soruşturma faaliyetine başlanılabilmesi için “bir suçun işlendiği izlenimini veren hâl”in öğrenilmesi gerekir. Bir diğer ifade ile suç işlendiğine ilişkin “basit bir şüphe sebebi”nin varlığı hâlinde soruşturma başlatılır.¹⁰ Basit şüphe, soruşturmaya başlanması için

⁹ **Yenisey**, Feridun/**Nuhoğlu**, Ayşe. (2022), *Ceza Muhakemesi Güncellenmiş 10. Baskı*. Ankara:Seçkin, s.617; Yargıtayın ihbar ve şikâyetle soruşturmanın başladığına ilişkin kararı için bkz: **Yenisey/Nuhoğlu**, s.617.

¹⁰ **Centel/Zafer**, s.98.

yeterlidir ancak şüphenin yeterli maddi vakıalara dayanması gerekir.¹¹ Bir suçun işlendiği izlenimini veren hâlin yani başlangıç şüphesinin varlığı hâlinde Cumhuriyet savcısı, kamu davası açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmalıdır. Cumhuriyet savcısının başlangıç şüphesinin varlığını öğrenmesi hâlinde işin gerçeğini araştırmasına ilişkin bu gerekliliğe “araştırma mecburiyeti” denir.¹²

Bir suçun işlendiği izlenimini veren hâlin adli mercilerce öğrenilmesi farklı şekillerde gerçekleştirilebilir. İhbar, şikâyet, talep, re’sen öğrenme gibi çeşitli yollardan öğrenilmesi mümkündür.

1.1.1.1.1. İhbar

Herhangi bir kişi tarafından CMK md. 158’de gösterilen yetkili mercilere suç işlendiğinin bildirilmesine ihbar denir.¹³ Şikâyetten farklı olarak ihbar, suçtan zarar görmeyen kişiler tarafından yapılır. CMK md. 158’de gösterilen yetkili makamlar; Cumhuriyet başsavcılığı, kolluk, valilik, kaymakamlık ya da mahkemedir. Valilik veya kaymakamlığa ya da mahkemeye yapılan ihbarlar ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir (CMK md. 158/2). Yurt dışında işlenip ülkede takibi gereken suçlar bakımından Türkiye’nin elçilik ve konsolosluklarına da ihbarda bulunulabilir.

İhbarın yapılması bakımından herhangi bir şekil şartı öngörülmemiştir. Bu yüzden ihbar, yazılı veya sözlü şekilde yapılabilir. Herhangi bir şekil şartı öngörülmediği için telefonla yahut mektupla dahi suç ihbarında bulunulması mümkündür. Suç işlendiği yönünde basında çıkan haberler de ihbar kapsamında değerlendirilir.¹⁴ Ancak

¹¹ Ünver, Yener/Hakeri, Hakan. (2016). Ceza Muhakemesi Hukuku 12. Baskı. Ankara:Adalet, s.515.

¹² Yenisey/Nuhoğlu, s.620.

¹³ Öztürk, Bahri. (2010). *Türkiye’nin Yeni Savcı Modeli ve Adil Yargılama*, içinde: Yayına Hazırlayanlar; Hilgendorf, Eric/Ünver, Yener. (2010). Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku Cilt 3. İstanbul:Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s.289.

¹⁴ Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Gezer, Özge/Kırıt, Yasemin/Akcan, Esra/Özaydın, Özdem/ Tütüncü, Efser/ Villemin, Derya/Tok, Mehmet. (2018). *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku Güncellenmiş 12. Baskı*. Ankara:Seçkin, s.595.

soruşturma evresinde her işlemin yazılı olması gerektiği gözetildiğinde sözlü şekilde yapılan ihbarların tutanağa bağlanması gerekir.

İhbar kurumu, Anayasa md. 74'te düzenlenen dilekçe hakkının bir tezahürüdür.¹⁵ Ancak bu hakkın, kişilerin lekelenmeme hakkını ihlal edecek şekilde kötüye kullanılmaması gerekir. Uygulamada bazen sırf kişisel hırs ve intikam gibi duygularla açıkça dayanaktan yoksun ve soyut iddialarla ihbarda bulunduğu durumlarla karşılaşmaktadır. Hatta zaman zaman gerçek bir ihbar olmamasına rağmen imzasız ihbar yazılarıyla kolluğun kendisine yetki alanı açtığı belirtilmektedir.¹⁶

4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'un 4. maddesinin 3. fıkrasında; memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında yapılacak ihbar ve şikâyetlerin soyut ve genel nitelikte olmamasının, ihbar veya şikâyetlerde kişi veya olay belirtilmesinin, iddiaların ciddi bulgu ve belgelere dayanmasının, ihbar veya şikâyet dilekçesinde dilekçe sahibinin doğru ad, soyadı ve imzası ile iş veya ikametgâh adresinin bulunmasının zorunlu olduğu kabul edilmiştir. Bu şartları taşımayan ihbar ve şikâyetleri işleme konulamaz. Öğretide, memurlar için getirilen bu güvencenin vatandaşlar için düzenlenmemiş olması haklı olarak eleştirilmiştir.¹⁷ Kanaatimizce de devlet memurları ve kamu görevlileri hakkında yapılacak ihbar ve şikâyetler için aranan bu koşulların CMK kapsamındaki ihbar ve şikâyet kurumu bakımından da düzenlenmesi isabetli olacaktır. Zira bu şartların aranması hâlinde asılsız ihbar ve şikâyetlerin de önüne geçilerek hem adli makamların gereksiz iş yükü altında kalmaları engellenecek hem de kişilerin lekelenmeme hakkı korunmuş olacaktır. Bu durumda kişilerin korku ve endişe duyacaklarından bahisle dilekçe haklarını kullanmayacakları düşünülebilir. Ancak ihbarda bulunan kimselerin kişisel güvenlikleriyle ilgili endişe duymaları hâlinde kimlik bilgilerinin gizli tutulmasına yönelik tedbirler alınarak bu sakıncanın önüne geçilebileceğini düşünmekteyiz.

¹⁵ Centel/Zafer, s.104.

¹⁶ Öztürk, *Türkiye'nin Yeni Savcı Modeli ve Adil Yargılama*, s. 830.

¹⁷ Öztürk, *Türkiye'nin Yeni Savcı Modeli ve Adil Yargılama*, s.831.

CMK md. 159’da şüpheli bir ölümün varlığı hâlinde durumun, kolluk görevlisi, köy muhtarı, sağlık ya da cenaze işleriyle görevli kişiler tarafından Cumhuriyet savcısına bildirilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Ölümün doğal yollardan meydana gelmediği yönünde kuşku bulunması hâlinde şüpheli ölüm söz konusudur. Ölen kişinin kimliğinin tespit edilememesi, intihar sebebiyle ölüm gibi hâller şüpheli ölüme örnek olarak verilebilir. Şüpheli ölüm hâlinde ölünün defnedilebilmesi, Cumhuriyet savcısının yazılı iznine bağlıdır.

1.1.1.1.2. Şikâyet

Suç işlendiğine yönelik bildirim suçtan zarar gören veya mağdur tarafından yapılması hâlinde şikâyetten bahsedilir. Suçtan zarar gören gerçek veya tüzel kişiler tarafından şikâyette bulunulabilir. Şikâyet kişiye sıkı sıkıya bir hak olmakla birlikte şikâyet hakkının kişinin vekili aracılığıyla kullanılması da Avukatlık Kanunu md. 35 uyarınca mümkündür.

İhbarda olduğu gibi şikâyette de herhangi bir şekil şartı öngörülmediğinden yazılı veya sözlü olarak şikâyette bulunulabilir. Şikâyetin sözlü şekilde yapılması hâlinde bildirim yapıldığı makam tarafından tutanak düzenlenir.

Şikâyet yalnızca bir suçun öğrenilme şekli değil; aynı zamanda bir muhakeme şartıdır.¹⁸ Şikâyete tabi suçlar bakımından şikâyette bulunulmadığı takdirde TCK md. 73 uyarınca soruşturma veya kovuşturma yapılamaz. Şikâyete tabi suçlar bakımından şikâyette bulunulması için altı aylık bir süre öngörülmüştür. Fiilin ve failin öğrenildiği tarihten itibaren altı aylık süre içerisinde şikâyette bulunulması gerekir.

Şikâyet için de bir şekil şartı öngörülmediğini belirtmiştik. Ancak çeşitli şekillerde kimlik bilgilerinin gizlenmesi şeklinde yapılan şikâyetlerde kişinin suçtan zarar gören

¹⁸ Centel/Zafer, s.105.

olup olmadığının tespiti mümkün olmayacağından bu bildirimlerin ihbar olarak kabul edilmesi gerekir.¹⁹

1.1.1.1.3. Re'sen Öğrenme

Suç işlendiği izlenimini veren hâl Cumhuriyet savcısının kendisi ya da adli kolluk tarafından bizzat da öğrenilebilir. Başka bir suç ile ilgili yürütülen soruşturma sırasında suçun öğrenilmesi, suçun bizzat bu kişilerin önünde işlenmesi gibi durumlarda re'sen öğrenme söz konusudur. Adli kolluk görevlilerinin suç şüphesini bizzat öğrenmeleri hâlinde durumu derhal Cumhuriyet savcısına bildirmeleri gerekir.

1.1.1.1.4. Talep

Yabancı bir kimsenin, Türk Ceza Kanunu'nun 13. maddesinde sayılan suçlar dışında Türk kanunlarına göre alt sınırı en az bir yıl hapis cezasını gerektiren bir suçun yabancı bir ülkede Türkiye zararına işlenmesi ve suçu işleyen kişinin Türkiye'de bulunması hâlinde Türk kanunlarına göre cezalandırılması gerekir (TCK md. 12). Bu kişi için yargılama yapılması Adalet Bakanı'nın istemine bağlıdır.

Adalet Bakanı'nın bu istemi üzerine soruşturma başlatılması zorunludur. Ancak yapılan soruşturma neticesinde iddianame düzenlenmesi veya düzenlenen iddianamenin kabul edilerek kamu davası açılması zorunlu değildir.²⁰

¹⁹ Şahbaz, İbrahim. (2020). *Açıklamalı ve İçtihatlı Ceza Muhakemesi Kanunu 1. Cilt*. Ankara:Yetkin, s.1559.

²⁰ Centel/Zafer, s.113.

1.1.1.1.5. Suç Duyurucu Rapor/Mütalaa

Çeşitli kanunlarda, bazı meslek gruplarına veya mercilere suç işlendiklerini öğrenmeleri hâlinde bunu ilgili makamlara bildirme zorunluluğu getirilmiştir.²¹ Bu bildirim ilgili kişilerce düzenlenecek bir rapor ya da mütalaa ile görevli makamlara bildirilir.

Örneğin Vergi Usul Kanunu (VUK) md. 359’da sayılı suçların işlendiğinin vergi müfettişleri ya da müfettiş yardımcıları tarafından tespit edilmesi hâlinde buna ilişkin mütalaanın Cumhuriyet başsavcılığına bildirilmesi gerekir. Keza, kamu görevlisi, bir suç işlendiğini göreviyle bağlantılı şekilde öğrenmesi hâlinde TCK md. 279 uyarınca bu durumu yetkili makamlara gecikmeksizin bildirmelidir. Ayrıca sağlık meslek mensupları da kamu görevlisi olmaları şartı aranmaksızın görevleri sırasında bir suç işlendiği belirtisiyle karşılaşmaları hâlinde TCK md. 280 uyarınca bildirimde bulunmalıdırlar.

1.1.1.2. Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararı

694 sayılı KHK’nın 145. maddesiyle CMK md. 158/6’da yapılan değişikliğin 01.02.2018 tarih ve 7078 sayılı Kanun’un 140. maddesiyle aynen kabul edilip yasalaşmasıyla “soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı” müessesesi getirilmiştir.

Soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı iki durumda verilebilir. Bunlardan birincisi, ihbar ve şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılmasıdır. Diğer durum ise ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olmasıdır.

Kanaatimizce soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararına ilişkin yasal bir düzenleme yapılması oldukça isabetli olmuştur. Bu düzenlemenin ilk önemli katkısı, gerçekten basit suç şüphesinin dahi bulunmadığı durumlarda bu düzenleme öncesinde “soruşturmanın mecburiliği” ilkesi gereğince soruşturma başlatılmakta ve hakkında ihbarda/şikâyette bulunulan kişi şüpheli sıfatını almaktaydı. Hakkında basit bir suç

²¹ Yenisey/Nuhoğlu s.615.

şüphesi dahi olmamasına rağmen asılsız ithamlar sebebiyle kişinin şüpheli sıfatını alması ve soruşturma süreciyle muhatap olmak zorunda kalması masumiyet karinesiyle ve lekelenmeme hakkıyla bağdaşmamaktadır. Soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararına ilişkin düzenlemenin bir diğer olumlu etkisi ise savcılıkların ve adli kolluk mercilerinin hâlihazırda yoğun olan iş yüklerine ek olarak bir de asılsız iddialar hakkında soruşturma faaliyeti yürütme yükümlülüklerinin sona ermiş olmasıdır.

Soruşturma yapılmasına yer olmadığına ilişkin kararın adli kolluk tarafından verilmesi mümkün değildir. Soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararına ilişkin değerlendirme Cumhuriyet savcısı tarafından yapılır ve bu karar Cumhuriyet savcısı tarafından verilir.

Öğretide, CMK md. 158/6'da yer alan düzenleme ile soruşturma evresinin başlamasından önce bir "ön değerlendirme aşaması" getirildiği ifade edilmektedir.²² Kanaatimizce de bu kararın verilmesine ilişkin değerlendirme yapılmadan soruşturma faaliyetlerine başlanmayacağından soruşturma evresi de esasen başlamamış olmaktadır.

Soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı, soruşturmanın mecburiliği ilkesini isabetli bir şekilde esneten bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Bu kararın verildiği aşamada henüz soruşturma başlamadığı için bu kararın "maslahata uygunluk" ilkesi kapsamında değerlendirilmesi ise mümkün değildir.²³

İhbar ve şikâyet konusu fiilin suç oluşturmadığının herhangi bir araştırma yapılmasını gerektirmeksizin açıkça anlaşılması veya ihbar ve şikâyetin soyut ve genel nitelikte olması durumunda soruşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilir. Soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı verilmesi hâlinde hakkında suç ihbarında bulunulan/şikâyet edilen kişiye şüpheli sıfatı verilmez. Bu durumda hakkında suç ihbarında/şikâyette bulunulan kişi "ihbar olunan" veya "şikâyet edilen" şeklinde adlandırılır.

²² Akbulut, s.159.

²³ Kızılarşlan, Hakan. (2019). *Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararları (SYOK) ve Bu Kararların Ceza Muhakemesi Sistematiği Açısından İrdelenmesi*. Türkiye Barolar Birliği Dergisi. (144), s.66.

Soruşturma yapılmasına yer olmadığı kararı, şikayetçiye ya da ihbarda bulunana bildirilir. Bu karara karşı itiraz yolu açıktır. Söz konusu itiraz, Cumhuriyet savcısının kararlarına karşı itirazın düzenlendiği CMK md. 173 hükümlerine göre yapılır. İhbar eden/şikayetçi, kararın kendisine tebliğ edildiği tarihten itibaren on beş gün içerisinde Cumhuriyet savcısının yargı çevresinde görev yaptığı ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yerdeki sulh ceza hâkimliğine itirazda bulunabilir. Sulh ceza hakimliğince itirazın kabulüne karar verilmesi hâlinde Cumhuriyet başsavcılığı tarafından soruşturma işlemlerine başlanır.

Soruşturma yapılmasına yer olmadığına yönelik karar ve işlemler buna özgü bir sisteme kaydedilir ve bu kayıtlar ancak Cumhuriyet savcısı, hakim veya mahkeme tarafından görülebilir. Bu kayıtların sayılan kişiler dışında kimse tarafından görüntülenememesi, lekelenmeme hakkının korunması bakımından oldukça önemlidir.

1.1.1.3. Soruşturma Evresinin Yürütülmesi

Soruşturmanın yürütülmesi sürecinde yetkili makam Cumhuriyet savcısıdır. Cumhuriyet savcısı, suçun işlendiği izlenimini veren hâli öğrenir öğrenmez - soruşturma yapılmasına gerek olmadığı kararı verilmeyeceği kanaatindeyse- kamu davasını açmanın gerekli olup olmadığı için kanaate varmak üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar.

CMUK md. 156 ile kolluğa acele hâllerde suç araştırması yapma yetkisi verilmekteydi. Kolluğun acele hâllerde kendisinin suç araştırma yapması sistemi CMK'da kabul edilmemiştir. Öğretide bu yetkinin adli kolluğa geri verilmesi gerektiği yönünde görüşler bulunmaktadır.²⁴ Kolluğun, Cumhuriyet savcısına ulaşması kolay olduğundan ve acil işlerde sonradan yazılı olarak da bildirilme şartıyla sözlü emir alınma imkânı bulunduğundan kanaatimizce kolluğa bu yetkinin verilmesine gerek yoktur.

²⁴ Yenisey/Nuhoğlu, s.621.

Soruşturmanın yürütülmesinde yetkili kişi Cumhuriyet savcısı olmakla birlikte tüm soruşturma işlemlerinin Cumhuriyet tarafından yapılması gerekmez. Zaten tüm işlem ve araştırmaları Cumhuriyet savcısının bizzat yapmasını beklemek gerçekçi de olmaz. Bu nedenle Cumhuriyet savcısı, doğrudan kendisi ya da emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplar. Adli kolluk görevlileri, Cumhuriyet savcısının adliyeye ilişkin emirlerini gecikmeksizin yerine getirirler. Cumhuriyet savcısı, kolluk görevlilerine emirleri yazılı olarak verir. Ancak acele hâllerde talimatlar sözlü olarak da bildirilebilir. Sözlü olarak verilen emirler en kısa sürede yazılı olarak da bildirilir. Bu süreçte Cumhuriyet savcısı, bütün kamu görevlilerinden her türlü bilgi ve belgeyi talep edebilir. Soruşturma kapsamında gerekli olan bilgi ve belgeleri, kamu görevlileri gecikmeksizin temin etmelidirler.

Soruşturma faaliyetlerin bazı durumlarda adli kolluğa bırakılması mümkün değildir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK)'nın 15. maddesinde suça sürüklenen çocuk hakkında soruşturmanın çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet Savcısı tarafından bizzat yapılması gerektiği düzenlenmiştir. Keza, avukatların görev suçlarından dolayı yapılacak soruşturmaların Avukatlık Kanunu md. 58 uyarınca bizzat Cumhuriyet savcısı tarafından yapılması gerekir. Uygulamada, zaman zaman avukatların görev suçları hakkında yürütülen soruşturmalarda ifadelerinin kolluk görevlileri tarafından alınmasına teşebbüs edildiği durumlarla karşılaşmaktadır. Belirttiğimiz hâllerde tüm soruşturma işlemlerinin Cumhuriyet savcısı tarafından yapılması gerektiğinden bu uygulama açıkça hukuka aykırıdır.

Soruşturma evresinde yetkili Cumhuriyet savcısı olmakla birlikte örneğin soruşturma dosyasındaki bilgi ve belgeler hakkında gizlilik kararı verilmesi gibi ancak hakim kararıyla yapılabilecek işlemleri gerekli görürse, bu talebini işlemin yapılacağı yer sulh ceza hakimine iletir. Sulh ceza hakimi talebi inceleyerek karar verir ve gereğini yerine getirir (CMK md. 162).

Suçüstü hâli ile gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısına ulaşamıyorsa veya olay genişliği itibarıyla Cumhuriyet savcısının iş gücünü aşıyorsa yine sulh ceza hâkimi soruşturma işlemlerini yapabilir. Özellikle küçük ilçelerde tek

Cumhuriyet savcısının bulunması sebebiyle Cumhuriyet savcısına ulaşamaması hâlinde soruşturmanın akıbetinin tehlikeye düşmemesi için böyle bir yol izlenmesi gerekebilir. Soruşturma işlemlerinin sulh ceza hâkimi tarafından yapılması hâlinde adli kolluk personeli sulh ceza hakiminin emirleri ile bağlıdır.

Soruşturmanın yürütülmesi sürecinde şüphelinin lehine ve aleyhine olan tüm delillerin toplanması gerekir. Deliller tamamıyla dosyaya kazandırılmadan soruşturma evresi sonuçlandırılmamalıdır.

1.1.1.4. Soruşturma Evresinin Sona Ermesi

Yürütülen soruşturma faaliyeti neticesinde soruşturma evresi iki farklı şekilde sona erebilir. Cumhuriyet savcısı tarafından iddianame düzenlenmesi ya da kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilmesi ile soruşturma evresi sona erer.

1.1.1.4.1. İddianame Düzenlenmesi

Kamu davası açılması talebiyle iddianame düzenlenmesi görevi Cumhuriyet savcısına aittir. Cumhuriyet savcısı, soruşturma neticesinde toplanan delillerin suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturduğu kanaatindeyse iddianame düzenler (CMK md. 170/2). Eldeki delillere nazaran yapılan değerlendirmede şüphelinin mahkûm olma ihtimalinin beraat etme ihtimalinden fazla olduğu kanaatine ulaşırsa “yeterli şüphe” mevcuttur.²⁵

Ağır ceza mahkemesi bulunmayan ilçelerde yürütülen soruşturma neticesinde Cumhuriyet savcısı ağır ceza mahkemesinin görevine giren bir suç bakımından iddianame düzenlenmesi gerektiğini düşünüyorsa bu durumda bir fezleke düzenleyerek dosyayı bağlı olduğu ağır ceza mahkemesinin bulunduğu yer Cumhuriyet başsavcılığına gönderir.

²⁵ Gökçen/Balcı/Alşahin/Çakır, s.198.

İddianamede bulunması gereken unsurlar CMK md. 170’te sayılmıştır.²⁶ Buna göre iddianamede yalnızca delillerin ne olduğunun gösterilmesi ile yetinilmez. Suçu oluşturan olayların mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanması gerekir. İddianame düzenlenmesi, şüphelinin lehine olan hususların ileri sürülmeyeceği anlamına da gelmez. İddianamenin sonuç kısmında şüphelinin aleyhine ve lehine olan hususlar yer almalıdır.

1.1.1.4.1.1. İddianamenin İadesi

İddianame ilgili mahkemeye sunulduktan sonra dosyayı ve iddianameyi inceleyen mahkeme, on beş gün içerisinde iddianamenin iadesine karar verebilir. İddianamenin iadesine karar verilebilen durumlar CMK md. 174’te düzenlenmiştir. Buna göre, CMK md. 170’e uygun olmayan ve sübuta doğrudan etki edecek mevcut delil toplanmadan düzenlenen iddianamenin iadesine karar verilir. Ayrıca, önödeme, uzlaşma ya da seri muhakeme usulüne tabi suçlarda bu usuller uygulanmadan düzenlenen ve soruşturma/kovuşturma izni ya da talebine tabi suçlarda izin veya talep alınmadan tanzim edilen iddianamenin iadesine karar verilir.

²⁶ “Madde 170 – (1) Kamu davasını açma görevi, Cumhuriyet savcısı tarafından yerine getirilir.
 (2) Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler.
 (3) Görevli ve yetkili mahkemeye hitaben düzenlenen iddianamede;
 a) Şüphelinin kimliği,
 b) Müdafii,
 c) Maktul, mağdur veya suçtan zarar görenin kimliği,
 d) Mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanunî temsilcisi,
 e) Açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin kimliği,
 f) Şikâyette bulunan kişinin kimliği,
 g) Şikâyetin yapıldığı tarih,
 h) Yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri,
 i) Yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi,
 j) Suçun delilleri,
 k) Şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri,
 Gösterilir.
 (4) İddianamede, yüklenen suç oluşturan olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır; yüklenen suç oluşturan olaylar ve suçun delilleriyle ilgisi bulunmayan bilgilere yer verilmez.[58]
 (5) İddianamenin sonuç kısmında, şüphelinin sadece aleyhine olan hususlar değil, lehine olan hususlar da ileri sürülür.
 (6) İddianamenin sonuç kısmında, işlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği; suçun tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ilgili tüzel kişi hakkında uygulanabilecek olan güvenlik tedbiri açıkça belirtilir.”

İddianame iade edildikten sonra eksiklikler giderilerek yeniden düzenlenen iddianame, takipsizlik kararı verilmesini gerektiren bir hâl yoksa yeniden mahkemeye sunulur. Mahkeme, iddianamenin iadesi kararında dayanmadığı bir sebeple iddianamenin tekrar iadesine karar veremez (CMK md.174/4).

Daha önce de belirttiğimiz üzere maddi gerçeğe ulaşılması için delillerin toplanması esasen soruşturma aşamasına ilişkin bir faaliyettir. Şayet mahkeme, toplanan delillerde bir eksiklik olduğunu düşünüyorsa bu delillerin toplanması görevini üstlenmemeli; iddianamenin iadesine karar vermelidir. Uygulamada, mahkemenin iddianamenin iadesine karar vermek yerine iddianamenin kabulüne ilişkin karar verip tensip zaptında eksik delillerin toplanmasına ilişkin ara kararlar kurmasıyla sık karşılaşılmaktadır. Kanaatimizce bu durum hem yargılama sürecini gereksiz biçimde uzatmakta hem de eksik deliller ile düzenlenen iddianame neticesinde şüphelinin masumiyet karinesi ihlal edilmektedir.

Mahkeme, iddianamede gösterilen suç vasıflandırmasıyla bağlı değildir. Suçun hukuki nitelendirmesi mahkeme tarafından yapılacağından bu sebeple iddianamenin iadesine karar verilemez (CMK md. 174/2).

1.1.1.4.2. Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı

1.1.1.4.2.1. CMK md. 171 Uyarınca Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı Verilmesi

Yapılan soruşturma neticesinde iki farklı durumda kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilebilir. CMK md. 171’de Cumhuriyet savcısının kendisine tanınan takdir yetkisini kullanarak kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebileceği hâller düzenlenmiştir. CMK md. 171’de sayılan hâllerde kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesi, Cumhuriyet

savcısının “takdir yetkisi /maslahata uygunluk sebebiyle takipsizlik kararı verilmesi” olarak adlandırılmaktadır.²⁷

Esasen üç durumda Cumhuriyet savcısı kamu davasını açmada takdir yetkisini kullanabilecektir. Cezayı kaldıran şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların bulunması, şahsi cezasızlık sebeplerinin varlığı ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi sürecinde kasıtlı suç işlenmemesi hâlinde takdir yetkisi kullanılarak takipsizlik kararı verilebilir.

CMK md. 171 verilen kovuşturmayaya yer olmadığı kararları ayrı bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi hâlinde, bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir (CMK md.171/5).

CMK md. 171 kapsamında kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilebilecek suçlara 17.10.2019 tarih ve 7188 sayılı Kanun’un 19. maddesi ile birtakım sınırlamalar getirilmiştir. Suç işlemek amacıyla örgüt kurma, yönetme, örgüte üye olma ve örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar, kamu görevlisinin görevi sebebiyle işlediği suçlar, kamu görevlisine karşı görevinden dolayı işlenen suçlar, askeri suçlar ve cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar bakımından CMK md. 171 kapsamında kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilemez.

CMK md. 171 kapsamında verilen kovuşturmayaya yer olmadığı kararlarına karşı itiraz yoluna gidilemez (CMK md.173/5). Bu kararların yalnızca Cumhuriyet başsavcısı tarafından idari denetimi söz konusu olabilir.²⁸

²⁷ Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Kırıt/Akcan/Özaydın/Tütüncü/Villemin/Tok, s.610.

²⁸ Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Kırıt/Akcan/Özaydın/Tütüncü/Villemin/Tok, s.230.

1.1.1.4.2.2. CMK md. 172 Uyarınca Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı Verilmesi

CMK md. 172 uyarınca kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilebilmesi için soruşturma evresi sonunda kamu davası açılması için “yeterli şüphe” oluşturacak delil bulunmaması veya kovuşturma olanağının bulunmaması gerekir.

CMK md. 172 uyarınca verilen kovuşturmaya yer olmadığı kararına karşı CMK md. 173 uyarınca itiraz edilebilir. Kararın tebliğinden itibaren on beş gün içerisinde sulh ceza hakimliğine itiraz edilebilir. Sulh ceza hakimliğinin itirazı kabul etmesi hâlinde Cumhuriyet savcısı tarafından iddianame düzenlenir.

Yapılan itirazın sulh ceza hakimliği tarafından reddedilmesi hâlinde karardan sonra kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak yeni delil elde edilmedikçe ve bu hususta sulh ceza hâkimliğince bir karar verilmedikçe, aynı fiilden dolayı kamu davası açılmaz (CMK md.172/2). Bir diğer ifade ile takipsizlik kararı kesinleştikten sonra yeterli şüphe oluşturacak yeni delil elde edilse bile aynı fiilden dolayı iddianame düzenlenebilmesi için sulh ceza hakimliğince karar verilmesi gerekir. Bu düzenleme ile takipsizlik kararından her an geri dönülebilmesi ihtimali ortadan kaldırılarak kişilere güvence sağlanmış olmaktadır.²⁹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararıyla, takipsizlik kararının etkin soruşturma yapılmadan verildiği tespit edilirse veya takipsizlik kararı hakkında AİHM’e yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucu düşme kararı verilirse, bu kararların kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde talepte bulunulması hâlinde yeniden soruşturma başlatılır (CMK md.172/3). Yani AİHM ihlal kararı vermiş olsa bile CMK md. 172/3 gereğince AİHM kararının kesinleşmesinden itibaren üç ay içerisinde talepte bulunulmazsa soruşturma, ihlal kararı üzerine kendiliğinden tekrar

²⁹ Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Kırıt/Akcan/Özaydın/Tütüncü/Villemin/Tok, s.230.

başlamaz. Öğretide bu kuralın Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararları için de kıyasen uygulanabileceği ifade edilmiştir.³⁰

1.1.2. Soruşturma Aşamasında Sujeler

Kendisine özgü statüsü bulunan ve muhakeme sürecinde tek başına işlem yapıp taleplerde bulunabilen kişiler ceza muhakemesinin sùjeleridir.³¹

1.1.2.1. Şüpheli

Şüpheli, soruşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişiyi ifade eder. Şüpheliye soruşturmaya ilişkin yöneltilen ilk işlem ile birlikte şüphelinin savunma hakkı ve buna bağı olan diğerk hakları başlamış olmaktadır. Şüphelinin hakları ilerleyen bölümlerde inceleneceğinden tekrara düşmemek adına burada açıklanmayacaktır.

Yalnızca gerçek kişiler şüpheli olabilir. Tüzel kişilerin şüpheli olması mümkün değildir fakat tüzel kişinin yetkili temsilcilerinin cezai sorumluluğu söz konusu olabilir. Kişinin şüpheli sıfatından bahsedilebilmesi için kusur yeteneğinin olması gerekir. On iki yaşından küçük çocukların cezai sorumlulukları olmadığından şüpheli sıfatını haiz olmazlar. Ancak on iki yaşından büyük ve cezai sorumluluğu bulunan çocuklar bakımından yine şüpheli ifadesi kullanılmaz. Bu çocuklar bakımından “suça sürüklenen çocuk” ifadesi kullanılır.

1.1.2.2. Mağdur

Suçtan doğrudan zarar gören ve bu nedenle hukuki menfaati ihlal edilen kişi suçun mağduru.³² Suçtan zarar gören ile mağdurun birbirinden farklı kavramlar olduğunu belirtmemiz gerekir. Suçun mağduru her zaman suçtan zarar gören kişi olabilmekle birlikte suçtan zarar gören her zaman suçun mağduru olmaz. Suçtan zarar gören, işlenen

³⁰ Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Kırıt/Akcan/Özaydın/Tütüncü/Villemin/Tok, s.611.

³¹ Centel/Zafer, s.125.

³² Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Kırıt/Akcan/Özaydın/Tütüncü/Villemin/Tok, s.234.

suç nedeniyle haklı bir menfaati zarar gören ve bu yüzden suçun kovuşturulmasını talep edebilen kişidir.³³ Örneğin insan öldürme suçu bakımından suçun mağduru öldürülen kişiyken suçtan zarar görenler, öldürülen kişinin yakınlarıdır. Mağdur ve suçtan zarar gören bireysel iddia sùjeleridir.

Suçtan zarar gören ve mağdur her zaman müşteki sıfatını haiz değildir. Suçtan zarar gören veya mağdurun şikâyet haklarını kullanmaları hâlinde müşteki olduklarının kabulü gerekir. Suçun mağduru veya suçtan zarar gören suç nedeniyle şikayetçi değillerse bu durumda müşteki olmazlar.

Mağdur ve şikayetçi, delillerin toplanmasını talep etme, dosyadan suret alma, muhafaza altına alınan delilleri vekili aracılığıyla inceleme hakkına sahiptir. Ayrıca vekili olmayan şikayetçi veya mağdur, cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı veya ısrarlı takip suçları ile kadına karşı işlenen kasten yaralama, işkence veya eziyet suçlarında ve alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda Barodan kendisine vekil atanmasını isteyebilir (CMK md. 234).

CMK md. 172 uyarınca verilen kovuşturmaya yer olmadığı kararı şikayetçiye ve mağdura tebliğ edilir. Mağdur ve şikâyetçinin bu karara karşı sulh ceza hakimliğine itirazda bulunma hakları vardır.

1.1.2.3 Müdafî ve Vekil

Ceza muhakemesi sürecinde mağduru, suçtan zarar gören ya da malen sorumlu kişiyi temsil eden avukata vekil denir. Ceza muhakemesinde şüpheli veya sanığın savunmasını yapan avukat ise müdafîdir.

³³ Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Kırıt/Akcan/Özaydın/Tütüncü/Villemin/Tok, s.235.

Müdafinin hukuki statüsünün ne olduğu konusunda doktrinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Müdafinin hukuksal konumu, ceza muhakemesinde müdafie düşen görev anlamına gelmektedir.³⁴

Müdafinin “şüphelinin/sanığın temsilcisi” olduğu görüşü günümüzde pek kabul gören bir görüş değildir. Bu görüşe eleştiri olarak ceza muhakemesinde amacın maddi gerçeği bulmak olduğu ve bu yüzden müdafii ile şüpheli arasındaki ilişkinin temsil ilişkisi olarak kabul edilemeyeceği ileri sürülmüştür.³⁵ Temsil görüşünün eleştirilme sebeplerinden birisi de CMK’da şüpheliye tanınmayan birtakım yetkilerin müdafie tanınmış olmasıdır.

Öğretide ağırlıklı olarak kabul gören görüş; müdafinin, şüphelinin/sanığın yardımcısı olduğudur. Bu görüşe göre müdafii, maddi gerçeğe ulaşılması amacıyla şüpheli/sanığın savunma faaliyetini gerçekleştirmesine yardımcı olmaktadır.³⁶

Bir diğer görüş ise temsil ve yardımın müdafie verilen yetkilerin bir sonucu olduğu ve bu sonuçların müdafinin hukuki konumunu belirleyemeyeceği, müdafinin bizatihi bir organ olduğu yönündedir.³⁷ Keza, ceza muhakemesinde müdafie, şüpheliye tanınmayan birçok yetkinin tanındığı da göz önünde bulundurulursa müdafinin adalete hizmet eden bağımsız bir statüsünün olduğunun kabul edilebileceği ileri sürülmektedir.³⁸

Avukatlık Kanunu md. 1/2’de de müdafinin yargının kurucu unsurlarından olan bağımsız savunmayı serbestçe temsil edeceği düzenlenerek müdafinin bağımsızlığı ele alınmıştır. Bu kapsamda müdafinin, yargılamanın bütün süjeleri karşısında bağımsız olarak mesleğini icra edebileceğini kabulü gerekir.

³⁴ **Yurtcan**, Erdener. (1981). *Alman Hukukunda Müdafilerin Görevden Yasaklanması*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, s.1.

³⁵ **Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Kırıt/Akcan/Özaydın/Tütüncü/Villemin/Tok**, s.249.

³⁶ **Centel/Zafer**,s.213;**Gökçen/Balçı/Alşahin/Çakır**,s.221.;

Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Kırıt/Akcan/Özaydın/Tütüncü/Villemin/Tok, s.249.

³⁷ **Mahmutoğlu**, Fatih Selami/**Dursun**, Selman. (2004). *Türk Hukukunda Müdafinin Yasaklılık Halleri*. Ankara: Seçkin,s.20.

³⁸ **Yurtcan**, *Alman Hukukunda Müdafilerin Görevden Yasaklanması*, s.4.

Müdafinin yüklendikleri görevleri bu görevin kutsallığına yakışır bir şekilde özen, doğruluk ve onur içinde yerine getirmek ve avukatlık unvanının gerektirdiği saygı ve güvene uygun biçimde davranmak ve Türkiye Barolar Birliğince belirlenen meslek kurallarına uymakla yükümlüdürler. (Avukatlık Kanunu md.34) Ayrıca müdafinin kendilerine tevdi edilen görev sebebiyle öğrendikleri bilgileri açıklamama yani sır saklama yükümlülükleri bulunmaktadır.

1.1.2.4. Kolluk

CMUK'tan farklı olarak CMK'da "adli kolluk" müessesesi getirilerek adli konularda uzmanlaşan bir kolluk sistemi düzenlemesine gidilmiştir. CMK md. 164/2'de adli kolluğun Cumhuriyet savcısının emir ve talimatları doğrultusunda soruşturma işlemlerini yapacağı düzenlenmiştir. Adli kolluk görevlileri, soruşturma işlemleri ile ilgili Cumhuriyet savcısının emirlerini yerine getirmekle yükümlüdürler. Adli görevlerinin dışındaki görevlerinde ise üstlerine tabidirler.

Soruşturma işlemleri, Cumhuriyet savcısının emir ve talimatları doğrultusunda öncelikle adli kolluğa yaptırılır. Adli kolluk görevlileri, Cumhuriyet savcısının adli görevlere ilişkin emirlerini yerine getirir. Adli kolluk, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının yardımcısı konumundadır.³⁹

Adli kolluk, genel kolluktan farklı olarak suçların önlenmesi amacıyla değil; işlendiği iddia edilen suçlar hakkındaki maddi gerçeğin araştırılması amacıyla hareket eder.⁴⁰ Ayrıca adli kolluk, kriminalistik bilimi ve şüpheli hakları konusunda genel kolluğa göre daha fazla bilgi sahibidir ve teknik olarak daha fazla imkana sahiptir.⁴¹

Soruşturma işlemleri, Cumhuriyet savcısının emriyle öncelikle adli kolluğa yaptırılır. Ancak Cumhuriyet savcısının talebi üzerine veya gerekli görülmesi hâlinde diğer kolluk birimleri de adli kolluk görevini yerine getirmekle yükümlüdürler (CMK md.165).

³⁹Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Kırıt/Akcan/Özaydın/Tütüncü/Villemin/Tok, s.599.

⁴⁰Gökçen/Balç/Alşahin/Çakır, s.253.

⁴¹Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Kırıt/Akcan/Özaydın/Tütüncü/Villemin/Tok, s.278.

Adli kolluk, soruşturma işlemleri bakımından Cumhuriyet savcısına bağlıdır. CMUK md. 156 ile düzenlenen “acele hâllerde kolluğun suç araştırması yapma yetkisi” 5271 sayılı CMK’da kabul edilmemiştir.

Adli kolluk görevlileri, Cumhuriyet savcısının adliyeye ilişkin emirlerini gecikmeksizin yerine getirirler. Cumhuriyet savcısı, kolluk görevlilerine emirleri yazılı olarak verir. Ancak acele hâllerde talimatlar sözlü olarak da bildirilebilir. Sözlü olarak verilen emirler en kısa sürede yazılı olarak da bildirilir. Adli kolluğun Cumhuriyet savcısının bilgisi dışında hiçbir işlem yapabilmesi mümkün değildir. Adli kolluk, el koyduğu olayları, yakalanan kişileri ve uygulanan tedbirleri Cumhuriyet savcısına derhal bildirmelidir (CMK md.161/2).

1.1.2.5. Cumhuriyet Savcısı

Cumhuriyet savcısı, ceza muhakemesinde iddia faaliyetini devlet adına yürütür.⁴² Soruşturma evresi boyunca Cumhuriyet savcısı sürecin yürütülmesinde tek sorumludur. Adli kolluk, Cumhuriyet savcısının haberi olmaksızın hiçbir faaliyette bulunamaz. Cumhuriyet savcısı soruşturma sürecinin yürütülmesinde tek yetkili olmakla birlikte temel hak ve hürriyetlere müdahalede bulunmasını gerektiren birtakım işlemler bakımından hakim kararı aranır. Bu gibi durumlarda Cumhuriyet savcısı sulh ceza hakiminden talepte bulunur.

Cumhuriyet savcısının ceza muhakemesinde hukuki statüsü konusunda doktrinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Öğretideki bir görüşe göre savcılık makamı taraf konumundadır ve Cumhuriyet savcısı, kamu adına muhakemeye katılarak tez kısmını temsil eder.⁴³ Bizim de katıldığımız görüşe göre Cumhuriyet savcısının ceza muhakemesinde bir taraf olduğu kabul edilemez.⁴⁴ Cumhuriyet savcısı, devletin iddia makamında bulunan bir ceza muhakemesi süjesidir.⁴⁵ Gerçekten Cumhuriyet savcısının

⁴² Centel/Zafer, s.97.

⁴³ Aydın, Murat. (2003). *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*. Ankara: Seçkin, s.72.

⁴⁴ Centel/Zafer, s.145.; Ünver/Hakeri, s.198.

⁴⁵ Keyman, Selahattin. (1970). *Ceza Muhakemesinde Savcılık*. Ankara: Sevinç Matbaası, s.176. Gökçen/Balcı/Alşahin/Çakır, s.209.

şüphelinin lehine ve aleyhine olan tüm delilleri toplamakla sorumlu olduğu gözetildiğinde savcının bir taraf olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Zira Cumhuriyet savcısı ne olursa olsun sırf iddia faaliyetini yürütmekle görevli değildir. Bu süreçte adil yargılanma ilkesi gereğince şüphelinin de haklarını gözetmesi ve bu doğrultuda şüphelinin lehine olan delilleri de toplaması gerekir.

Cumhuriyet savcısının ceza muhakemesinde taraf olmadığı görüşünden hareketle savcı; yargılamada taraf ya da taraf temsilcisi olmayan, objektif davranma yükümlülüğü bulunan, tarafsız ve mümkün olduğunca bağımsız olması gereken makamdır.⁴⁶

Savcının idari hiyerarşideki görevi konusunda da farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre savcı idari hiyerarşide yargı görevini yürüten kamu görevlisidir.⁴⁷ Diğer görüşe göre ise savcı yürütme organının bir görevlisidir⁴⁸ ve bu sebeple üstlerinden emir alabilir, üstlerince denetlenebilir.⁴⁹ Her ne kadar Cumhuriyet savcısının işlemleri Cumhuriyet Başsavcısı tarafından denetlenebilse de kanaatimizce bu durum yürütülen faaliyetin bir idari faaliyet olduğu anlamına gelmez. Cumhuriyet savcısı tarafından yürütülen faaliyet yargılamaya ilişkin olduğundan kanaatimizce Cumhuriyet savcısının yargı organının bir parçası olduğunun kabulü gerekir.

Bağımsızlık ve teminat kavramları birbirinden farklıdır. Her ne kadar AY md.140 ile savcılarının mesleki güvenceleri düzenlenmiş olsa da savcılarının bağımsızlığına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Cumhuriyet savcılarının görevlerini yerine getirirken bağımsız olmadıkları kabul edilmektedir.⁵⁰

⁴⁶ Ünver/Hakeri, s.198.

⁴⁷ Gökçen/Balcı/Alşahin/Çakır, s.190.

⁴⁸ Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Kırıt/Akcan/Özaydın/Tütüncü/Villemin/Tok, s.203.; Erdener Yurtcan, s.257; Centel/Zafer s.138.; Aydın, s.67.

⁴⁹ Yurtcan, Erdener. (2002). *Ceza Yargılaması Hukuku 9. Baskı*. İstanbul: Melisa Matbaacılık, s.257.

⁵⁰ Gökçen/Balcı/Alşahin/Çakır, s.208.;

Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Kırıt/Akcan/Özaydın/Tütüncü/Villemin/Tok, s.203.

1.1.2.6. Sulh Ceza Hakimliği

Yukarıda da açıkladığımız üzere soruşturma evresinin yürütülmesinde asıl yetkili Cumhuriyet savcısı olmakla birlikte özellikle temel hak ve özgürlüklere müdahale içeren birtakım ceza muhakemesi işlemleri bakımından hakim kararı gerekmektedir. Bu durumlarda Cumhuriyet savcısı, sulh ceza hakiminden talepte bulundur. Sulh ceza hakimi, talebi ve dosyayı inceledikten sonra Cumhuriyet savcısının talebini kabul eder ya da reddeder.

Soruşturma işlemlerinin kural olarak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılması gerekmele birlikte suçüstü hâli ile gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısına ulaşamıyorsa ya da olay genişliği itibarıyla Cumhuriyet savcısının iş gücünü aşıyorsa sulh ceza hâkimi soruşturma işlemlerini yapabilir.

Cumhuriyet savcısının kararları bakımından itiraz mercii de sulh ceza hakimliğidir. Kovuşturmaya yer olmadığı kararı bakımından taraflar sulh ceza hakimliğine itirazda bulunabilirler. Kesinleşmiş bir kovuşturmaya yer olmadığı kararı mevcut olduğu hâllerde ise yeterli suç şüphesine ulaşılacak yeni deliller ortaya çıksa dahi sulh ceza hakimi kararı olmaksızın aynı eylemle ilgili tekrar soruşturma başlatılmaz.

1.2. ARA MUHAKEME EVRESİ

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda her ne kadar ceza muhakemesi soruşturma ve kovuşturma evresi olarak ikiye ayrılmışsa da öğretilerde genel kabul gören görüş iddianamenin mahkeme tarafından incelendiği evrenin "*ara muhakeme aşaması*" olarak kabul edilmesi gerektiği yönündedir. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda "*Zwischenverfahren*" olarak isimlendirilen bu evrenin hukukumuz bakımından da

geçerli olduğu ifade edilmektedir.⁵¹ İddianamenin incelemeye tutulduğu bu evre Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda bağımsız bir muhakeme evresi olarak kabul edilmiştir.⁵²

Ara muhakeme evresinde mahkemece, iddianamenin gerekli şartları taşıyıp taşımadığı denetlenmektedir. Bu sayede hem eksik delillerle kovuşturma evresine geçilmesi engellenerek adil yargılanma hakkı korunmuş olmakta hem de haksız bir kovuşturma evresine geçişe mâni olunarak şüphelinin hakları korunmuş olmaktadır.⁵³ Ayrıca bu sayede gereksiz ceza davalarının açılmasının önüne geçilerek makul sürede yargılanma hakkı korunmuş olacaktır.⁵⁴

1.3. KOVUŞTURMA EVRESİ

Kovuşturma evresi, iddianamenin mahkemece kabul edilmesiyle başlamakta ve hüküm kesinleştiğinde son bulmaktadır. Çalışmamızda esas olarak soruşturma evresi incelendiğinden kovuşturma evresiyle ilgili değerlendirme yapılmayacaktır.

⁵¹ Öztürk/Tezcan/Erdem/Gezer/Kırıt/Akcan/Özaydın/Tütüncü/Villemin/Tok, s.596.

⁵² Friedrich Dres/Schroeder Christian/Verrel Torsten'den çeviren; Oktar, Salih. (2019). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Yetkin, s.149.

⁵³ Ünver/Hakeri, s.537.

⁵⁴ Centel/Zafer, s.633.

2. BÖLÜM

SORUŞTURMA EVRESİNDE SAVUNMA HAKKI

2.1. ŞÜPHELİNİN BİREYSEL SAVUNMASI

2.1.1. Suç İsnadını ve Haklarını Öğrenme Hakkı

2.1.1.1. Suç İsnadını Öğrenme Hakkı

2.1.1.1.1. Genel Olarak

Kelime anlamı, “*Bir düşünceyi, bir konuyu bir kişi veya sebebe dayandırma, yükleme; atfetme*”⁵⁵ olan isnat, ceza hukuku anlamında ise suç olarak düzenlenmiş bir eylemin iddia makamınca bir kişiye atfedilmesidir.⁵⁶ Kişiye yönelik suç isnadında bulunulması ile birlikte adli makamlarca soruşturma ve kovuşturma işlemlerine başlanır. Şüpheliye yönelik ceza muhakemesi işlemlerinin başlaması ile birlikte şüphelinin savunma hakkı başlar. Ancak şüphelinin savunma hakkını kullanabilmesi için hakkındaki suç isnadından haberdar olması gerekir. Kendisine yöneltilen suç isnadından haberdar olmayan şüphelinin kendisini savunabilmesi, lehine olan delilleri toplayabilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan şüphelinin suç isnadını öğrenmesi şüphelinin savunmasını yapabilmesi bakımından olmazsa olmaz bir haktır ve şüphelinin savunma hakkını kullanabilmesinin bir ön koşuludur.⁵⁷ Şüpheliye isnatta bulunulması ile birlikte şüpheli aktif ya da pasif savunmasına başlayabilecektir.⁵⁸ Suçlamanın sebebini bilmeyen şüphelinin savunmasını yapabilmesi; meramını anlatabilmesi mümkün değildir.⁵⁹

⁵⁵ <https://sozluk.gov.tr/> s.e.t. 01.11.2023.

⁵⁶ **Feyzioğlu**, M. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 6/3-a Uyarınca İsnadın Bildirilmesi ve Türk Hukuku*, TBB Dergisi, (55), s.102.

⁵⁷ **Koca**, M. (1998). *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s.132.

⁵⁸ **Koca**, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s. 120.

⁵⁹ **Karakeyha**, H. (2015). *Ceza Muhakemesinde Saniğin Meramını Anlatabilme Hakkının Unsurları*. Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, 3(2), s.203.

Adli yargılanma hakkının temellerinden olan “isnadı öğrenme hakkı” hem ceza muhakemesine hakim olan “çelişmeli yargılama ilkesi” ile hem de “davasız yargılama olmaz”⁶⁰ ilkesiyle sıkı şekilde ilişkilidir.

Suç isnadının şüpheliye bildirilmesine yönelik gerek mevzuatımızda gerekse uluslararası hukuk metinlerinde birçok düzenleme bulunmaktadır. Bu kapsamda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) md. 6’da yer alan düzenlemeler hem soruşturma aşamasında hem de kovuşturma evresinde şüpheli/sanık haklarının korunması bakımından önem arz etmektedir. AİHS md. 6/3-a’ya göre suç ithamıyla karşılaşan herkes, isnat edilen suçun sebebi ve niteliği hakkında en kısa zamanda, anladığı dilde ve ayrıntılı biçimde haberdar edilmelidir.⁶¹ Anılan düzenleme ile getirilen güvencenin kovuşturma aşamasının başlamasından yani kamu davasının açılmasından önce başladığı⁶², bu sebeple soruşturma aşaması bakımından da AİHS md. 6’da vazedilen teminatların uygulanmasının kabulü gerekmektedir.

Mevzuatımızda da isnadı öğrenme hakkı hem anayasal bir hak olarak düzenlenmiş hem de Ceza Muhakemesi Kanunu’nda bu hakkın korunmasına yönelik güvencelere yer verilmiştir. AY md. 19/5’e göre “*Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması hâlinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hakim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.*” Anayasa’da tutuklama ve yakalama hâlinde şüpheliye hakkındaki iddiaların derhal bildirilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Buna paralel düzenlemeler ayrıca CMK md. 145 ve 147/1’de yer almaktadır. CMK md. 147/1-b’de şüphelinin ifadesinde ve/veya sorgusunda kendisine yüklenen suçun anlatılacağı düzenlenmiştir. Keza CMK md. 145’te şüphelinin ifadeye veya sorguya çağırılması hâlinde çağrı kağıdında çağırılma nedeninin açıkça belirtilmesi gerektiği düzenlenmiştir.

⁶⁰ Yıldırım, A. (2022). *Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Isnadı (Suçlamayı) Öğrenme Hakkı*, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, 10(2), s. 540.

⁶¹ AİHS md. 6/3-a : “3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı

olarak haberdar edilmek;”

⁶² Feyzioğlu, M. (1999). *Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, 48(1), s. 145.

Yakalanan şüpheli bakımından ise Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği (YGIY) md. 4'te yakalanan kişiye yakalama nedeninin ve hakkındaki iddiaların bildirileceği düzenlenmiştir.

2.1.1.1.2. İsnada İlişkin Bildirimin Zamanı

Şüpheliye yapılacak isnadın zamanına ilişkin açık bir düzenleme yer almamakla birlikte CMK md. 147'nin sistematüğinden isnada ilişkin açıklamanın şüphelinin kimlik tespitinden sonra; şüpheliye hakları bildirilmeden önce yapılacağı anlaşılmaktadır. Gerçekten de şüpheliye hakkındaki isnadın ifade işlemine başlamadan önce derhal yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda ifade ve sorgu işlemlerinde suç isnadının bildirim, kimlik tespitinden sonra yapılabilir ancak bu bildirim esasa ilişkin ifadeye başlanmadan önce yapılmalıdır.⁶³

Şüpheli hakkında yakalama işleminin yapılması durumunda ise şüpheliye suç isnadı yani yakalamanın nedeninin oluşturan olgular YGIY md. 6 uyarınca derhal bildirilmelidir. CMK md. 90/4'te yer alan "*Kolluk, yakalandığı sırada kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önleyecek tedbirleri aldıktan sonra, yakalanan kişiye kanunî haklarını derhal bildirir.*" hükmü gereğince derhal bildirim gerekli tedbirlerin alınmasından sonra da yapılabileceği kabul edilmektedir. Ancak burada yer alan "*Kolluk, yakalandığı sırada kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önleyecek tedbirleri aldıktan sonra*" ifadesinin keyfiliğe sebebiyet vermeyecek biçimde yorumlanması önemlidir. Zira kişi hürriyetine büyük bir müdahale içeren yakalama işleminde şüphelinin hangi sebeple bu işleme maruz kaldığını ivedi biçimde öğrenmesi gereklidir.

Şüphelinin ifadeye çağrı kâğıdı ile çağrılması hâlinde ise CMK md. 145/1'de yer alan "*İfadesi alınacak veya sorgusu yapılacak kişi davetiye ile çağrılır; çağrılma nedeni açıkça belirtilir; gelmezse zorla getirileceği yazılır.*" hükmü gereğince çağrı kâğıdında suç isnadının açıkça belirtilmesi zaruridir.

⁶³ Şahin, C. (1994). *Saniğın Kolluk Tarafından Sorgulanması*. Ankara: Yetkin, s. 118.

Şüpheliye hakkındaki isnatla ilgili bildirimini, şüpheliyle ilk kez temasta bulunan yetkili tarafından yapılacaktır.⁶⁴ Bu kapsamda ilgili işlemi gerçekleştiren yetkili olan kolluk personeli, savcı veya sorgu yetkisine sahip hakim tarafından bu bilgilendirmenin yapılması yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülüğün üçüncü müdafiyeye, kanuni temsilciye veya bir başkasına devredilmesi mümkün değildir.⁶⁵

2.1.1.1.3. İsnada İlişkin Bildirimin Kapsamı

İsnatla ilgili bildirim kapsamı ise şüphelinin savunma hakkını kısıtlamayacak ancak soruşturmanın güvenliğini de tehlikeye atmayacak nitelikte olmalıdır. Bu kapsamda suç isnadına ilişkin açıklamanın; isnadın mahiyetini ve nedenlerini içermesi gerekmektedir.⁶⁶

Suç isnadının nedeni anlatılırken şüphelinin hangi eylemi ile bu suçu işlediği açıkça belirtilmelidir. Ayrıca, bu eylemin ne zaman, nerede, kim/kimlere karşı işlendiğinin şüpheliye açık ve anlaşılır biçimde anlatılması gerekir. Aksi takdirde şüpheli, belirsizlik içerisinde kalmış olacak ve savunma hakkının layık-ı veçhile kullanılmasının önüne geçilecektir.

Suç isnadının mahiyetinden anlaşılması gereken ise isnat edilen eylem ile hangi ceza normunun ihlal edildiği, yani eylemin hukuki vasıflandırmasıdır.⁶⁷ Şüphelinin gerçekleştirdiği iddia edilen eylem ile hangi hukuk normunu ihlal ettiğini, atılı eylemin hangi suça vücut verdiğini bilmesi mümkün değildir. Bu sebeple şüpheliye atılı suçun yani hukuki vasıflandırmanın da açıklanması gerekir. Örneğin uygulamada sıklıkla karşılaşılan durumlardan birisi cinsel saldırı/ cinsel istismar/ reşit olmayanla cinsel ilişki suçları bakımından şüphelinin bu suçlar arasındaki ayrımı bilmemesidir. Şüpheliye atılı suçun mahiyeti ile ilgili yeterli bilgi verilmemesi sebebiyle bazen soruşturma boyunca

⁶⁴ Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s. 126.

⁶⁵ Demirbaş, T. (2011). *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*. Ankara: Seçkin, s.116.

⁶⁶ Feyzioğlu, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 6/3-a Uyarınca İsnadın Bildirilmesi ve Türk Hukuku*, s.104.

⁶⁷ Feyzioğlu, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 6/3-a Uyarınca İsnadın Bildirilmesi ve Türk Hukuku*, s. 105.

şüpheli üzerine atılı suçun cinsel istismar olduğundan haberdar olmamakta; bu sebeple mağdurun yaşını bilip bilmediği konusunda ifadesinde herhangi bir beyana yer verme ihtiyacı duymamaktadır. Ancak reşit olmayanla cinsel ilişki ve cinsel istismar suçları bakımından sanığın mağdurun yaşı hakkında bilgi sahibi olup olmadığı gerek suçun oluşumu bakımından gerekse hata hükümlerinin uygulanması bakımından önem arz etmekte ve bu hususun araştırılmamış olması bozma nedeni olarak görülmektedir. Bu bakımdan suçun mahiyetinin, somut olayın özellikleri göz önünde bulundurularak ve şüphelinin anlayabileceği biçimde şüpheliye anlatılması önem arz etmektedir.

Şüpheliye isnadın mahiyet ve niteliği bildirilirken söz konusu suça ilişkin cezanın bildirilmesine yönelik bir zorunluluk yoktur.⁶⁸

Şüpheliye, isnat hakkında bildirim yapılırken şüphelinin savunma yapabilecek kadar bilgiye sahip olması önemli olmakla birlikte eylemin tüm detayları ile şüpheliye açıklanması zorunlu değildir.⁶⁹ Her ne kadar şüpheliye yeterli bilgi verilmemesi suretiyle belirsizlik içerisinde bırakılarak şüpheliden olayla ilgili bilgi edinmek olayın aydınlatılması bakımından daha uygun görülse de şüphelinin böyle bir belirsizlik içerisinde bırakılması hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz.⁷⁰ Bu kapsamda şüphe sebepleri, olayın nerede, ne zaman, kime karşı işlendiği şüphelinin savunmasını yapabileceği ölçüde şüpheliye bildirilmeli; ancak bu bildirim sırasında soruşturmanın güvenliği de tehlikeye atılmamalıdır.

Yukarıda da değindiğimiz üzere isnada ilişkin bildirim en kısa sürede, anlaşılır ve açık bir şekilde yapılması gerekir. Anlaşılır bir bildirim yapılması zorunluluğunun doğal bir sonucu olarak yapılan bildirim şüphelinin anladığı dilde olması gerekir. AİHS md. 6/3-a'da da yapılacak bildirim sanığın anladığı dilde yapılması gerektiği belirtilmiştir.

⁶⁸ Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s.118.

⁶⁹ Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s. 118.

⁷⁰ Şahin, *Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması*, s.119.

Tüm dosyanın şüpheliye tercüme edilmesi gerekmemele⁷¹ birlikte isnada ilişkin temel hususların şüphelinin anladığı dilde anlatılması gerekmektedir.

Soruşturma aşamasında şüpheliye yapılacak isnat bildiriminin yazılı veya sözlü olmasına ilişkin bir şekil zorunluluğu bulunmamakla birlikte şüpheliye hakkındaki isnadın bildirildiğinin tutanağa geçirilmesi gerekmektedir.

2.1.1.2. Şüpheliye Haklarının Öğretilmesi

Şüphelinin savunmasını yapabilmesi için hakkındaki isnadın şüpheliye anlatılmasının ardından şüpheliye haklarının öğretilmesi gerekmektedir. Hakları konusunda bilgi sahibi olmayan şüphelinin savunma hakkını kullanması beklenemez. Bu nedenle şüpheliye anlayabileceği ve ayrıntılı bir şekilde haklarının öğretilmesi gerekmektedir.

Şüpheliye haklarının öğretilmesi kavramı Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'nin 1966 tarihli *Miranda v. Arizona* Kararı ile önem kazanmış ve şüpheliye öğretilmesi gereken haklar belirlenmiştir. *Miranda* kararına göre kişiye;

- Susma hakkına sahip olduğu,
- Beyanlarının aleyhine delil olarak kullanılabilmesi,
- Müdafî yardımından faydalanma hakkının olduğu,

Bildirilmelidir.⁷²

CMK md. 147/1'de şüpheliye hakkındaki isnat bildirildikten sonra şüpheliye haklarının öğretilmesi düzenlenmiştir. Buna göre şüpheliye müdafî seçme hakkının bulunduğu ve müdafî hukuki yardımından faydalanabileceği, talep ederse baro tarafından müdafî görevlendirilebileceği, yakalanan şüphelinin yakınlarına haber verilebileceği, suç

⁷¹ **Feyzioğlu**, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 6/3-a Uyarınca Isnadın Bildirilmesi ve Türk Hukuku*, s. 108.

⁷² **Akyazan** Ahmet, E. (2007). *Miranda Hakları (Miranda v. Arizona 1966)*, TBB Dergisi, (71), s. 343.

hakkında açıklamada bulunmama hakkının yani susma hakkının olduğu, delil toplanmasını talep edebileceği ve lehine olan delilleri ileri sürebileceği anlatılır.

Görüldüğü üzere şüpheliye anlatılması gereken haklar CMK md. 147/1’de sayılmıştır. Madde metninde her ne kadar “*bildirilir, söylenir, hatırlatılır*” gibi farklı ifadeler kullanılmışsa da şüphelinin haklarını doğru bir şekilde öğrenebilmesi için haklarının öğretilmesi kavramından anlaşılması gereken haklarının şüpheliye anlatılmasıdır.⁷³ Zira hakların öğretilmesi yani şüpheliye karşı aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirilmesi için bilgilendirme formunda yer alan bilgilerin şüpheliye okunması yeterli değildir. Keza, ceza soruşturması ile karşı karşıya kalan şüphelinin bu konuda daha önce bilgi sahibi olmadığı düşünüldüğünde hakları konusunda şüpheliye bir hatırlatma yapılmasının da mantıklı olmadığı açıktır. Bu sebeplerle şüpheliye hakları, anlayabileceği bir şekilde açık ve net olarak açıklanmalı yani öğretilmelidir.

Uygulamada sıklıkla ifade alma tutanaklarına CMK md. 147’de sayılan ve yukarıda değindiğimiz hakların şüpheliye hatırladığına ilişkin matbu formlar düzenlenerek şüpheliye imzalatılmaktadır. Bu şekilde matbu bir bildirim yapılması hâlinde aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirildiği kabul edilemez. Aydınlatmanın, somut olayın özelliklerine göre, şüphelinin anlayabileceği bir şekilde yapılması önem arz etmektedir.

Hakların öğretilmesinin zamanına ilişkin açık bir düzenleme olmamakla birlikte CMK md. 147’nin sistematüğinden şüpheliye hakkındaki isnadın bildirilmesinden sonra, esas hakkındaki ifadeye/sorguya başlanmadan önce şüpheliye haklarının öğretilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Şüpheliye haklarının öğretilmesinin zaman kaybetmeden, ivedi bir şekilde yapılması, şüphelinin aktif ya da pasif savunma hakkını kullanabilmesi bakımından önem arz etmektedir.

⁷³ **Apış, Ö.** (2019). *Güncel Yargı Kararları ve Yasa Değişiklikleri Işığında İfade Alma ve Sorgu Sırasında Şüpheli/Sanığın Hakları*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 25(1), s.63.

Yakalama işleminin söz konusu olması hâlinde CMK md. 90/4 uyarınca yakalama anında şüphelinin kaçmasını, kendisine ve başkalarına zarar vermesini önleyecek tedbirler alındıktan sonra yakalanan kişiye hakları derhal anlatılmalıdır.

Yakalandığı sırada hakları öğretilen şüpheliye, daha sonra ifadesi sırasında da hakları yeniden öğretilmeli; keza önceki ifadesinde hakları öğretilen şüpheliye sorgu sırasında da yeniden hakları öğretilmelidir.⁷⁴ Bir diğer ifade ile herhangi bir muhakeme işlemi sırasında hakların öğretilmesi, sonradan yapılacak diğer işlemler için hakların öğretilmesi gerekliliğini ortadan kaldırmaz. Bu durumda ifade işleminin uzun sürmesi, ara verilerek devam edilmesi hâlinde her seferinde hakların tekrar hatırlatılmasının gerekliliği gündeme gelebilir. Şayet, ifade sırasında verilen aralar uzun değilse ve oturumlara katılan görevliler değişiklik göstermiyorsa bu durumda her oturumda şüpheliye tekrar haklarının öğretilmesine gerek yoktur.⁷⁵

Şüpheli, haklarını bildiğini beyan etse ve hatırlatmaya gerek duymadığını söylese yahut şüphelinin mesleği (avukat/hakim/savcı/polis vb.) gereği haklarını bildiği varsayılsa dahi yine de şüpheliye hakları öğretilmelidir.⁷⁶

Şüphelinin haklarından feragat etmesinin kabulü için de kanuna uygun şekilde bir aydınlatmanın yapılmış olması gerekir. Ancak hukuka uygun bir şekilde şüpheliye hakları öğretildikten sonra şüphelinin bu haklardan vazgeçmesi mümkündür.⁷⁷

Şüpheliye hakları öğretilmeden alınan ifade ise CMK md. 217/2 uyarınca hukuka aykırı delil olarak değerlendirilmelidir. Bu sebeple şüpheliye hakları öğretilmeden yani

⁷⁴ **Kaymaz**, S. (1997). *Aydınlatma Yükümlülüğünün İhlali Sebebiyle Söz Konusu Olan Yasak Deliller*, Yargıtay Dergisi, 23(3), s.290.

⁷⁵ **Koca**, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.124.

⁷⁶ **Akyol**, F. (2021). *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması Usulü ve Delil Değeri*, İzmir Barosu Dergisi, 86(1), s.22.

⁷⁷ **Demirbaş**, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s.114.

aydınlatma yükümlülüğü yerine getirilmeden alınan ifade hukuka aykırı delil niteliğinde olacaktır.⁷⁸

Şüpheliye haklarının öğretildiğinin tutanağa geçirilmiş olması ispat bakımından önemlidir.⁷⁹ Zira şüpheliye hakları öğretilmeden alınan ifade hukuka aykırı olacağından bu ifadenin hükme esas alınması Yargıtay tarafından da bozma sebebi olarak kabul edilmektedir.

2.1.2. Susma Hakkı

2.1.2.1. Genel Olarak

Şüphelinin/sanığın ceza yargılaması sürecinin tamamında sahip olduğu en önemli haklardan bir tanesi susma hakkıdır. Ceza muhakemesine hakim birçok hak ve ilke ile yakından bağlantılı olan susma hakkının esasen “*nemo tenetur se ipsum accusare*” prensibinin bir görünüm biçimi olduğunu söyleyebiliriz. “*Kendini suçlamaya zorlanamama ilkesi*”⁸⁰ olarak tanımlayabileceğimiz “nemo tenetur” ilkesi çağdaş ceza muhakemesi hukuku bakımından büyük önemi haizdir. Ortaçağ ceza muhakemesi usulüne hakim olan tahkik sisteminde önemli olan husus her ne olursa olsun maddi gerçeğe ulaşmak olduğu için bu sistemde şüpheli/sanık bir ispat aracı olarak görülmüş ve şüphelinin ikrarına ulaşmak için her yol mübah sayılmıştır.⁸¹ Şüpheliyi/sanığı ceza yargılamasının bir objesi olarak gören tahkik sisteminin terk edilmesiyle birlikte maddi gerçeğe ulaşmaya çalışılırken kişilik haklarının da korunması gerektiği; bir diğer ifade ile maddi gerçeğe ulaşma amacı ile hukuk devleti arasındaki dengenin sağlanması gerektiği düşüncesi ön plana çıkmıştır. Şüphelinin/sanığın, yargılamanın süjesi

⁷⁸ Kaymaz, S. (1997). *Uygulamada ve Teoride Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı (Yasak) Deliller*. Ankara: Seçkin, s.31.

⁷⁹ Apiş, s. 68.

⁸⁰ Sarıgül Tanju, A. (2021). *Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katılma Yükümlülüğüne Getirilen Sınır-Nemo Tenetur Seipsum Accusare İlkesi*, TBB Dergisi, (153), s.41.

⁸¹ Eser, A. (1990). *Alman ve Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Durumu*, (Çev: Centel, Nur), Yargıtay Dergisi, 16(3), s.319.

olduğunun kabul edilmesiyle birlikte toplumsal menfaat ve kişi özgürlüğünün birbirinden üstün tutulamayacak menfaatler olduğu kabul edilmiştir.⁸²

Tahkik sisteminin kabul edildiği dönemde obje olarak görülen şüphelinin ifadesi en önemli delil olduğu için şüpheliden ikrar elde etmek amacıyla işkence de dahil olmak üzere birçok yasak sorgu alma usulünün uygulanmasında hiçbir mahzur görülmemektedir. Tahkik sisteminin terk edilmesiyle birlikte Common law sisteminde ortaya çıkmış olan nemo tenetur ilkesiyle birlikte susma hakkının çağdaş ceza muhakemesinde yadsınamaz bir hak olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu ilkenin çıkış noktası, işkencenin ve insanlık onuruna aykırı davranışların bir sorgu aracı olarak kullanılmayacağı düşüncesidir.⁸³ Nemo tenetur ilkesinin “susma hakkı” ve “kendi aleyhine delil göstermeye zorlanma yasağı” olmak üzere iki görünümünün olduğunu söyleyebiliriz.⁸⁴

Susma hakkının, kişinin kendisini suçlayacak beyanlarda bulunmaya ve/veya delil sunmaya zorlanamaması ile kişinin susma hakkını kullanması durumunda bunun kişinin aleyhine değerlendirilmemesi olmak üzere iki yönü bulunmaktadır.⁸⁵ Susma hakkının kabul edilmesi, kişi özgürlükleriyle, maddi gerçeğin araştırılması ilkesi arasındaki dengenin sağlanması bakımından önemlidir. Aksi takdirde, maddi gerçeğin bulunmasına ilişkin faaliyetler sırasında kişilik hakları soruşturma konusu suçtan daha fazla ihlal edilecek ve kamusal barış daha çok zarar görecektir.⁸⁶

Masumiyet karanesi, işkence yasağı, adil yargılanma hakkı, savunma hakkı ve ifade hürriyeti gibi birçok hak ile yakından bağlantılı olan susma hakkı, ceza muhakemesinin yalnızca belli bir aşamasına hasredilebilecek bir hak olmayıp tüm muhakeme süresince kullanılabilir bir haktır. Susma hakkının kabul edilmesiyle birlikte şüphelinin ifadesi

⁸² Yıldırım, A. (1988). *Sanığın Susma Hakkı*, Ankara Barosu Dergisi, 5(6), s. 685.

⁸³ Toprak, U. (2011). *Şüphelinin Susma Hakkının Güvenilir Kişiye Başvurulması Yöntemiyle İhlaline Alman Yargıtayı Kararları Işığında Kısa Bir Bakış*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (7), s. 262.

⁸⁴ Özen İnci, Z. (2017). *Şüpheli ve Sanığa Rağmen Bir Ceza Muhakemesi Hukuku Mu? Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katılma Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüğün Sınırları Hakkında Düşünceler*, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(2), s. 129.

⁸⁵ Centel/Zafer, s.188.

⁸⁶ Karakeyha, H. (2014). *Ceza Muhakemesinde Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkına İlişkin Esaslar*, Ombudsman Akademik, (1), s.88.

alınırken ya da sorgusunda işkence gibi insanlık dışı muamelelere maruz kalmasının önüne geçilmektedir. Keza, masumiyet karinesi uyarınca susma hakkını kullanan şüphelinin/sanığın da hakkındaki mahkûmiyet hükmü kesinleşene kadar masum sayılması gerekmektedir. Birçok hak ile bağlantılı olan susma hakkı sayesinde kamu erki olan devlet ve birey arasındaki ilişkide dezavantajlı durumda bulunan şüpheli/sanığın bu durumunun aleyhine kullanılmasının önüne geçilmiş olur.⁸⁷ Yine susma hakkı hem şüphelinin savunmasının hem de ifade özgürlüğünün bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu konudaki farklı görüşlere ilerleyen bölümlerde yer verilecek olmakla birlikte kanaatimizce susma hakkı, şüphelinin hem ifade hürriyetinin bir kullanım şekli hem de pasif bir savunma faaliyetidir. Bu bakımdan susma hakkının hem ifade özgürlüğüyle hem de savunma hakkıyla bağlantılı olduğunu düşünmekteyiz.

2.1.2.2. Susma Hakkının Sübjektif Bir Hak Olup Olmadığına İlişkin Görüşler

Susma hakkının, şüpheli/sanık bakımından sübjektif bir hak olup olmadığı bakımından farklı görüşler vardır. Birinci görüşe göre, susma hâlinde şüphelinin cezalandırılmaması ve şüphelinin cevap vermeye zorlanamaması şüpheliye sübjektif bir hak olarak susma hakkının tanındığı anlamına gelmez.⁸⁸ Susmanın sübjektif bir hak olmadığını savunan bir diğer görüşe göre bir ispat müessesesi olan sorgu bakımından gerçeği en iyi bilebilecek durumda olan kimsenin konuşmasını kanuni bir zorunluluk olarak kabul etmemek için geçerli bir sebep yoktur.⁸⁹ Susmanın sübjektif bir hak olarak kabul edilip edilmemesi bakımından şüphelinin sorgusunun bir ispat vasıtası mı olduğu yoksa savunma aracı mı olduğu önem arz etmektedir. Bu görüşün dayanağını şüphelinin maddi gerçeğe ulaşmada bir delil vasıtası olarak görülmesi oluşturmaktadır. Şüphelinin ifadesinin/sorgusunun bir delil olarak kabul edilmesi hâlinde susma hakkının kabul edilmesi olanaksızdır.⁹⁰ Kanaatimizce çağdaş ceza muhakemesi sistemi bakımından bu

⁸⁷ **Apiş**, s. 69.

⁸⁸ **Erem**, F. (1992). *Susma Hakkı*, Yargıtay Dergisi, 18(3), s.299.

⁸⁹ **Gölcüklü**, F. (1954). *Sanık Gerçeği Söylemeye Mecbur mudur?*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 9(4), s.144.

⁹⁰ **Yıldırım**, A. (1988). *Sanığın Susma Hakkı*, Ankara Barosu Dergisi, 5(6), s.686.

görüŖe katılmak mümkün olmamakla birlikte susma hakkının Ŗüpheliye tanınan bir Ŗubjektif hak olduğunun kabulü gerekir.

Ağırlıkla kabul edilen diğer görüŖe göre sorgu, Ŗüpheli için bir savunma aracı olduğundan sorgunun bir delil aracı olarak kabul edilmesi mümkün değildir.⁹¹ Bu nedenlerle Ŗüphelinin cevap verme mecburiyeti ancak tahkik sisteminde kabul edilebilecek olup Ŗüphelinin konuŖma zorunluluğu kabul edilemez.⁹²

Günümüzde ağırlıkla kabul edilen görüŖe göre susmanın, Ŗubjektif bir hak olduğunun kabulü gerekir.

2.1.2.3. İfade Hürriyeti ve Savunma Hakkı Kapsamında Susma Hakkı

Susma hakkının ifade hürriyetinin bir gereği mi yoksa savunma hakkının kullanılmasının bir aracı mı olduğu konusunda bir fikir birliği yoktur.

Birinci görüŖe göre Ŗüpheli, savunma hakkını ifadesini vererek aktif bir Ŗekilde kullanabileceği gibi susma hakkını kullanarak pasif Ŗekilde de kullanabilir. Bu görüŖe göre sanığın savunma yapmasının yollarından birisi de susmadır ve susma hakkını kullanan Ŗüpheli negatif/pasif savunma özgürlüğünü kullanmıŖ olur.⁹³ Bu görüŖe göre susma hakkının ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirilmesi mümkün olmayıp savunma ve kendisini suçlamama ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir.⁹⁴

Susma hakkının, ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine iliŖkin görüŖ ise susma hakkının, ifade özgürlüğünün negatif fonksiyonu çerçevesinde koruma altına alındığını kabul etmektedir.⁹⁵ Kanaatimizce susma hakkının hem bir pasif

⁹¹ **Kunter**, N. (1989). *Ceza Muhakemesi Hukuku YenileŖtirilmiŖ ve GeliŖtirilmiŖ Dokuzuncu Bası*. İstanbul: Yaylacık, s. 462.

⁹² **Kunter**, *Ceza Muhakemesi Hukuku YenileŖtirilmiŖ ve GeliŖtirilmiŖ Dokuzuncu Bası*, s.459.

⁹³ **Koca**, *Hazırlık SoruŖturmasında Savunma Hakkı*, s. 187.

⁹⁴ **Tunçer**, A. (2018). *Susma Hakkı Bağlamında Birtakım Ceza Muhakemesi İŖlemlerinin Değerlendirilmesi*, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(2), s.359.

⁹⁵ **Ŗahin**, *Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması*, s. 102; **Kocaoğlu**, S. (2011). *Susma Hakkı*, Ankara Barosu Dergisi, 1, s. 42.

savunma şekli olarak hem de ifade hürriyetinin negatif yönü olarak kabul edilmesi mümkündür.

2.1.2.4. Susma Hakkının Kapsamı ve Sonuçları

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere susma hakkının esasen iki temel yönü bulunmaktadır. Kişinin kendisini suçlayacak beyanlarda bulunmaya zorlanamaması ve/veya delil sunmaya zorlanamaması bu hakkın ilk yönüdür. İkinci yönü ise susma hakkını kullanan şüphelinin bu hakkını kullanmasının aleyhine değerlendirilmemesidir. Susmanın uzun yıllardır kabul gören sübjektif bir hak olarak kabul edilmesine rağmen yine de susan şüphelinin suçu ikrar ettiği gibi bir algı oluşabilmektedir. Böyle bir kabulde bulunulması, yani susan şüphelinin sumasının suçluluğa karine teşkil ettiği kabulünde bulunulmasının susma hakkını ihlal ettiği şüphesizdir.⁹⁶ Susmanın bir hak olarak varlığının korunabilmesi için bu durumun şüphelinin aleyhine kullanılmaması gerekir.⁹⁷

Susma hakkının kullanılmasının esasa ilişkin hüküm tesis edilirken şüphelinin/sanığın aleyhine kullanılmayacağı Yargıtay'ın yerleşik uygulamasında da kabul görmüştür.⁹⁸ Keza, şüphelinin susma hakkını kullanması takdiri indirim nedenlerinin uygulanmasına da engel değildir.⁹⁹

⁹⁶ Coşkun, S. (2021). *Ceza Muhakemesinde Susma Hakkı ve Bağlantılı Haklar*, TBB Dergisi, (157), s.219.

⁹⁷ Koca, Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı, s.204.

⁹⁸ "... Saniğın savunmasının aksinin kanıtlanması ondan beklenemez. Kaldı ki, CMUK.nun 135. maddesi uyarınca susma hakkı bulunmaktadır. Susma hakkını kullanan saniğın sükut ikrardan gelir deyişine dayanarak suçunu kabul ettiği söylenemeyeceği gibi savunmasını kanıtlaması da beklenemez. Saniğa yüklenen suçun sübuta erdiği kuşkuyla yer vermeksizin ortaya çıkarılmalıdır..." (YCGK. 19.04.1993, 6-81/110), Corpus içtihat sistemi.

⁹⁹ "Takdiri indirim nedeni olarak; failin geçmişi, sosyal ilişkileri, fiilden sonraki ve yargılama sürecindeki davranışları, cezanın failin geleceği üzerindeki olası etkileri gibi hususların göz önünde bulundurulması gerektiği gözetilmeden, geçmişte suç kaydı ve sabıkası olmayan, kendisine isnat edilen suçlamalarla ilgili susma hakkı bulunan ve suçunu kabul etmeyen saniğın pişman olduğunu beyan etmesinin beklenemeyeceği, yargılama boyunca duruşmanın düzenini bozduğuna veya başkaca bir olumsuz tutum veya davranışının bulunduğuna ilişkin tutanaklara yansıyan bir durum bulunmayan sanık hakkında hükmolunan cezadan TCK'nın 62. maddesi uyarınca indirim yapılması gerekirken; yetersiz ve dosya kapsamıyla uyumlu olmayan gerekçelerle takdiri indirim yapılmasına yer olmadığına karar verilmesi kanuna aykırıdır." (Yargıtay 3. Ceza Dairesi, T:29.06.2022, E:2022/2497, K:2022/4024), Corpus içtihat sistemi.

Susma hakkının kullanılması hâlinde şüphelinin aleyhine herhangi bir sonuç doğurmayacağına şüphe bulunmamakla birlikte susma hakkının kullanılması hâlinde şüpheli/sanık lehine birtakım hükümlerin uygulanmasından da şüpheli/sanık vazgeçmiş olacaktır. Susma hakkının kullanılması örneğin etkin pişmanlık, uzlaştırma, seri muhakeme hükümlerinin uygulanmasına engeldir.

Bu bakımdan susma hakkının kullanılmasının avantaj ve dezavantajlarının şüpheliye hakları öğretilirken ayrıntılı ve açık bir şekilde anlatılması gerekir. Zira susma hakkının mahiyetinden habersiz olan bir kimse ifade/sorgu sırasında panik ile susmasının aleyhine değerlendirilebileceğini düşünebilir veyahut şüphelinin olay ile ilgili sahip olduğu bilgileri adli mercilerle paylaşması etkin pişmanlık hükümlerinin tatbikini sağlayabilecekken şüpheli bundan haberdar olmayabilir. Bu sebeplerle, şüphelinin susma hakkını kullanıp kullanmamak bakımından doğru bir karar verebilmesi için bu konuda ifadeye/sorguya başlanmadan önce- yakalama varsa yakalama anında derhal bilgilendirilmesi önem arz etmektedir.

Bu bakımdan susma hakkının, müdafiden yararlanma hakkıyla da sıkı bir bağlantısının olduğunu düşünmekteyiz. Zira şüphelinin somut olay içerisinde susma hakkını kullanmasının mı yoksa aktif savunma yapmasının mı lehe olacağını takdir ederken hukuki destek alması daha faydalı olacaktır.

Susma hakkının kullanılmasının her somut olay bakımından farklı avantaj ve dezavantajları olabilmekle birlikte susma hakkının kullanılması hâlinde olası sonuçların şüpheliyle temasa geçen adli merciiler tarafından şüpheliye anlatılması önem arz etmektedir. Gerçekten de özellikle manevi unsurun değerlendirilmesi bakımından şüphelinin önemi yadsınamaz.¹⁰⁰ Susma hakkının içinde bazı sakıncalarının olduğu şüpheliye anlatılmalıdır.¹⁰¹ Şüpheliye susma hakkını kullanması hâlinde etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanamayacağı gibi kanuni düzenlemelerin hatırlatılması susma hakkını ihlal etmez ve sorguda yasak usul olarak değerlendirilmez.¹⁰² Ancak kanun

¹⁰⁰ Şahin, *Saniğin Kolluk Tarafından Sorgulanması*, s. 114.

¹⁰¹ Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.205.

¹⁰² Akyol, s.110.

hükmünün anlatılmasının ötesine geçen, şüpheliye susarsa bu durumun suçu ikrar ettiği anlamına geleceği ve suçla ilgili açıklamalarda bulunursa sorumluluktan kurtulacağı gibi kanuna aykırı vaatlerde bulunulması hâlinde aldatma ve yönlendirme söz konusu olacağı için yasak sorgu usullerine başvurulmuş olacaktır.

Aşağıda detayları ile açıklanacağı üzere şüpheli/sanık yargılamanın tüm aşamalarında susma hakkını kullanabileceği gibi belli bir evrede de bu hakkını kullanabilir. Ya da olayla ilgili birtakım sorularda susma hakkını kullanabileceği gibi olayla ilgili hiçbir açıklama yapmamayı da tercih edebilir. Bu nedenlerle şüphelinin susma hakkını kullanacağını beyan etmesinin ardından ifade işlemine son verilmesi gerektiği¹⁰³ yönündeki görüşe katılmamaktayız. Zira ifade sırasında sorulan sorularla birlikte şüpheli kendisine atılı suç hakkında daha fazla bilgi sahibi olacak, dosyadaki delil durumunu da tayin edebilecektir. Keza, şüphelinin bir soruya cevap vermemesi sonradan sorulacak diğer sorulara cevap vermeyeceği anlamına gelmemektedir. Bu bakımdan şüpheliye yönelik herhangi bir zorlama olmadan ve şüphelinin susma hakkına saygı duyularak ifade sırasında soru sormaya devam edilmesi kanaatimizce susma hakkını ihlal etmeyecektir.

Yukarıda değindiğimiz susma çeşitlerinin de açıklanmasında fayda vardır. Şüphelinin ifade/sorgu işlemi sırasında sorulan hiçbir soruya cevap vermemesi, olayla ilgili hiçbir açıklamada bulunmaması hâlinde tam susma söz konusudur. Şüphelinin kendisine sorulan soruların bir kısmı bakımından cevap vermesi bir kısmını ise yanıtız bırakması hâlinde kısmi susma söz konusudur. Şüphelinin olayla ilgili birtakım açıklamaları aleyhine sonuç doğurabilecekse bu durumda kısmi susma hakkını kullanması olağandır. Şüphelinin muhakemenin bir kısmında susma hakkını kullanıp bir kısmında ise olaya ilişkin açıklamada bulunması hâlinde ise geçici susmadan bahsedilir. Şüphelinin kolluk tarafından alınan ifadesinde susma hakkını kullanıp savcılıkta açıklamalarda bulunması veya tam tersi mümkündür. Bir başka seçenek ise soruşturma evresinde susma hakkını kullanan sanığın kovuşturma evresinde aktif savunma yapmayı seçmesi ya da yine tam tersinin gerçekleşmesi mümkündür. Bu durumun sanığın savunmasında çelişki yarattığı şeklinde bir kabul de mümkün değildir. Susma hakkının tam, kısmi ya da geçici olarak

¹⁰³ Akçol, s.96.

kullanılması hâlinde önemle belirtilmesi gereken husus bunların hiçbirisinin şüpheli/sanık aleyhine yorumlanamamasıdır.

Her ne kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde susma hakkına ilişkin açık bir düzenleme her alması da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi birçok kararında susma hakkının, adil yargılanma hakkının düzenlendiği AİHS md. 6/1 kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁰⁴ Susma hakkının AİHS md.6/1 kapsamında adil yargılanma hakkında dahil olduğu, AİHS 6'nin ceza hukukuna ilişkin rehberinde de örnek davalarla belirtilmiştir.¹⁰⁵

Mevzuatımızda susma hakkı, Anayasa'nın 38. maddesinin 5. fıkrasında koruma altına alınmıştır. AY md. 38/5'e göre "*Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.*" Görüldüğü üzere susma hakkı, Türk Hukukunda anayasal düzenleme ile koruma altına alınmıştır. Bunun bir uzantısı olarak Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ifade ve sorgu usulünün düzenlendiği 147/1-e maddesinde "*Yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu söylenir.*" düzenlemesine yer verilmiştir.

İsnadı ve haklarını öğrenme bölümünde açıkladığımız üzere şüpheliye sorguya ve ifadeye başlanmadan önce öğretilmesi gereken haklarının arasında susma hakkı da bulunmaktadır. Şayet şüpheli susma hakkı konusunda aydınlatılmadan ifadesi alınırsa bu ifadenin aydınlatma yükümlülüğü yerine getirilmediğinden alındığı kabul edilmeli ve bu ifade yasadık delil kapsamında değerlendirilmelidir.

¹⁰⁴ Case of Funke v. France (Application no. 10828/84), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57809%22%5D%7D> s.e.t. 20.11.2023.

¹⁰⁵ r (O'Halloran ve Francis v. Birleşik Krallık [BD], § 45; Funke v. Fransa, § 44) r (John Murray v. Birleşik Krallık [BD], § 45; Bykov v. Rusya [BD], § 92). (Saunders v. Birleşik Krallık) https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_6_criminal_TUR_s.e.t. 20.11.2023.

2.1.2.5. Susma Hakkı Kapsamında Tartışmalı Birtakım Ceza Muhakemesi İşlemleri

Susma hakkı bakımından değinilmesi gereken bir diğer husus ise şüphelinin katlanma yükümlülüğü kapsamında bazı ceza muhakemesi işlemlerinde susma hakkının tezahürüdür.

2.1.2.5.1. Şüphelinin Kimlik Bilgileri Bakımından Susması

CMK md. 147/1-a'ya göre “Şüpheli veya sanığın kimliği saptanır. Şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla yükümlüdür.” Kanunun açık düzenlemesinden şüphelinin kimlik bilgilerine ilişkin soruları doğru cevaplandırmak zorunda olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu durumda susma hakkının şüphelinin kimlik bilgileri bakımından da geçerli olup olmadığı sorunu ortaya çıkmaktadır. İlgili madde metninin gerekçesinde, şüphelinin kimlik bilgilerine ilişkin doğru beyanda bulunma yükümlülüğünün susma hakkını ihlal etmediği belirtilmiştir.¹⁰⁶

Öğretideki birinci görüşe göre susma hakkının şüphelinin kimlik bilgileri bakımından sınırlandırılması mümkün değildir. Bu görüşe göre şüpheli, susma hakkı kapsamında kimlik bilgileri konusunda beyanda bulunmaktan kaçınabilir ya da gerçeğe aykırı beyanda bulunabilir.¹⁰⁷ Kanaatimizce susma hakkının bu kadar geniş yorumlanması ceza muhakemesinin maddi gerçeğe ulaşma amacına zarar verecek bu hakkın kötüye kullanımına sebebiyet verebilecektir.

Bir diğer görüşe göre şüphelinin kimlik bilgileri ve şahsi durumu hakkında bilgi vermek zorunda olmakla birlikte, vereceği bilgiler şüphelinin aleyhine sonuç doğurabilecek

¹⁰⁶ “Susma hakkı, madde gerekçesinde de açıklandığı üzere, İHAS Madde 6/2 de yer alan ‘suçsuzluk karinesi’nin tamamlayıcı bir unsuru olup ‘isnat edilen suç’ hakkında açıklamada bulunmamayı kapsar. Ancak şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruların cevaplandırmak zorundadır”. <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/CEZA-MUHAKEMES%c4%b0-KANUNU.pdf> s.e.t. 20.11.2023.

¹⁰⁷ **Kunter**, *Ceza Muhakemesi Hukuku Yenileştirilmiş ve Geliştirilmiş Dokuzuncu Bası*, s.463; **Toprak**, *Şüphelinin Susma Hakkının Güvenilir Kişiye Başvurulması Yöntemiyle İhlaline Alman Yargıtayı Kararları Işığında Kısa Bir Bakış*, s.263; **Tunçer**, *Susma Hakkı Bağlamında Birtakım Ceza Muhakemesi İşlemlerinin Değerlendirilmesi*, s.366.

nitelikliyse bu durumda şüpheli bilgi vermektan kaçınabilir.¹⁰⁸ Bu durumda şüphelinin kimlik bilgileri soruşturma mercii tarafından saptanmalıdır.¹⁰⁹ Bir diğter görüşün ise kimlik bilgileri ve kişisel bilgiler arasında ayırım yaptığını belirtmek gerekir. Bu görüşe göre, şüphelinin akrabaları, sosyal hayatı, mesleki bilgileri gibi hususlar kişisel bilgi niteliğinde olup CMK md. 147/1-a'da kastedilen bilgiler bu kapsamda değildir ve kişisel bilgiler bakımından şüphelinin susma hakkı sınırlanamaz.¹¹⁰

Bizim de katıldığımız bir diğter görüşe göre şüpheli, kimliğine ilişkin bilgileri doğru şekilde cevaplandırmak zorundadır. Bir diğter ifade ile şüphelinin kimliğine ilişkin beyanları susma hakkının kapsamı dışındadır.¹¹¹ Kanunun açık hükmü de susma hakkının “yüklenen suç hakkında” olduğunu belirtmektedir. Kaldı ki kimlik bilgilerinin tespit edilmesi, ifadesi alınan/sorgusu yapılan kişinin suç isnadında bulunulan kişi olup olmadığının tespiti bakımından önem arz etmektedir. Şüphelinin bu konuda susma hakkının kabul edilmesi hâlinde soruşturma makamına bir de şüphelinin kimliğinin araştırılması külfeti yüklenmiş olacaktır.

2.1.2.5.2. Beden Muayenesi ve Vücuttan Örnek Alınması

Şüpheli ve sanığın vücudundan örnek alınması işlemi diğter kişilerin muayenesi ve vücutlarından örnek alınmasından ayrı şekilde CMK md. 75'te düzenlenmiştir. CMK md. 75'te düzenlenen bu işlem ile birlikte esasen şüphelinin vücudundan şüpheli lehine veya aleyhine delil elde edilmesi yoluna gidilmektedir.¹¹² Kişinin vücut bütünlüğünü ihlal eden bu işlemin uygulanması bakımından orantılılık ilkesinin sağlanabilmesi için kanunda da birtakım sınırlar öngörülmüştür. CMK md. 75/2 uyarınca iç beden muayenesinin ve vücuttan örnek alma işleminin gerçekleştirilebilmesi için bu müdahalenin kişinin sağlığı açısından tehlike oluşturmaması gerekmektedir. Keza,

¹⁰⁸ Şahin, *Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması*, s.108.

¹⁰⁹ Özen İnci, s.134.

¹¹⁰ Özen İnci, s.134.

¹¹¹ Turhan, F. ve Aksan, M. (2020). *Ceza Muhakemesinde Şüphelinin İfadesinin Alınması ve Sorguya Çekilmesine İlişkin Hükümlerin Eleştirel Bir Değerlendirmesi*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 24(2), s.304; Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.191.

¹¹² Öz, B. (2019). *Şüphelinin ve Sanığın Savunma Hakkının Sınırları*. Yüksel Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, s.58 vd.

CMK md. 75/5 uyarınca üst sınırı iki yılın altında hapis cezasını gerektiren suçlar bakımından iç beden muayenesi yapılamayacağı gibi biyolojik örnekler de alınmaz. Kanunda yer verilen bu düzenlemelerle aslında kişiliğe ağır bir müdahale içeren bu tedbir bakımından birtakım güvenceler sağlanması yoluna gidilmiştir.

Şüpheli veya sanığın vücudundan örnek alınmasına veya beden muayenesine rıza gösterdiği durumlarda herhangi bir tartışma bulunmamakla birlikte rızanın olmadığı durumlarda kişinin bu işlemlere zorlanıp zorlanamayacağı ve bu durumun şüphelinin susma hakkını ihlal edip etmediği tartışmalıdır. Zira susma hakkı, kişinin kendi aleyhine delil göstermesini de engelleyen bir hak olmakla birlikte, kişinin kendi vücudundan delil elde edilmesi niteliğinde olan bu işlem bakımından susma hakkının uygulama alanı bulup bulmayacağına değerlendirilmesi gerekmektedir. Şüphelinin rızasının olmaması hâlinde vücuttan örnek alma işleminin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin Kanunda bir düzenleme yer almamakla birlikte Ceza Muhakemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmelik md. 18 bu konuda bir düzenlemeye yer vermiştir.

İlgili madde hükmüne göre mevzuattaki şartlar gerçekleşmesine rağmen rızası olmayan şüpheli veya sanık hakkında muayene ve örnek alınması için Cumhuriyet başsavcılığınca gerekli önlemlerin alınacağı düzenlenmiştir.¹¹³ Burada alınacak önlemlerin ne olduğu belirsiz olup bu önlemlerin işlemlerin doğası gereği zor kullanılmasını gerektirip gerektirmeyeceği sorusu akla gelmektedir. Yönetmelik hükmü gereğince Vücuttan kan gibi biyolojik örneklerin alınması bakımından şüphelinin belki de bir yere bağlanması veya görevlilerce zorla tutulması gibi işlemlerle zorlanması ihtimali söz konusudur. Bu işlemlere şüphelinin zorlanması insan onuruyla ve vücut

¹¹³ “Mevzuatta aranan tüm koşulların gerçekleşmiş olmasına ve şüpheli sanık veya diğer kişilerin bu konuda aydınlatılmış olmalarına rağmen muayene yapılmasına ya da örnek alınmasına rıza vermemeleri hâlinde, kararın infazı için ilgilinin muayenesini veya vücudundan örnek alınmasını sağlamak üzere ilgili Cumhuriyet başsavcılığınca gerekli önlemler alınır.”

dokunulmazlığıyla bağdaşmadığı; kaldı ki kişilik haklarına böylesine ağır bir müdahale içeren bu işlemin Kanun yerine yönetmelikte düzenlenmiş olması eleştirilmektedir.¹¹⁴

Bir görüşe göre şüphelinin rızasının olmadığı hâlde vücut muayenesi ve biyolojik numune alınması işlemine tabi tutulması şüphelinin kendi aleyhine olabilecek delilleri vermeye zorlanması anlamına geleceğinden bu durumda susma hakkının ihlalden bahsedilir.¹¹⁵ Bu durumda şüphelinin susma hakkının ihlal edildiğini savunan bir diğer görüş ise beden muayenesi ve vücuttan numune alınması işlemlerinde şüphelinin aktif katılımı gerektiğini, bu yüzden anılan işlemlerin katlanma yükümlülüğü kapsamında değerlendirilemeyeceğini ileri sürmektedir.¹¹⁶

Bir diğer görüş ise beden muayenesi ve vücuttan örnek alma işlemlerine şüphelinin katlanma yükümlülüğü bulunmakla birlikte bu yükümlülüğün şüphelinin aktif olarak yardım etmesi anlamına gelmediği yönündedir.¹¹⁷

Öğretideki bir görüşe göre şüphelinin susma hakkı yalnızca esas hakkındaki ifadesi kapsamında bulunmakta olup şüpheli bunun dışındaki vücut muayenesi veya biyolojik numune alınması gibi işlemlere katılmak zorundadır.¹¹⁸ Yine bu görüşe göre beden muayenesi ve vücuttan örnek alınması işlemlerinin koruma tedbiri olma nitelikleri ağır bastığından şüphelinin rızası olmasa da bu işlemler gerçekleştirilebilmelidir.¹¹⁹ Zira kişinin sağlığına zarar vermeyecek muayene ve biyolojik numune alınması işlemlerinde şüphelinin rızasının aranması iddia makamını ispat güçlüğü içerisinde bırakabilir.¹²⁰

AİHM'in de yerleşik kararlarında şüphelinin belirli muhakeme işlemlerine katlanma yükümlülüğünün olduğunu, ancak bu katlanma yükümlülüğünün bazı sınırlarının olduğunu belirttiğini görmekteyiz. Buna göre;

¹¹⁴ **Özen İnci**, s.140 vd.; **İpekçioğlu**, P. (2013). *Vücuttan Örnek Alma İşleminin Hukuki Niteliği ve Anayasaya Uygunluğu*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 19(2), s.1170.

¹¹⁵ **Soyaslan**, D. (2014). *Ceza Muhakemesi Hukuku Güncelleştirilmiş 5. Baskı*. Ankara: Yetkin, s.256.

¹¹⁶ **Özen İnci**, s.140 vd.

¹¹⁷ **Kızılarslan**, H. (2007). *Ceza Muhakemesi, Adli Tıp, Adli Bilimlerde Vücudun Muayenesi& Örnek Alma Doktrin ve Uygulama*, Ankara: Kızılarslan Serisi 1, s.209.

¹¹⁸ **Demirbaş**, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s.126.

¹¹⁹ **İpekçioğlu**, *Vücuttan Örnek Alma İşleminin Hukuki Niteliği ve Anayasaya Uygunluğu*, s. 1172.

¹²⁰ **Öz**, *Şüphelinin ve Sanığın Savunma Hakkının Sınırları*, s. 59.

- Şüphelinin bedenini içine bir müdahalede bulunulmadan vücuttan örnek alınmalı,
- Zorlama, işkence ve kötü muamele oluşturmayacak ölçüde olmalı,
- Müdahale belli bir asgari şiddet düzeyini aşmamalıdır.¹²¹

Kanaatimizce şüphelinin rızasının bulunmaması hâlinde vücut muayenesi ve numune alma işlemlerinin yapılamaması hâlinde ciddi bir ispat güçlüğü yaşanacaktır. Zira özellikle bazı suçlar bakımından şüphelinin vücudundan alınacak numuneler ve şüphelinin beden muayenesi belki de dosya kapsamındaki en önemli delil olabilmektedir. Bu bakımdan ceza muhakemesinin maddi gerçeğe ulaşma amacı ve şüphelinin hakları dengede tutulmalıdır. Şüphelinin rızası olmadığı için anılan tedbire başvurulmaması hâlinde bazı durumlarda maddi gerçeğe ulaşılması imkânsız hâle bile gelebilecektir. Kaldı ki söz konusu tedbire başvurulması şüphelinin sağlığı için herhangi bir zarar oluşturmayacaksa bu durumda şüphelinin muayeneden ve numune alınmasından imtina etmesinin bu tedbire başvurulmasına engel teşkil etmeyeceğini düşünmekteyiz. Ancak şüphelinin rızası olmaması hâlinde gerekli önlemlerin alınacağına ilişkin düzenlemenin Kanun yerine Yönetmelikte düzenlenmiş olmasını isabetli bulmamaktayız. Zira kişinin vücut bütünlüğü hakkına yönelik sınırlamanın ancak Kanunla yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda önemle belirtmemiz gereken bir diğer husus ise şüphelinin rızasının olmaması hâlinde alınacak önlemlerin işkence ve kötü muamele boyutunda olmayacak şekilde örneğin şüpheliden kan örneğinin alınması için şüphelinin kolunun tutulması gibi ölçülü zorlamalar olması gerektiğidir.

2.1.3. Lehine Delilleri İleri Sürme ve Toplanmasını İsteme Hakkı

Soruşturma aşamasında iddia makamı, şüphelinin lehine ve aleyhine olan tüm delilleri toplayıp muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür (CMK md. 160/2). Bununla birlikte, şüpheli de kendisi lehine olacak somut delilleri ileri sürme, şüpheden kurtulmak için somut delillerin toplanmasını isteme ve kendisi aleyhine var olan şüphe sebeplerini ortadan kaldırma olanağına sahiptir.

¹²¹ Özen İnci, s.142.

Soruşturma aşamasında şüphelinin hakkındaki şüphe sebeplerini ortadan kaldırmak için lehine hususları ileri sürme ve delillerin toplanmasını isteme hakkında sahip olması, ceza muhakemesi hukukuna hâkim silahların eşitliği, meramını anlatabilme hakkı ve çelişmeli yargılama ilkesi ile yakından ilgilidir.¹²² Bu hak aynı zamanda şüphelinin savunma hakkını etkin biçimde kullanabilmesi için büyük öneme sahiptir. Bu sebeple şüphelinin ifadesinin alınması işlemine başlamadan önce CMK md. 147/1-f uyarınca şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği, kendisi aleyhine var olan şüphe sebeplerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürme hakkının öğretilmesi gerekir. Görüldüğü üzere CMK md. 147/1-f’de düzenlenen bu hakkın esasen iki görünümü vardır. Bunlardan birincisi şüphelinin aleyhine olan şüphe sebeplerini ortadan kaldırması ve lehine olan hususları ileri sürebilmesidir. İkincisi ise şüphelinin lehine olacak somut delillerin toplanmasını isteyebilmesidir.

Şüphelinin bu hakkını etkin bir şekilde kullanabilmesi için ifade işlemine başlamadan önce bu hakkın şüpheliye anlayabileceği şekilde öğretilmesi elzemdir. Özellikle birtakım delilleri şüphelinin kendisinin temin edebilmesi mümkün olmayabilir. Bu bakımdan şüphelinin bunların toplanmasını adli yargı makamlarından isteyebileceğini bilmesi önem arz etmektedir. Şüpheli ifade işlemine başlamadan önce susma hakkını kullanacağını belirtse de soruşturmaya konu şüphe sebeplerinin şüpheliye açıklanması şüphelinin sonradan bu konudaki fikrinin değişmesi ihtimaline binaen önem arz etmektedir.¹²³ Hakkındaki şüphe sebeplerini öğrenen şüpheli, bu doğrultuda lehine olan hususları ileri sürebilecek ve somut delillerin toplanmasını isteyebilecektir.

Şüphelinin bu hakkı kullanırken uygulamada karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi şüphelinin ifadesini alan kolluk makamlarının şüphelinin bu yöndeki taleplerini kendileri değerlendirerek reddetmeleridir. CMK md. 206’da ortaya konulması istenilen delilin reddolunacağı hâller sayılmıştır. Buna göre delil kanuna aykırı olarak elde edilmişse, delil ile ispat edilmek istenen olayın karara etkisi yoksa ve bu istem davayı uzatmak maksadına yönelikse delil toplanmasına ilişkin talep reddedilebilecektir. CMK md. 206 hükmü kovuşturma aşamasında toplanması istenilen delillere ilişkin olmakla

¹²² Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.250 vd.

¹²³ Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.210.

birlikte, söz konusu hükmün soruşturma aşamasındaki delil toplanma talepleri bakımından da geçerli olduğunu düşünmekteyiz. Ancak CMK md. 206'da sayılan red taleplerinin değerlendirilmesinin soruşturma aşamasında savcı veya sulh ceza hakimi tarafından yapılması gerekmektedir.¹²⁴ Her ne kadar aksi yöndeki görüşe göre delil toplanması talebine kolluk uymak zorunda değilse ve bunu takdir yetkisine sahipse¹²⁵ de kanaatimizce bu görüşe katılmak mümkün değildir. Zira kolluk görevlilerinin delilin hukuka uygunluğu konusunu takdir etmek için hukuki bilgisinin yetersiz olması mümkün olduğundan kolluk şüphelinin delil toplanmasına ilişkin taleplerine uymalıdır.¹²⁶ Şayet toplanması istenilen delillerin kanuna aykırı olduğu, konuyla ilgisi olmadığı veya süreci uzatmaya yönelik olduğu düşünülüyorsa şüphelinin bu talebinin reddine ilişkin savcı ya da sulh ceza hakimi tarafından verilmesi gereken bir karar olması gerektiği kanaatindeyiz. Zira bu hakkın kullanımının keyfiyete sebebiyet verecek şekilde sınırlanması, şüphelinin savunma hakkını ağır biçimde ihlal edecektir.

Şüphelinin aleyhine olan şüphe sebeplerini ortadan kaldırma hakkı kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer husus ise şüphelinin aleyhine toplanan delillere itiraz hakkının bulunmasıdır. Şüpheli hem bu delillerin hukuka uygun olmadığını ileri sürebilir hem de delillerin içeriğiyle ilgili itirazlarını sunabilir. Şüphelinin bu yöndeki talepleri haklı bulunursa söz konusu deliller iddianame tanzim edilirken değerlendirilmeyecektir.

CMK md. 170/2'ye göre soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli delil oluşturuyorsa Cumhuriyet savcısı iddianame düzenleyecektir. Bu nedenle şüphelinin lehine olan delilleri ileri sürebilmesi, aleyhine var olan şüphe sebeplerini ortadan kaldırma ve somut delillerin toplanmasını isteme hakkı oldukça büyük öneme sahiptir. Zira şüphelinin aleyhine yeterli delil mevcutsa şüpheli hakkında iddianame düzenlenecek ve iddianamenin kabul edilmesi hâlinde kamu davası açılmış olacaktır.

¹²⁴ Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.210.

¹²⁵ Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s.181.

¹²⁶ Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.210.

2.1.4. Dosyayı İnceleme ve Dosyadan Örnek Alma Hakkı

Müdafinin soruşturma dosyasını inceleme ve dosyadan örnek alma hakkı CMK md. 153'te düzenlenmiş olup şüphelinin dosyayı inceleme ve dosyadan suret almasına yönelik Ceza Muhakemesi Kanunu'nda ayrıca bir hüküm bulunmamaktadır. Dosyanın incelenmesine ilişkin hükümler ayrıca Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdarî ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik'te düzenlenmiştir. Anılan Yönetmeliğin 137. maddesinin 2. fıkrasında “*Şüpheli ve müdafii soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini fizikî ya da elektronik ortamda harçsız olarak alabilir.*” hükmüne yer verilerek şüphelinin de soruşturma dosyasını inceleyebileceği ve dosyadan suret alabileceği düzenlenmiştir.

Mevcut Yönetmelik hükmü gereğince şüphelinin de müdafiden bağımsız olarak dosyayı inceleme ve dosyadan suret alma hakkının bulunduğuna şüphe yoktur. Ancak kanaatimizce şüpheliye bu hakkın Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenerek tanınması daha isabetli olacaktır.

Bahsedilen Yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden önce yürürlükte bulunan Cumhuriyet Başsavcılıkları ile Adli Yargı İlk Derece Ceza Mahkemeleri Kalem Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik md. 45, 24.12.2010 tarih ve 27795 sayılı RG'de yayımlanan Yönetmeliğin 1. maddesi ile değiştirilmeden önce dosyayı inceleme ve dosyadan suret alma hakkı yalnızca müdafî ve vekile tanınmıştı. Anılan değişiklikten önce şüphelinin dosyadaki bilgi ve belgelere zarar verme ihtimaline binaen dosyayı inceleme hakkının olmadığı kabul edilmekteydi. Bahsedilen değişiklik ile birlikte şüpheliye de dosyayı inceleme ve dosyadan suret alma hakkı tanınmış; anılan değişiklik sonradan yürürlüğe giren ve şu anda mülga olan Cumhuriyet Başsavcılıkları ile Adli Yargı İlk Derece Ceza Mahkemeleri Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik md. 54/2 ile de korunmuştur.¹²⁷ Neticeten şu anda yürürlükte olan Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdarî ve

¹²⁷ Centel/Zafer, s.202.

Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik'te düzenlenmiştir. Anılan Yönetmeliğin 137. maddesinin 2. fıkrasında bu hak düzenlenmiştir.

Şüphelinin müdafî olsun veya olmasın kendisinin soruşturma dosyasını incelemesinin önüne geçilmesi savunma hakkını ağır biçimde zedeleyecektir. Her ne kadar müdafî dosyadan edindiği bilgileri şüpheli ile paylaşırsa da soruşturma ile doğrudan muhatap olan şüphelinin dosyayı inceleme hakkının önüne geçilemez. Bu konuda AİHM'in farklı yönde kararları mevcuttur. 18.03.1997 tarihli Foucher-Fransa kararında, kendisini bizzat savunan sanığa dosya inceleme hakkının tanınmamasının AİHS md. 6/1 ve 6/3'ü ihlal ettiğine hükmedilmiştir.¹²⁸ Keza, Öcalan-Türkiye kararında dosyanın bizzat sanığa gösterilmemesinin adil yargılama hakkının ihlali olduğu belirtilmiştir.¹²⁹ Ancak AİHM'in aksi yönde kararlarının da olduğunu belirtmek gerekir. 19.12.1989 tarihli Kamanski/Avusturya kararında AİHM, dosyayı müdafinin incelemesinin yeterli olduğunu, sanığın bizzat dosyayı görmesine gerek olmadığına hükmetmiştir. Kanaatimizce AİHM'in şüphelinin/sanığın dosyayı bizzat incelemesine gerek olmadığı yönündeki kararlarına katılmak mümkün değildir.

Şüphelinin dosyayı inceleme hakkı bakımından ancak CMK md. 153/2'de sayılı durumlar bakımından kısıtlama getirilebilir. Dosyayı inceleme hakkının kısıtlanması bakımından açıklamalarımız aşağıda müdafinin dosya inceleme hakkı bölümünde yapılacaktır. Ancak dosya inceleme hakkının kısıtlanması hâlinde dahi CMK md. 153/3 gereği yakalanan kişinin veya şüphelinin ifadesini içeren tutanak ile bilirkişi raporları ve adı geçenlerin hazır bulunmaya yetkili oldukları diğer adli işlemlere ilişkin tutanaklar hakkında kısıtlama kararı verilemez.

2.1.5. Tercümandan Faydalanma Hakkı

Suç isnadı ile karşılaşan kimsenin savunma hakkını kullanabilmesi için anladığı bir dilde şüphe sebeplerinin ve haklarının kendisine anlatılması ile kişinin savunmasını

¹²⁸ Erdem, Mustafa Ruhan. (2004). *AİHM Kararları Işığında Tutuklu Sanık Bakımından Hazırlık Soruşturması Dosyasını İnceleme Hakkı*. DEÜHFD, 6(1), s. 106.

¹²⁹ Karakeyha, Hakan, (2007). *Türk Ceza Muhakemesinde Sanığın Dosya İnceleme Hakkı*. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(3-4). s.138 vd.

meramını anlatabileceği bir dilde yapması gerekmektedir. Şüphelinin hiç bilmediği ya da tam olarak kendisini ifade edemediği bir dilde savunma yapması beklenemeyeceği gibi bu durumda tercüman yardımından yararlanamayan şüphelinin esasen bir savunma yaptığından da bahsedilemeyecektir. Bu sebeple AİHS md. 6/3-a'da şüphelinin kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek hakkına sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu hak, şüphelinin meramını anlatabilme hakkının temelini oluşturmaktadır. Ayrıca bu hak, AİHS md. 14'te düzenlenen ayrımcılık yasağı ile de yakından ilgilidir.

Tercüman atanması için kişinin uyruğunun herhangi bir önemi yoktur.¹³⁰ Türk vatandaşı olmasına rağmen meramını anlatabilecek seviyede Türkçe bilmeyen şüpheliye tercüman atanır. Tercüman yardımından faydalanılabilmesi için şüphelinin hiç Türkçe bilmemesi gibi bir zorunluluk da yoktur. AİHM kararlarında da kişinin konuşma ve anlama konusunda yeterliliği olmasına rağmen okuma ve yazmayı bilmemesi durumunda tutanakları kontrol etmesi mümkün olmayacağından tercüman yardımından faydalanması gerektiği belirtilmektedir.¹³¹

Anayasa'nın 3. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi dilinin Türkçe olduğu belirtilmiş olup bu nedenle yargılama dili de Türkçe'dir. CMK md. 202/1'de meramını anlatabilecek ölçüden Türkçe bilmeyen sanığa tercüman atanarak duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktaların tercüme edileceği düzenlenmiştir. CMK md. 202/3'te ise bu hükmün soruşturma evresinde dinlenen şüpheli bakımından da uygulanacağı belirtilmiştir. Soruşturma aşamasında ifade alma ve sorgu esnasında ifadeye başlanmadan önce şüpheliye hatırlatılacak olan haklar arasında CMK md.

¹³⁰ Ünver/Hakeri, s.563.

¹³¹ Kılıç, Ali Şahin. (2016). *Tercümandan Faydalanma Hakkı Çerçevesinde Sanığın Seçtiği Dilde Savunma Yapması Üzerine Bir Değerlendirme*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65(4). s.2112; 25720/02 başvuru nolu Amer/Türkiye davasına ilişkin AİHM kararı: "AİHM, başvuranın anadilinin Türkçe olmadığını kaydeder. Ancak Hükümetin ifade ettiği ve başvuranın da kabul ettiği gibi biraz Türkçe konuşabilmektedir. Ne var ki başvuranın Türkçe yazıları, özellikle de el yazısı olanları okuyamadığı şeklindeki ihtilafsız iddiası da aynı derecede önemle not eder. Bu bağlamda AİHM söz konusu el yazısı ifadelerin gerçekten de anadili Türkçe olanlar tarafından bile çözülmesinin zor olduğunu kaydeder.

AİHM'ye göre, başvuranın polis sorgusu sırasında tercüme hizmetine ihtiyacı olup olmadığının belirlenmesi, gözaltı sırasında tercüman bulunmayışının başvuranın adil yargılanma hakkına hanel getirmediğinden emin olmaları açısından ulusal mahkemelerin yeterince incelemesi gereken bir konu olmalıydı."

147’de tercüman talep etme hakkının bulunmaması kanaatimizce önemli bir eksiktir. Zira her ne kadar CMK md. 202’de soruşturma aşamasında da tercüman yardımıyla faydalanılabileceği düzenlenmişse de CMK md. 202/1’e yapılan atıfla yetinilmiş; soruşturma aşamasında hangi hususların tercüme edileceği belirtilmemiştir. Zira CMK md. 202/1’de “iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktaların tercüme edileceği” belirtilmiştir. Soruşturma dosyalarının kimi durumlarda oldukça kalabalık ve karışık olması da göz önünde bulundurulduğunda şüpheliye soruşturma dosyasındaki bilgi ve belgelerden hangilerinin tercüme edileceği hususunda belirli bir düzenlemenin olmaması hak kayıplarına neden olabilecektir. Bir diğer önemli eksiklik ise şüpheliye CMK md. 147’de sayılan haklarının tercüme edilmesine ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiş olmasıdır. Ayrıca, ifade sırasında tercümanın hazır bulunması gibi bir zorunluluktan da bahsedilmemektedir.¹³² Şüpheliye hakkındaki suç isnadının ve CMK md. 147’de sayılan haklarının öğretilmesi için CMK md. 202/3’te yer alan düzenlemenin CMK md. 147’yi de kapsayacak şekilde genişletilmesi isabetli olacaktır.¹³³ Her ne kadar CMK md. 202/1’de “iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktaların tercüme edileceği” belirtilmişse de kanaatimizce savunma hakkının layıkıyla kullanılabilmesi ve soruşturmanın sağlıklı biçimde ilerlemesi için meramını anlatabilecek kadar Türkçe bilmeyen ve işitme ya da görme engelli şüpheliler bakımından ifade ve sorgu işlemlerinde tercüman bulunmalıdır. Keza, şüpheliye yalnızca iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktaların tercümesiyle yetinilmemeli; CMK md. 147’de sayılan hakları ifade işlemine başlamadan önce tercüme edilmeli; ifade işlemi bittikten sonra ifade tutanağı şüpheliye tercüme edilerek şüphelinin tutanağı kontrol etmesi sağlanmalıdır.

Tercümandan faydalanma hakkı CMK md. 202/2 ve 202/3 hükümleri vasıtasıyla engelli olan şüpheli bakımından da uygulanacaktır. Bu durumda işitme ya da görme engelli şüpheli bakımından bu konuda gerekli eğitime sahip kişiler tarafından iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar tercüme edilecektir.

¹³² Turhan/Aksan, s. 307.

¹³³ Turhan/Aksan, s.307.

Tercüman yardımından faydalanma hakkının bir diğer yönü ise bu haktan yararlanan şüphelinin tercüman giderlerinden sorumlu tutulmamasıdır. Şüpheliye tercüman giderlerine yönelik bir külfet yüklenmesi savunma hakkını kısıtlayacağından CMK md. 324/5 uyarınca tercüman giderleri yargılama gideri sayılmayacak ve Devlet hazinesince karşılanacaktır. Yargılama süreci sonunda şüphelinin atılı suçtan mahkûm olması veya beraat etmesi, tercüman giderlerine katlanmaması bakımından bir fark yaratmayacaktır.¹³⁴

Şüphelinin ifadesini alan kolluk personelinin ya da Cumhuriyet savcısının şüphelinin anlayabileceği bir dili bilmesi tercüman yardımından yararlanılmasına engel oluşturmaz. Zira tercüman olmayan bu kişilerin bu dili bilmeleri gerekçesiyle şüpheliyle iletişim kurabilmeleri, ifadenin usulüne uygun alındığı anlamına gelmez. Bu konuda eğitimi bulunmayan ve tercüman listesinde olmayan kişilerce yapılacak tercüme işlemleri hukuka uygun olmayacaktır. Keza, şüphelinin müdafininin Türkçe bilmesi de şüphelinin tercümandan faydalanma hakkını engellemez.¹³⁵

Tercüman yardımından faydalanma hakkının şüphelinin istemine bağlı olup olmadığına ilişkin açık bir hüküm bulunmamakla birlikte kanaatimizce meramını anlatabilecek derecede Türkçe bilmeyen veya engelli şüpheliye tercüman atanması bir zorunluluktur. Şüpheli tercüman istemediğini söylese veyahut susma hakkını kullanacağını beyan etse dahi kanaatimizce şüpheliye haklarının öğretilmesi ve suç isnadının anlatılması bakımından tercüman yardımından faydalanılması zorunludur.

AİHS’de ve CMK’da şüpheliye tercüme edilecek bilgi ve belgelerin ne olduğu ile ilgili açık bir hüküm bulunmamaktadır. Öğretide şüphelinin suç isnadının ne olduğunu savunmasını yapabilecek seviyede öğreneceği belgelerin çevrilmesi gerektiği ifade edilmektedir.¹³⁶ Bir diğer ifade ile soruşturma dosyasındaki tüm bilgi ve belgelerin çevrilmesi gerekli değildir. Her ne kadar tüm bilgi ve belgelerin çevrilmesi gerekli

¹³⁴ **Öncü**, Mehmet. (2014). *AİHS’nin 6 § 3 e) Hükümü Anlamında Tercüman Yardımından Yararlanma Hakkı*. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. C:16, s.4481.

¹³⁵ **Tezcan**, Durmuş. (1997). *Tercümandan Yararlanma Hakkı*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. C:52, s. 696.

¹³⁶ **Kılıç**, *Tercümandan Faydalanma Hakkı Çerçevesinde Sanığın Seçtiği Dilde Savunma Yapması Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 211.

görülme de yukarıda belirttiğimiz üzere kanaatimizce ifade alma ve sorgu işleminde tercüman hazır bulunmalı ve şüpheliye CMK md. 147’de düzenlenen haklarını tercüme etmelidir.

Şüpheliye iddianamenin tercüme edilerek tebliğ edileceğine ilişkin bir hüküm olmadığı için iddianamenin Türkçe tebliğ edilmesi gerekmektedir. İddianamenin duruşmadan önce şüpheliye anladığı dilde tercüme edilmesine imkân tanımayan bu durum savunma hakkını kısıtlamaktadır.¹³⁷

Tercüman atanması, Cumhuriyet savcısı veya hakim tarafından Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik hükümleri uyarınca oluşturulan tercüman listelerinden yapılacaktır. Tercüman listesine kayıt için gerekli şartlar ve gerekli belgeler anılan Yönetmelik’te düzenlenmiş olup kanaatimizce Yönetmelik’te aranan şartlar oldukça yetersizdir. Yönetmeliğin 8. maddesinin 1. fıkrasının c bendinde “Tercüman olmak istediği dil veya diller ile işaret diline ilişkin diploma, ruhsatname, sertifika gibi belgelerin aslı veya komisyonca onaylanmış örneği, böyle bir belgenin olmaması durumunda tercümanlık faaliyetini yerine getirecek derecede dil bildiğinin yazılı olarak beyanı” başvuru dilekçesine eklenecek belgeler arasında sayılmıştır. Tercüman listesine kaydolmak isteyen kimseler için bu düzenlemedekiler dışında aranan bir mesleki yeterlilik, sınav sonuç belgesi vb. bulunmamaktadır. Hatta dil eğitime ilişkin diploma, ruhsatname, sertifika gibi belgelerin olmaması durumunda tercümanlık faaliyetini yerine getirecek derecede dil bildiğinin yazılı olarak beyan edilmesi yeterli görülmüştür. Kanaatimizce yargılama bakımından bu kadar önemli bir faaliyet için seçilecek kişilerin uzlaştırmacılarda olduğu gibi Adalet Bakanlığı tarafından yapılacak bir mesleki yeterlilik sınavına tabi tutulmaları veyahut Üniversitelerin Dil- Edebiyat veya Dil Öğretmenliği bölümlerinde lisans mezuniyetlerini tamamlamış kişiler arasından seçilmeleri isabetli olacaktır.

¹³⁷ Karakeyha, *Ceza Muhakemesinde Saniğin Meramını Anlatabilme Hakkının Unsurları*, s. 206.

2.1.6. Müdafî Yardımından Faydalanma Hakkı

Kendisine karşı suç isnadında bulunulan şüpheli, savunmasını kendisi yapabileceği gibi hukuk alanında uzman bir kişi olan müdafîin hukuki yardımından faydalanarak da yapabilir. Şüphelinin kendi kendisini savunması hâlinde bireysel savunmanın varlığından; müdafîinin hukuki desteğinden faydalanarak savunma yapması hâlinde ise kolektif savunmanın varlığından bahsedilir.¹³⁸ Şüphelinin/sanığın kolektif savunma hakkını kullanması hâlinde bireysel savunma hakkı da varlığını sürdürmeye devam eder.¹³⁹ Bir diğer ifade ile şüpheli, kolektif savunma ve bireysel savunma hakkını birlikte kullanmaya devam eder.

Ceza muhakemesi sürecinin hukuka uygun bir şekilde yürüdüğünden bahsedilebilmesi için şüphelinin/sanığın müdafî yardımından faydalanma hakkının kısıtlanmaması; şüphelinin/sanığın müdafîin hukuki yardımından muhakemesinin her aşamasında faydalanabilmesi ve müdafî yardımından faydalanmak istemesine rağmen ekonomik durumu gibi sebeplerle müdafî seçebilecek durumda olmayan şüpheli/sanığa ücretsiz olarak müdafî yardımından faydalanma hakkının sağlanması gerekir.

Her ne kadar ceza muhakemesi sürecinde iddia makamı olan Cumhuriyet savcısının şüphelinin hem lehine hem de aleyhine olan delilleri toplaması gerekmekte ise de iddia makamının şüphelinin lehine olan delilleri toplamasının bir savunma faaliyeti olduğundan bahsedilemez.¹⁴⁰ Kaldı ki iddia makamının hem şüpheli aleyhine bir iddiada bulunması hem de bu iddiayı etkin bir şekilde çürütmesinin beklenmesi ceza muhakemesi sisteminin mantığına da aykırıdır.

Müdafî yardımından faydalanma hakkı ile hem şüphelinin adli yargılanma hakkı güvence altına alınmakta hem de ceza muhakemesi sürecinin çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkelerine uygun şekilde yürütülmesi sağlanmaktadır.

¹³⁸ Arslan, Çetin. (2012). *Sosyal Hukuk Devletinde Müdafî Görevlendirilmesi*. Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı Kitabı. C:3, s.196.

¹³⁹ Zafer, Hamide. (2013). *Savunma Hakkı ve Sınırları*. MÜHFHAD. 19(2), s. 513.

¹⁴⁰ Başbüyük, İsa. (2013). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m.6/3-c) Kapsamında Müdafî Yardımından Yararlanma Hakkı*. MÜHFHAD. 19(2), s.1347.

Şüpheliyi itham eden iddia makamının kamu gücüne sahip olduğu düşünüldüğünde müdafî olmayan bir şüphelinin iddia makamı ile eşit konumda olması düşünülemez.¹⁴¹ Şüphelinin müdafî yardımından faydalanması hâlinde ise iddia makamı ve savunma makamının eşit silahlarla çelişmesi imkânı sağlanır.¹⁴²

Suç isnadıyla karşılaşan şüphelinin içinde bulunduğu durumun etkisiyle kendisini etkin bir şekilde savunmasını beklemek de güçtür. Şüpheli, hukuk eğitimine sahip olsa dahi içinde bulunduğu şüpheli statüsü sebebiyle kendisini doğru şekilde ifade edemeyebilir ve savunma hakkını etkin bir şekilde kullanamaz.¹⁴³ Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi'nin 1932 tarihli Powell v. Alabama kararında müdafî yardımından faydalanmayan şüphelinin; kendisini güvende hissetmeyebileceği, ispat bakımından geçerli kurallar bakımından bilgisinin olmayabileceği, hukuki bilgi ve savunma yeteneği eksikliği sebebiyle etkin bir savunma yapamama ihtimalinin olduğu belirtilmiştir.¹⁴⁴ Görüldüğü üzere, karşısında kamu gücünü kullanan iddia makamının bulunduğu şüpheli, müdafî yardımından faydalanmadığı takdirde birçok sebepten ötürü kendisini doğru şekilde ifade edemeyebilir, delil toplayamayabilir ve bunların sonucunda hem şüphelinin savunma hakkı kısıtlanmış olur hem de ceza muhakemesinin maddi gerçeğe ulaşılması amacı zarar görebilir. Özellikle tutuklu olan şüpheli bakımından müdafî yardımından faydalanmayan şüphelinin lehine olan delilleri toplamasının ve ileri sürmesinin imkansızla yakın olduğunu belirtmek gerekir.

Müdafî yardımından yararlanma hakkı, şüphelinin sahip olduğu diğer hakların etkin şekilde kullanılması bakımından da önem arz etmektedir. Örneğin susma hakkının niteliği ve mahiyeti konusunda bilgi sahibi olmayan şüphelinin bu hakkın somut olayda kullanımı bakımından müdafî yardımından faydalanması önem arz etmektedir. Keza, şüpheli somut olay bakımından hangi delillerin toplanmasını isteyeceğini, dosyadaki delil durumunu tayin edemeyebilir. Bu bakımdan şüphelinin müdafî yardımından faydalanması oldukça önemlidir.

¹⁴¹ Centel/Zafer, s.208.

¹⁴² Karakehya, Hakan/Arabacı Murat. (2015). *Ceza Muhakemesinde Müdafîin Önemi, Hukuki Statüsü ve Müdafîliğe İlişkin Problemler*. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi. (22), s.67.

¹⁴³ Centel, Nur. (2014). *Ceza Soruşturmasında Müdafîin Rolüne Eleştirel Yaklaşım*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası. 72(2), s.708.

¹⁴⁴ Başbüyük, s. 1346.

Müdafî yardımından faydalanma hakkı yalnızca şüphelinin/sanığın haklarının korunması açısından değil; toplum menfaati için de önem arz etmektedir. Zira müdafî, ceza muhakemesi işlemlerinin hukuka uygun bir şekilde yapılıp yapılmadığını denetler¹⁴⁵ ve maddî gerçeğe ulaşılması bakımından muhakeme sürecine katkı sağlar. Ayrıca aslında masum olan bir kişinin mahkûm edilmesi veya hak ettiğinden daha fazla ceza ile cezalandırılması durumunda kamu menfaati zedelendir.¹⁴⁶

Müdafî yardımından faydalanma hakkı AİHS md. 6/3-c’de düzenlenmiştir. Buna göre, bir suç ile itham edilen herkes, kendisini bizzat savunmak ya da seçeceği bir müdafîin yardımından yararlanmak hakkına sahiptir. Eğer kişi, müdafî yardımından faydalanmak için gerekli maddî olanaklardan yoksunsa ve adaletin tecellisi için gerekli görülüyorsa resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanma hakkına sahiptir. Her ne kadar AİHS’de yargılamanın hangi aşamasında müdafî yardımından faydalanacağı belirtilmemişse de AİHM kararlarından, suç isnadıyla karşılaşıldığı anda kişinin müdafî yardımından faydalanma hakkının başladığı sonucuna varılmaktadır.

Hukukumuzda da AİHS md. 6/3-c’de koruma altına alınan müdafî yardımından faydalanma hakkına ilişkin etkin düzenlemeler yer almaktadır. Her ne kadar Anayasa’da müdafî yardımından yararlanma hakkı açıkça zikredilmese de AY md. 36/1’de “*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*” denilmek suretiyle meşru savunma vasıtalarından olan müdafînin hukukî yardımından faydalanma hakkı koruma altına alınmıştır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda da 1412 sayılı CMUK’da olduğu gibi ihtiyari müdafîlik sistemi kabul edilmiş ancak zorunlu müdafî atanmasına ilişkin hâller oldukça genişletilmiştir.¹⁴⁷ Yani hukukumuzda esas olan ihtiyari müdafîlik sistemi iken bu durum mutlak olmayıp şüphelinin/sanığın bazı durumlarda müdafî yardımından

¹⁴⁵ Centel/Zafer, s.209.

¹⁴⁶ Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s. 217.

¹⁴⁷ Arslan, *Sosyal Hukuk Devletinde Müdafî Görevlendirilmesi*, s. 199.

faydalanması şüphelinin/sanığın iradesine bırakılmamış; zorunlu tutulmuştur. Zorunlu müdafî ve ihtiyari müdafî kavramları aşağıda detaylı olarak incelenecektir.

Şüphelinin müdafî yardımından faydalanabilmesi için öncelikle böyle bir hakkının bulunduğu şüpheliye ceza muhakemesi işlemi ile karşı karşıya kaldığı anda bildirilmesi gerekir. Nitekim CMK md. 147/1-c’de şüpheliye müdafî seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceği, müdafîin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceğinin kendisine bildirileceği düzenlenmiştir. Müdafî seçecek durumda olmadığı ve bir müdafî yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafî görevlendirileceği hüküm altına alınmıştır (CMK md. 147/1-c).

Kanaatimizce şüpheliye yapılacak bu bildirim hakkındaki suç isnadı açıklandıktan hemen sonra yapılması gerekmektedir. Zira şüpheli, atılı suç hakkında açıklamada bulunup bulunmayacağını, lehine olabilecek hangi delilleri ileri sürebileceğini ancak müdafinin hukuki yardımından faydalandıktan sonra sağlıklı bir şekilde takdir edebilecektir.

CMK md. 149’a göre şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafîin yardımından yararlanabilir. Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında avukatın, şüpheli veya sanıkla görüşme, ifade alma veya sorgu süresince yanında olma ve hukukî yardımda bulunma hakkı engellenemez, kısıtlanamaz (CMK md. 149). Bu bağlamda CMK md. 149’daki hüküm bakımından soruşturma aşamasında müdafî sayısında bir kısıtlama öngörülüp öngörülmediğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. CMK md. 149/2’ye göre “*Soruşturma evresinde, ifade almada en çok üç avukat hazır bulunabilir.*” Anılan hüküm sebebiyle en çok üç avukat bulunmasına ilişkin sınırlamanın soruşturma aşamasının tamamına ilişkin mi olduğu yoksa yalnızca ifade alma sırasına ilişkin mi olduğu tartışmalıdır. *Şahin/Göktürk*’e göre anılan hükmün kanun tasarısındaki gerekçesi de gözetildiğinde bu sınırlamanın yalnızca ifade alma işlemi bakımından değil; soruşturma aşamasının tamamı bakımından geçerli

olduğu kabul edilmelidir.¹⁴⁸ Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre ise söz konusu sınırlama yalnızca ifade alma işlemi bakımından geçerli olup soruşturma aşamasında hukuki yardımından faydalanılacak müdafî sayısı bakımından böyle bir sınırlama söz konusu değildir.¹⁴⁹ Kanaatimizce söz konusu sınırlamanın soruşturma evresinin tamamı bakımından geçerli olduğunun kabulü, savunma hakkının orantısız biçimde sınırlandırılması anlamına gelecektir. Kaldı ki, kanunun lafzından da söz konusu sınırlamanın yalnızca ifade alan işlemi bakımından geçerli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda değindiğimiz üzere hukukumuzda kural olarak ihtiyari müdafilik sistemi kabul edilmiş olup bazı durumlarda zorunlu müdafilik sistemi benimsenmiştir.

2.1.6.1. İhtiyari Müdafilik

Müdafîin hukuki yardımından faydalanma konusunda kararın şüphelinin/sanığın iradesine bırakıldığı durumlarda görev yapan müdafîye ihtiyari müdafî denir.¹⁵⁰ Hukukumuzda esasen ihtiyari müdafilik sistemi benimsenmiş olup bazı durumlarda ise zorunlu müdafilik öngörülmüştür. İhtiyari müdafî, şüpheli tarafından seçilmiş olabileceği gibi şüphelinin istemi üzerine baro tarafından da görevlendirilmiş olabilir. CMK md. 150/1'e göre, "*Şüpheli veya sanıktan kendisine bir müdafî seçmesi istenir. Şüpheli veya sanık, müdafî seçebilecek durumda olmadığını beyan ederse, istemi hâlinde bir müdafî görevlendirilir.*" İhtiyari müdafîin, şüpheli tarafından seçilmesi hâlinde seçilmiş ihtiyari müdafilikten; ihtiyari müdafîin baro tarafından görevlendirilmesi hâlinde ise atanmış ihtiyari müdafiden bahsedilir.

Kanunda zorunlu müdafiliğin öngörülmediği hâller bakımından da şüphelinin müdafî seçecek durumda olmadığını ancak hukuki yardımdan faydalanmak istediğini belirtmesi hâlinde müdafî görevlendirilmesi kanaatimizce isabetli bir uygulamadır. Zira şüpheliye atılı suç her ne olursa olsun suç isnadıyla karşılaşan şüphelinin müdafîin hukuki yardımından faydalanması engellenmemelidir. Şüphelinin maddi imkânsızlık veya

¹⁴⁸ Şahin, Cumhur/Göktürk, Neslihan. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku I- 11. Bası*. Ankara:Seçkin, s.219.

¹⁴⁹ Taş, Hakan. (2022). *Yargı Kararları Işığında Müdafiden Yararlanma Hakkı ve Zorunlu Müdafiliği Gerektiren Haller*. Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi. 5(1), s.89.

¹⁵⁰ Taş, s.84.

herhangi bir başka sebeple müdafî yardımından faydalanamaması hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz.

Şüphelinin kendisinin müdafî seçecek durumda olmadığını ancak müdafî yardımından faydalanmak istediğini belirtmesi hâlinde CMK md.156/1-a uyarınca ifadeyi alan merciin veya sorguyu yapan hakimin istemi üzerine soruşturmanın yapıldığı yer Barosunca müdafî görevlendirilir. Müdafî görevlendirilmesine ilişkin esaslar ise Ceza Muhakemesi Kanunu Gereğince Müdafî ve Vekillerin Görevlendirilmeleri ile Yapılacak Ödemelerin Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik'te düzenlenmiştir. Anılan Yönetmeliğin 5. maddesinin 1. fıkrasında görevlendirilecek müdafî yapılacak ödemelerin yargılama giderlerinden sayılacağı ve mahkûmiyeti hâlinde kendisinden tahsil edileceği hususunun şüpheliye hatırlatılacağı düzenlenmiştir. Anılan düzenlemeye göre müdafî yapılacak ödeme, CMK md. 325 kapsamında yargılama gideri sayılır ve şüpheli hakkında ileride mahkûmiyet kararı verilmesi hâlinde bu giderler şüpheliden tahsil edilir.

Önemle belirtmek gerekir ki atanmış ihtiyari müdafîin giderlerinin yargılama sonunda mahkûmiyet hükmü verilmesi hâlinde şüpheliden tahsil edileceğinin şüpheliye bildirilmesi şüphelinin bu hakkını kullanmaktan çekinmesi sonucunu doğurabilir. Atanmış ihtiyari müdafîin ücretinin Devlet hazinesine yüklenmesi belki Devlet için külfet olabilir ancak söz konusu düzenlemenin maddi imkânsızlık içinde olan şüphelinin müdafî yardımdan faydalanma hakkını sınırlayabileceğini belirtmeliyiz.

2.1.6.2. Zorunlu Müdafilik

Şüphelinin kanun gereği bir müdafîin yardımından faydalanmasının zorunlu olduğu hâllerde, zorunlu savunma (zorunlu müdafilikten) bahsedilir.¹⁵¹ Zorunlu müdafîin söz konusu olduğu durumlarda hukuki yardımdan faydalanma hakkı, şüphelinin/sanığın iradesine bırakılmaksızın şüpheli/sanık müdafî yardımından faydalanmak istemese bile müdafî görevlendirmesi yapılır.

¹⁵¹ Centel, Nur. (1984). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî*. İstanbul: Kazancı, s.4.

Kanun'da zorunlu olarak öngörülen hâllerde, müdafinin kendi seçeceği avukatın hukuki yardımından faydalanması hâlinde seçilmiş zorunlu müdafii; şüphelinin kendisinin avukat seçecek durumda bulunmaması sebebiyle Devlet aracılığıyla Baro tarafından görevlendirme yapılması hâlinde atanmış zorunlu müdafilik söz konusudur.¹⁵²

Zorunlu müdafilik uygulaması, şüphelinin/sanığın bireysel savunma hakkının mutlak olmadığını; bazı durumlarda kolektif savunmanın mecburi olduğunu göstermektedir.¹⁵³

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda zorunlu müdafilik bazı durumlarda soruşturma evresinin tamamı boyunca; bazı durumlarda ise belli birtakım işlemler için öngörülmüştür. CMK md. 150/2 ve 150/3'te soruşturma ve kovuşturma evrelerinin tamamında zorunlu müdafilik kabul edilen durumlar düzenlenmiştir. Buna göre;

- Şüphelinin çocuk olması,
- Şüphelinin kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz olması,
- Soruşturmanın, alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılması

Durumlarında soruşturma evresi boyunca müdafii yardımından faydalanılır. Şüphelinin müdafii seçecek durumda olmaması hâlinde ifade işlemini alan mercii veya sorguyu yapan hakimin isteği üzerine soruşturmanın yapıldığı yer Barosunca müdafii görevlendirilir.

Yukarıda sayılan durumlarda şüphelinin bulunduğu kişisel durum sebebiyle savunmasını yapmasının güç olması ve/veya üzerine atılı suçun yaptırımının ağır olması sebebiyle bireysel savunmanın yeterli olmayabileceği düşünülerek kolektif savunma zorunluluğunu gerektirmiştir.

CMK md. 150 hükmünde, 06.12.2006 tarih ve 5560 sayılı Kanun'un 21. maddesiyle değişiklik yapılmadan önce zorunlu müdafiliğin, üst sınırı en az beş yıl olan suçlar

¹⁵² Karakehya/Abacı, s.64.

¹⁵³ Öz, Şüphelinin ve Sanığın Savunma Hakkının Sınırları, s.32.

bakımından uygulanması gerekmekteydi. 5560 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlar bakımından zorunlu müdafilik uygulaması kabul edilerek zorunlu müdafiliğin uygulama alanı daraltılmıştır.

CMK md. 150/3 bakımından değerlendirilmesi gereken bir diğer husus ise cezanın alt sınırı belirlenirken atılı suçun nitelikli hâllerinin göz önünde bulundurulup bulundurulmayacağıdır. Örneğin silahlı terör örgütüne üye olma suçu bakımından her ne kadar suçun temel hâli için TCK md. 220/2’de iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası öngörülmüşse de TCK md. 314 ve TMK md. 5 gereği anılan cezada artırım yapılması gerekmektedir. Bu durumda silahlı terör örgütüne üye olma suçu bakımından zorunlu müdafiliğin geçerli olup olmadığı bakımından Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun ve Yargıtay 16. Ceza Dairesi’nin farklı yönde kararları bulunmaktadır.¹⁵⁴ Kanaatimizce bu konunun içtihatlarla aydınlatılması mümkün olmayıp Kanun’da bu konuda açık bir düzenleme yapılması ihtiyacı bulunmaktadır. Suçun nitelikli hâllerinin ve ağırlaştırıcı nedenlerin zorunlu müdafilik konusunda değerlendirilmemesi hakkaniyete aykırı ve telafisi güç zararlara sebebiyet verebilmektedir.

Yukarıda saydığımız zorunlu müdafilik hâlleri, soruşturma sürecinin tamamında müdafî yardımından faydalanılması gereken durumlar olup CMK’da soruşturma sürecinin tamamından bağımsız olarak sadece birtakım işlemler bakımından müdafî yardımından faydalanılması zorunlu tutulmuştur. Bazı işlemler bakımından zorunlu müdafiliğin kabul edildiği durumlar ise şu şekildedir:

- Gözlem altına alınma işlemi (CMK md. 74/2)
- Gözaltına alınan şüphelinin sorgu işlemi (CMK md. 91/7)
- Tutuklama istemiyle Sulh Ceza Hakimliğine sevk edilmesi (CMK md. 101/3)
- Seri muhakeme işlemi (CMK md. 250/3, 250/9)

Yukarıda sayılan işlemler bakımından CMK md. 150/2 ve 150/3’te sayılan şartlar var olmasa bile zorunlu müdafilik geçerlidir.

¹⁵⁴ Anılan kararlar için bkz: **Taş**, s.97 vd.

Kanun'da bu konuda açık bir düzenleme yer almaması sebebiyle zaman zaman atanmış zorunlu müdafî ücretinin mahkûm edilen sanıktan tahsil edildiği durumlarla karşılaşılabilir. Ancak zorunlu müdafilik hâlinde şüphelinin iradesi göz önünde bulundurulmadan, Kanun'dan kaynaklanan bir zorunluluk sebebiyle şüpheli için müdafî atanması yapılmaktadır. Şüphelinin kendi iradesi dışındaki bu durum sebebiyle doğan giderin şüpheliden tahsil edilmesi AİHS md. 6/3-c'ye ve hakkaniyete aykırıdır. Kaldı ki Müdafî Görevlendirilmesine İlişkin Yönetmeliğin 5. maddesinin 1. fıkrasında atanmış ihtiyari müdafî için yapılacak ödemelerin yargılama gideri sayılacağı belirtilmiş; ikinci fıkrada düzenlenen atanmış zorunlu müdafî bakımından böyle bir hükme yer verilmemiştir. Yargıtay'ın içtihatları da maddi gücü olmayan sanığa atanmış zorunlu müdafilik giderinin yükletilmesinin hukuka aykırı olduğu yönündedir:

“...Sanığın işsiz olduğunu ve herhangi bir geliri olmadığını beyan etmesi, dosya kapsamına göre sanığın mali imkânlarla sahip olduğuna dair herhangi bir belirleme yapılamaması, müdafî talebi olmayan sanığa CMK'nın 150/2. maddesi uyarınca istemi aranmaksızın zorunlu olarak müdafî atanması karşısında; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6/3-c maddesi hükmüne göre bu durumdaki bir sanığın müdafî yardımından ücretsiz faydalanması gerekmekte olduğundan, zorunlu müdafî ücretinin yargılama gideri olarak sanığa yükletilmesinde isabet bulunmamaktadır...” (Yargıtay Ceza Genel Kurulu, T: 29.09.2020, E:2020/254, K:2020/388)¹⁵⁵

“...Özel Dairenin gönderme kararında zımnen kabul edildiği üzere suç tarihi itibarıyla 18 yaşından küçük olan sanığa CMK'nın 150. maddesinin 2. fıkrası uyarınca zorunlu olarak atanan müdafîye ödenen ücretin yargılama giderleri olarak sanıktan tahsiline karar verilmesinin mümkün olup olmadığının belirlenmesine ilişkindir. Temel hak ve hürriyetlerden olan ücretsiz müdafî hakkına ilişkin yasal mevzuat ile AİHS'nin farklı hükümler içermesi sebebiyle Anayasa'nın 90. maddesinin beşinci fıkrası uyarınca somut olayda AİHS'nin 6/3-c maddesi hükmünün uygulanması gerekmekte olup suç tarihi itibarıyla 18 yaşından küçük olan ve kendi beyanlarına göre sabit bir gelirleri bulunmayan sanık ... Taşçı'nın mali imkânlardan yoksun olması ve sanığa CMK'nın 150. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca talebi olmaksızın zorunlu olarak müdafî atanması karşısında, zorunlu müdafî ücretinin yargılama giderlerine dâhil

¹⁵⁵ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, T: 29.09.2020, E:2020/254, K:2020/388 , Corpus içtihat sistemi, <https://www.corpus.com.tr/>, s.e.t. 04.12.2023.

edilerek sanıktan tahsiline karar verilemeyeceği kabul edilmelidir...” (Yargıtay Ceza Genel Kurulu, T: 03.03.2020, E: 2018/29, K: 2020/145)¹⁵⁶

2.1.6.3. Müdafiliğin Başlaması ve Sona Ermesi

Müdafiliğin başlangıcına ve sonlanmasına ilişkin değerlendirmenin atanmış müdafilik ve seçilmiş müdafilik bakımından ayrı ayrı yapılması gerekmektedir. Şüphelinin, ihtiyari ya da zorunlu müdafilik hâllerinde kendisinin seçeceği bir avukatın hukuki yardımından faydalanmak istemesi durumunda avukat ve şüphelinin bu husustaki iradelerinin uyduğu anda müdafilik statüsü başlar.

İhtiyari ya da zorunlu atanmış müdafilik bakımından ise Baro tarafından görevlendirilen avukat, görevlendirmeyi kabul ettiğini baroya bildirdiğinde müdafilik statüsü başlar.¹⁵⁷ Atanmış müdafili bakımından şüphelinin seçim yapma hakkı bulunmaz.

Gerek atanmış gerekse seçilmiş müdafili için vekilin görevden yasaklanması hâlinde müdafilik statüsü sona erer. Seçilen veya atanan müdafili, TCK md. 220 ve TCK md. 314’de sayılan suçlar ile terör suçlarından şüpheli, sanık veya hükümlü olanların müdafilik veya vekillik görevini üstlenen avukat, hakkında bu fıkırdaki sayılan suçlar nedeniyle kovuşturma bulunması hâlinde müdafilik veya vekillik görevini üstlenmekten yasaklanabilir (TCK md. 151/3).

Bunun haricinde seçilmiş müdafiliin görevden çekilmesi veyahut şüphelinin müdafiliyi azletmesi hâlinde seçilmiş müdafiliin görevi sona erer. Şüphelinin, atanan müdafili azletmesi ise söz konusu değildir.

Atanan müdafiliin görevi, soruşturma evresinde kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararın kesinleşmesi, yetkisizlik veya görevsizlik kararı, kamu davası açılması hâlinde ise iddianamenin kabulü kararı verilmesi hâllerinde sona erer (CMK Gereğince Müdafili Görevlendirilmesine İlişkin Yönetmelik md. 7/1-a).

¹⁵⁶ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, T: 03.03.2020, E: 2018/29, K: 2020/145, Corpus içtihat sistemi, <https://www.corpus.com.tr/>, s.e.t. 04.12.2023.

¹⁵⁷ Kocaoğlu, Sinan. (2017). *Müdafili*. Ankara:Seçkin, s.116.

2.1.7. Yasak İfade ve Sorgu Usullerinden Korunma Hakkı

2.1.7.1. Delil Yasakları

Ceza muhakemesinin amacı, maddi gerçeğe ulaşılmasıdır. Ceza muhakemesinin bu amacı, yargılama makamına, uyuşmazlık konusunu tüm yönleriyle aydınlatarak maddi gerçeğin bulunması yükümlülüğünü yüklemektedir.¹⁵⁸ Yargılama makamının, maddi gerçeğe ulaşırken hukuk düzenince cevaz verilen araçlarla tam bir kanaate ulaşmasına yönelik faaliyetine ise ispat denir.¹⁵⁹

Hukuk düzenince kabul edilen ispata yönelik vasıtalar delildir.¹⁶⁰ Ceza muhakemesinde maddi gerçeğe ulaşılabilmesi için delil serbestisi ilkesi kabul edilmiştir. Bu nedenle hâkim, huzurunda tartışılmış ve duruşmaya getirilmiş delilleri vicdani kanaatiyle serbestçe takdir edebilir. Ceza muhakemesi hukukunda delil serbestisi ilkesi geçerli olduğundan ispata ilişkin araçlar tahdidi biçimde sayılmamıştır.¹⁶¹

Ceza muhakemesinde delil serbestisi ilkesi hâkim olmakla birlikte, delil serbestisi kapsamında değerlendirilebilecek olan delillerin hukuka uygun olması gerekir. Her ne kadar ceza muhakemesinin amacı maddi gerçeğe ulaşmak olsa da maddi gerçeğe ulaşılırken insan haklarına, insan onuruna, kişilerin maddi ve manevi varlıklarına saygı duyulmalıdır. Bu nedenle maddi gerçeğe ulaşılması bakımından her yolu mübah gören bir anlayış kabul edilemez. O nedenle ki hukuk devleti ilkesi olmanın bir gereği olarak hukuka aykırı delillerin elde edilmesi ve bu delillerin değerlendirilmesi yasaklanmıştır.

Delil yasakları kavramı, “delil elde etme yasağı” ve “delil değerlendirme yasağı” olarak ikiye ayrılarak incelenebilir. Delillerin hukuka aykırı biçimde elde edilmesi hâlinde delil

¹⁵⁸ Şahin, Cumhur. (2001). *Ceza Muhakemesinde İspat (Delillerin Doğrudan Doğrualığı İlkesi)*. Ankara: Yetkin, s.52.

¹⁵⁹ Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s.275.

¹⁶⁰ Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s.275.

¹⁶¹ Belgesay, Mustafa Reşit. (1940). *Hukuk ve Ceza Usulü Muhakemesinde Deliller*. İstanbul: Güven, s.14.

elde etme yasağından; delillerin hükme esas alınamayacağı durumlarda ise delil değerlendirme yasağından bahsedilir.¹⁶²

Delil yasakları, farklı hukuk sistemlerinde farklı amaçlara hizmet etmektedir. Delil yasaklarının amacındaki farklılık, bu suretle elde edilen delillerin muhakemede kullanılıp kullanılmaması bakımından da farklı sonuçlar doğurmaktadır.

Anglo-Amerikan hukuk sisteminde delil yasaklarının görevi, kolluğun disiplin altına alınması iken bizim de parçası olduğumuz Kıta Avrupası hukuk sisteminde delil yasakları, temel hak ve hürriyetlerin korunmasına hizmet etmektedir.¹⁶³ Şayet delil yasaklarının, kolluğu disiplin altına almak amacına hizmet ettiği kabul edilirse kolluğun hukuka aykırı olarak elde ettiği delillerin, temel hak ve hürriyetlerin ihlal edilip edilmediğine bakılmaksızın ceza muhakemesinde kullanılmaması sonucu ortaya çıkacaktır.¹⁶⁴ Bu sistemde ceza muhakemesinden beklenen fonksiyona ulaşılması oldukça güçtür. Bu sebeple, delil yasaklarına insan hakları ile temel hak ve hürriyetlerin korunması görevi verilerek, delil yasaklarından vazgeçilmeksizin ceza muhakemesinin amacına da ulaşılması kolaylaştırılır.¹⁶⁵ Delil yasaklarının temel hak ve özgürlükleri koruma görevine hizmet ettiği kabul edilirse, sadece temel hak ve özgürlüklere zarar veren delillerin değerlendirme yasağına tabi tutulması sonucu ortaya çıkar.

Hukukumuzda kabul edilen delil yasaklarından birisi de “*yasak ifade ve sorgu yöntemlerine başvurulması*”dır. Keza, aydınlatma yükümlülüğünün ihlali de delil yasakları arasında bulunmaktadır. Yukarıda ilgili bölümde bu konu detayları ile açıklandığı için tekrara düşmemek adına bu bölümde yer verilmeyecektir.

¹⁶² Aydın, Devrim. (2014). **Ceza Muhakemesinde Deliller**. Ankara: Yetkin, s.54.

¹⁶³ Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s.278.

¹⁶⁴ Öztürk, Bahri. (1995). *Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, s.9.

¹⁶⁵ Öztürk, *Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları*, s.11.

2.1.7.2. CMK md. 148 Kapsamında İfade ve Sorguda Yasak Usuller

Delil yasaklarından birisi de yasadık ifade ve sorgu yöntemleridir. Ceza muhakemesinde, ifade ve sorgu işlemleri hem birer delil elde etme olmasının yanında şüpheli ve sanık bakımından bu işlemler bir savunma vasıtasıdır. İfade alma işlemi, şüphelinin kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesidir (CMK md. 2/1-g). Sorgu ise şüpheli ya da sanığın hakim veya mahkeme tarafından soruşturma/kovuşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesini ifade eder (CMK md. 2/1-h). Şüphelinin/sanığın ceza muhakemesinin bir süjesi olmasının bir sonucu olarak yukarıda susma hakkı bölümünde detayları ile izah ettiğimiz üzere kendi aleyhine beyanda bulunmaya zorlanması mümkün değildir. Bu yüzden şüpheli, kendi beyanlarıyla kendini suçlayıp suçlamayacağı konusunda irade serbestisine sahiptir ve bu iradesini özgür biçimde kullanabilmelidir. Bu sebeptendir ki bazı ifade alma yöntemleri yasaklanmış ve ifadenin ancak sanığın özgür iradesine dayandığı durumlarda delil olarak değerlendirilebileceği kabul edilmiştir.

CMK md. 148’de yasadık usuller, tahdidi biçimde sayılmamıştır. CMK md. 148/1’de “*gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz*” demek suretiyle yasadık usullerin sadece maddede sayılanlardan ibaret olmadığı; şüphelinin/sanığın beyanının özgür iradesine dayanmasını engelleyen her türlü bedensel ve/veya ruhsal müdahale yasaklanmıştır.

CMK md. 148/1’de düzenlenen bu yasadık yöntemler ile esasen şüphelinin beyanının özgür iradesini herhangi bir şekilde zedelenecek beyan elde edilmesinin önüne geçilerek insan haysiyetine uygun bir ceza muhakemesi süreci yürütülmesi güvence altına alınmıştır.

2.1.7.2.1. Kötü Davranma

Kişinin vücut bütünlüğüne yönelen her türlü olumsuz fiziksel etki kötü davranmadır.¹⁶⁶ Kötü davranma, icrai bir hareketle olabileceği gibi ihmali bir hareketle de gerçekleştirilebilir. Sağlık problemi olan şüphelinin tedavisi yaptırılmadan ifadeye başlanması veya aç olan şüphelinin beslenmeden mahrum bırakılması hâlinde ihmali şekilde gerçekleştirilen kötü muamelenin varlığından bahsedilir. Şüphelinin aşırı sese ya da aşırı ısıya maruz bırakılması, itilip kakılması durumunda ise icrai şekilde kötü muamele söz konudur. Diğer tüm yasak ifade alma ve sorgu usullerinde olduğu gibi kötü davranmada da delil yasağından bahsedilebilmesi için bu muamelenin şüphelinin özgür iradesinin zarara uğraması gerekir. Kötü davranmanın sınırlarını tam olarak belirlemek güçtür. Kötü davranmanın sistematik bir hâl alması hâlinde işkenceden bahsedilebilir.

2.1.7.2.2. İşkence

“Bir kimseye fiziksel veya manevi olarak yapılan aşırı eziyet”¹⁶⁷ anlamına gelen işkence, hem AIHS md. 3’de hem de İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Küçültücü Muamele ya da Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi md. 1’de açıkça yasaklanmıştır. İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi md. 1’de işkencenin yalnızca fiziki bir acı veren fiilleri içermediği; aynı zamanda manevi, ızdırap veren eylemlerin de işkence olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.309.

¹⁶⁷ <https://sozluk.gov.tr/>, s.e.t.26.12.2023.

¹⁶⁸ İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Küçültücü Muamele ya da Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi md. 1/1: “Sözleşme amaçlarına göre, ‘İşkence’ terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözeten herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakıyla uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arızî olarak husule gelen acı ve ızdırabı içermez.”

İşkenceyi, kötü muameleden ayırmak güç olmakla birlikte burada ayırt edici hususun işkencede acı verici eylemlerin sistematik bir şekilde gerçekleşmesi ve uzun süre devam etmesi olduğunu söyleyebiliriz.¹⁶⁹

Uzun süre tekrarlanan fiziksel ya da ruhsal acı verici eylemlerle şüphelinin iradesinin sakatlanması suretiyle şüphelinin ifadesinin alınması hukuk devletinde kabul edilebilir bir vaziyet değildir. Şüphelinin ifade alma sürecinde belirli aralıklarla yahut sürekli dövülmesi, itilip kalkılması, şüphelinin çıplak bırakılması yahut şüpheliye sürekli ağır hakaret ya da küfürlerde bulunulması hâlinde işkencenin varlığı şüphesizdir. Keza, kişiyi zorla besleme, şiddetli dayakla beraber tedaviden yoksun bırakma, gözaltındaki şüpheliye çocuklarına işkence yapılacağı yönünde tehditte bulunma gibi insanlık dışı muamelelerin işkence olarak kabul edildiği AİHM kararları mevcuttur.¹⁷⁰

AİHM, 13.11.2003 tarihli Elçi ve Diğerleri/Türkiye kararında, tutuklulukları sürecinde jandarma tarafından hakaret ve saldırıya uğrayan, çıplak bırakılan ve üzerlerine soğuk su püskürtülen başvuruçuların fiziksel ve ruhsal işkenceye maruz kaldıklarını belirterek ihlal kararı vermiştir.¹⁷¹

2.1.7.2.3. İlaç Verme

Katı, sıvı veya gaz hâlindeki herhangi bir maddenin insan bedenine zerk edilmesi suretiyle kişinin iradesinin etkisiz hâle getirilmesidir.¹⁷² İlacın ne şekilde verildiğinin

¹⁶⁹ **Koca**, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.311.

¹⁷⁰ Kararlar ve daha fazla örnek için bkz: **İnce**, Kadri. (2019). *İşkence Suçunun TCK, AİHS ve AİHM Kararları Işığında Ele Alınması*. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C.21, s. 3410 vd.

¹⁷¹ **Cengiz**, Serkan/**Demirağ**, Fahrettin/**Ergül**, Teoman/**McBride**, Jeremy/ **Tezcan**, Durmuş. (2008). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları*. Ankara: Şen Matbaa, s.96 vd.; 13.11.2003 tarihli Elçi ve Diğerleri/Türkiye kararı: "640. AİHM, başvuranların Tahir Elçi, Niyazi Çem, Meral Daniş Beştaş ve Hüsnüye Ölmez'in hakarete uğradığı, saldırıya uğradığı, çıplak bırakıldığı ve üzerlerine soğuk su püskürtüldüğüne ilişkin iddialarının tutarlı olduğunu kaydetmiştir...

646. Davanın koşulları bütün olarak göz önüne alındığında AİHM, başvuranların ... Kasım ve Aralık 1993'teki tutuklulukları sırasında jandarmalar tarafından fiziksel ve ruhsal işkenceye maruz bırakıldıklarını tespit etmiştir. Bu tür bir kötü muamele, acı ve sıkıntı çekmelerine neden olmuştur ve AİHS'nin 3. maddesinin ihlâline neden olacak şekilde ciddi ve zalimcedir. Bu nedenle, söz konusu madde bağlamında işkence teşkil ettiği kabul edilmelidir."

¹⁷² **Badem**, S. (2020). *Yasak Sorgu Yöntemleri*. Suç ve Ceza Dergisi. 13(2). s.425.

yahut şüphelinin ilacı kendi rızasıyla alıp almamasının bir önemi yoktur. Tabii ki burada yasaklanan şüphelinin iradesini etkileyecek maddelerin şüpheliye verilmesidir. Bunun dışında şüphelinin sağlık problemi nedeniyle kullanması gereken bir ilacı varsa bunun şüphelinin tedavisi kapsamında temin edilerek şüphelinin kullanmasına izin verilmesi gerekir. Ancak tıbbi tedavi amacıyla kullanılan bu ilaç şüphelinin özgür iradesini etkileyecek bir yan etkiye sebebiyet veriyse bu durumda şüphelinin bilinci yerine gelene kadar ifade alma işlemine başlanmamalı/devam edilmemelidir.

Şüphelinin kontrol mekanizmasını zayıflatan ya da şüpheliyi yarı uykulu hâle getirerek telkine daha açık hâle getiren veya doğruyu söylemesini kolaylaştıracağı düşünülen “*narko-analiz*” yahut “*hakikat serumu*” gibi uygulamaların hem gerçeği ortaya çıkarmalarının şüpheli olması hem de şüphelinin iradesini zedeleyici özellik taşımaları sebebiyle uygulanmaları kabul edilemez.¹⁷³

Bu kapsamda alkol ve uyuşturucu madde etkisi altındaki şüphelinin durumunun da değerlendirilmesi gerekir. Alkolün ve uyuşturucu maddenin kişinin iradesi üzerinde zayıflığa ve hatta bazı durumlarda bilinç dışı davranışlarda bulunmasına sebebiyet verdiği bilinmektedir. Bu yüzden bu maddelerin ifade alan/sorgu işlemi gerçekleştirenler tarafından şüpheliye verilmesi yasak olduğu gibi bu maddeleri kendisi kullanmış olan ve hâla bu maddelerin etkisinde olan şüphelinin ifadesinin alınması da yasaktır. Zira yasak ifade alma ve sorgu usulleri ile korunan husus şüphelinin özgür iradesidir. Alkol ve uyuşturucu madde etkisindeyken şüphelinin özgür iradesi ortadan kalkacağından bu maddeler şüphelinin kendisi tarafından alınmış olsa da bu şekilde ifade alma işlemi gerçekleştirilemez. Şüphelinin bu maddelerin etkisinden çıkması beklendikten sonra ifade alma/sorgu işlemi gerçekleştirilebilir.

5271 sayılı CMK’da, CMUK md. 135’den farklı olarak “*zorla ilaç verme*” yerine yalnızca “*ilaç verme*” kavramı kullanılmıştır. Kanaatimizce bu değişiklik isabetlidir. Zira şüphelinin ilaç almayı kabul etmesi ya da bu ilacı zorla alması arasında bir fark bulunmamaktadır. Şüpheli kendi iradesiyle ilaç/alkol/uyuşturucu madde vb. alsaydı yahut

¹⁷³ **Cihan**, Erol. (1984). *50. Yılda Ceza Muhakemesi Süjesi Olarak Sanığın Durumu ve Sorgusu*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası. C:50(1), s.145.

narko-analiz gibi yöntemlerin uygulanmasını kabul etse bile bu yöntemler şüphelinin özgür iradesine zarar veriyorsa bu şekilde ifade alınması yasaktır. Şüphelinin iradesini ortadan kaldıracak hâllere ilişkin rızasına değer atfedilmediğinden CMK md. 148’de “zorla” ibaresine yer verilmemesi isabetlidir.

Şayet şüpheliye iradesini ortadan kaldırmak için verilen ilaç şüphelinin şiddetli acı çekmesine sebebiyet veriyorsa bu durumda işkence söz konusu olur.¹⁷⁴

2.1.7.2.4. Yorma

Şüphelinin yorgunluğu, dinlenme ihtiyacı sebebiyle iradi karar verme yetisinin arka planda kalması hâlinde yormanın varlığından bahsedilir.¹⁷⁵ Burada dikkat edilmesi gereken husus ifade alma ve sorgu işlemlerinin zaten mahiyetleri itibarıyla yorucu işlemler olmalarıdır. Bir diğer ifade ile yorucu şekilde ifade alma, ifade alma tekniğine uygun olup yasaklanmamıştır.¹⁷⁶ Ancak ifade alma işleminin yoruculuğu bir yana şüphelinin yorgunluğu artık özgür iradesine zarar veriyorsa, şüpheli gerçek anlamda bir bitkinlik hâli içindeyse bu durumda yorma vardır.

Örneğin şüphelinin uzun süre gözaltında tutulduktan sonra ifade işlemine başlanması, şüphelinin uykusuz ya da ayakta bırakılması gibi durumlarda yorma mevcuttur.¹⁷⁷ Yorma, uygulamada en sık karşılaşılan yasak yöntemlerden bir tanesidir. Özellikle şüphelinin uzun süre gözaltında kaldıktan sonra uzun süren bir ifade alma işlemi yapılması hâlinde artık şüphelinin içinde bulunduğu bitkinlik sebebiyle özgür iradesi büyük ölçüde zayıflamaktadır.

Şüphelinin iradesine zarar veren yorgunluğa kimin sebebiyet verdiği de önemli değildir. Yani şüphelinin hâlihazırda kendisinden kaynaklanan sebeplerle yorgun olması

¹⁷⁴ Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.314.

¹⁷⁵ Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.317.

¹⁷⁶ Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s.311.

¹⁷⁷ Akyol, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması Usulü ve Delil Değeri*, s. 107.

durumunda ifade alma/sorgu işlemini gerçekleştirenlerin bu yorgunluk hâlinde faydalanması da yasaktır.¹⁷⁸

Gece vakti yapılan ifade alma/sorgu işlemlerinde şayet olayın akışı, bu işlemin gece yapılmasını haklı gösteriyorsa burada herhangi bir yasak yoktur. Ancak olay bunu gerektirmemesine rağmen sırf şüphelinin uykusuzluğundan faydalanmak amacıyla ifade alma/sorgu işleminin gece yapılması hâlinde yorma vardır.¹⁷⁹

2.1.7.2.5. Aldatma

Şüphelinin, soruşturmayla ilgili fiili ya da hukuki konularda gerçek dışı beyanlarla hataya sevk edilmesi aldatmadır.¹⁸⁰ Ancak bilinçli bir şekilde yalan söylenmesi hâlinde aldatma söz konusu olacağından şüphelinin kendisinin düştüğü yanılgıdan faydalanılmasında bir sakınca yoktur.¹⁸¹ Zira, ifade alan veya sorgu işlemini gerçekleştiren mercilerin şüpheliyle soruşturma sürecine ilişkin tüm bilgileri paylaşmak gibi bir zorunlulukları yoktur. Şüpheliye hakkındaki suç isnadı anlayabileceği bir şekilde öğretilmelidir ancak bu durum dosyadaki tüm bilgilerin paylaşılması anlamına gelmez. Sonuç olarak şüphelinin kendisinin düştüğü yanılgının giderilmesi zorunlu değildir.

Şüphelinin aldatılması, yani ifade alma işleminin dürüst olmaması hâlinde şüpheli beyanlarının sonuçlarını bilemeyeceği için şüphelinin özgür iradesiyle hareket etmesi güçtür.¹⁸²

Olay yerinde şüphelinin parmak izlerinin bulunduğu, suç ortağının şüphelinin ismini verdiği, şüpheliyi teşhis eden tanıkların bulunduğu gibi gerçek dışı söylemlerle şüphelinin hataya düşürülmesi fiili konularda aldatmadır. Soruşturma konusu suçun adli

¹⁷⁸ Şahin, *Saniğin Kolluk Tarafından Sorgulanması*, s.199.

¹⁷⁹ Şahin, *Saniğin Kolluk Tarafından Sorgulanması*, s.199.

¹⁸⁰ Gökpınar, Mahmut. (2023). *Şüphelinin Kolluk Tarafından Aldatılması. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 31(2), s.682.

¹⁸¹ Özbek, *Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nun Anlamı*, s.656.

¹⁸² Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.321.

para cezasını gerektirdiği, ifadenin tanık sıfatıyla alındığı bu yüzden gerçeğin söylenmesinin zorunlu olduğu, susmasının suçlu olduğu anlamına geldiği gibi gerçek dışı beyanlar ise hukuki aldatmaya örnektir. Aldatma da uygulamada sıklıkla karşılaşılan yasak usullerden birisidir.

2.1.7.2.6. Cebir veya Tehditte Bulunma

Cebir, kişinin beden dokunulmazlığına ve/veya sağlığına doğrudan zarar veren her türlü müdahale şeklinde tanımlanabilir.¹⁸³ Şüpheliden sırf ikrar elde edilebilmesi için şüpheliye fiziki müdahalede bulunulması halinde yasak yöntemlerden olan cebir söz konusudur. Yakalama, zorla getirme gibi koruma tedbirlerine katlanma yükümlülüğü olan şüpheliye bu koruma tedbirlerinin yerine getirilebilmesi için hukuk düzenince izin verilen fiziki müdahalenin uygulanması hâlinde cebirden bahsedilmez. Ancak fiziki müdahalenin şüpheliden beyan elde edilmesi amacıyla yapılması yasaktır.

Tehdit ise ikrar elde etmek amacıyla şüphelinin birtakım hukuka aykırı söylemlerle korkutulmasıdır.¹⁸⁴ Tehdit içerikli söylemlerle şüphelinin psikolojik olarak baskı altına alınıp ikrarda bulunması amaçlanmaktadır. Örneğin, suçunu itiraf etmediği sürece gözaltında kalacağına söylenmesi, suç ortaklarının ismini vermezse anılan suç nedeniyle isminin medyaya duyurulacağına söylenmesi durumlarında tehdit söz konusudur. Tehditte şüpheliyi etki altına almak için söylenenler, muhakeme süresince uygulanamayacak, hukuka aykırı eylemlerdir.

Tehdit ve cebir hâlinde bu uygulamalar sebebiyle beyanda bulunan şüphelinin özgür iradesiyle hareket ettiğinden bahsedilemez. Bu yüzden bir hukuk sisteminde sırf beyan elde etmek için tehdit ve cebir gibi insan onuruyla bağdaşmayan uygulamalara cevaz verilmesi beklenemez.

¹⁸³ Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s.315.

¹⁸⁴ Akyol, s.109.

2.1.7.2.7. Bazı Araçların Kullanılması

CMK md. 148’de sayılan yasak yöntemler arasında “bazı araçların kullanılması” da yer almaktadır. “Bazı araçlar” ile kastedilen hususun ne olduğu konusunda kanunda bir açıklamaya yer verilmemiş olmakla birlikte ifade alma ve sorgu sırasında kullanılmasının yasak olduğu hususunda öğretide hemfikir olunan birtakım araçlar/yöntemler mevcuttur.

Bu yöntemlerden birisi hipnoz uygulamasıdır. Hipnoz uygulaması, kişinin farkındalığının korunması suretiyle telkin kabul edebildiği bir duruma getirilmesidir.¹⁸⁵ Hipnoz esnasında bilinç bir süre sonra devre dışı kalmakta ve bu sayede bilinçaltına telkinlerle istenilen mesajlar verilmektedir.¹⁸⁶ Hipnoz uygulaması sırasında hem kişinin telkinlere karşı direncinin hem de bilincinin devre dışı kalması sebebiyle hipnoz uygulaması sonrasında elde edilen beyanın şüphelinin özgür iradesine dayandığından bahsetmek mümkün değildir. Bu yöntemin uygulanması suretiyle elde edilen beyanın tam anlamıyla hakikati ortaya çıkaracağı da kesin olmamakla birlikte özgür iradenin ortadan kalkmasıyla elde edilen bu beyan, muhakemede delil olarak değerlendirilemez.¹⁸⁷

Kullanılması yasak olan bir diğer araç ise yalan makinesi (poligraf)dir. Yalan makinesi gibi bir aracın ceza muhakemesinde kullanılması hâlinde şüpheli artık süje kimliğini kaybeder ve soruşturma faaliyetinde yalnızca bir obje hâline gelir.¹⁸⁸ Yalan makinesinin kullanımı, öğretide “ikrara zorlama ve engizisyona dönüş” olarak nitelendirilmiştir.¹⁸⁹

Yalan makinesinin kullanımı sırasında şüphelinin iradesi ortadan kalkmaz. Şüphelinin bu aracın kullanımı sırasında bilinci yerindedir. Ancak söyledikleri neticesinde bilinçsiz

¹⁸⁵ **Telli, A.** (2020). *Hipnoz ve Bilimde Kullanım Alanları*. Journal of Medicine and Palliative Care, s.109-112.

Ahmet telli, s.109.

¹⁸⁶ **Ceyhan, Derya/Yiğit, Tuğba.** (2013). *Tıbbi Tedavilerde Hipnoz Uygulamalarının Kullanımı ve Etkinliği*. ADO Klinik Bilimler Dergisi, 7(2), s. 1508.

¹⁸⁷ **Cihan,** s.145.

¹⁸⁸ **Şahin, Saniğin Kolluk Tarafından Sorgulanması,** s.170.

¹⁸⁹ **Yüce,** Turan Tufan. (1988). *Saniğin Savunması ve Korunması Açısından Ceza Soruşturmasının Ümanist İlkeleri*. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, s.161.

hareketlerinin gözlemlenmesi hâlinde şüphelinin özgür iradeyle beyanda bulunmasını beklemek güçtür.¹⁹⁰ Ayrıca, yalan makinesinin her daim doğru sonuç vermesi de beklenmemektedir. Bu nedenlerle yalan makinesinin ifade alma ve sorgu sırasında kullanımına CMK md. 148 gereğince izin verilmez.¹⁹¹

2.1.7.2.8. Kanuna Aykırı Yarar Vaat Edilmesi

CMK md. 148/2 uyarınca şüpheliye kanuna aykırı yarar vaat edilmesi suretiyle beyanın alınması yasaktır. Kanuna aykırı menfaat ile kastedilen husus, vaat edilenin yerine getirilmesinin mümkün olmamasıdır.¹⁹²

Kanundan doğan hak ve yükümlülüklerin şüpheliye hatırlatılması, kanuna aykırı yarar vaat etme kapsamında değildir.¹⁹³ Örneğin şüpheliye etkin pişmanlık hükümlerinin hatırlatılması ya da anılan suçun uzlaştırma veya seri muhakeme usulüne tabi olduğunun söylenmesi mümkündür. Ancak bu noktada örneğin şüphelinin soruşturma konusu suçla ilgili beyanda bulunması hâlinde etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanacağına yönelik bir garanti verilmesi yasaktır. Uygulamada bu şekilde kanun hükmünü hatırlatmanın ötesine geçen yasak usullerle sık karşılaşılmaktadır. Özellikle kolluk tarafından ifade alınırken suçla ilgili herhangi bir beyanda bulunması hâlinde etkin pişmanlık hükümlerinin kesinlikle uygulanacağı belirtilmekte; bunun üzerine şüpheli suçla ilgili bildiklerini anlatmakta ancak verdiği bilgiler etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasının şartlarını sağlamadığından şüphelinin bu beklentisi sonuçsuz kalmaktadır. Bu nedenle şüpheliye hakları hatırlatılırken kanunun hatırlatılmasıyla yetinilmeli; şüpheliye herhangi bir sonuç vaat edilmemelidir.

Vaatte bulunan merciin bu vaadi gerçekleştirmeye yetkili olup olmaması da önemlidir. Örneğin ikrarda bulunursa tutuklanmadan yargılanacağına yönelik bir vaatte

¹⁹⁰ **Demirbaş**, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s.316.

¹⁹¹ Yalan makinesinin doğru sonuçlar verdiğiinden emin olunması halinde bu makinenin ifade alam işlemlerinde kullanılmasından yana olan görüş için bkz: **Tosun**, **Öztekin/Gürelli**, Nevzat. (1964). *Heyecan Göstergesi ile Yalanın Bulunması ve Ceza Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 30(3), s.539 vd.

¹⁹² **Şahin**, *Saniğin Kolluk Tarafından Sorgulanması*, s.216.

¹⁹³ **Akyol**, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması Usulü ve Delil Değeri*, s.110.

bulunulması kanuna aykırıdır. Zira kolluğun tutukluluk hususunda bir değerlendirme yapma yetkisi yoktur.

2.1.7.2.9. Şüphelinin Aynı Olayla İlgili Olarak İfadesinin Kolluk Tarafından Birden Çok Kez Alınması

CMK md. 148/5 uyarınca şüphelinin aynı olayla ilgili olarak ifadesi kolluk tarafından ancak bir kez alınabilir. Aynı olayla ilgili olarak yeniden ifade alınması ihtiyacı ortaya çıkarsa bu işlem yalnızca Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir.

Uygulamada kolluğun aynı olayla ilgili olarak “ek ifade tutanağı” adı altında şüphelinin yeniden ifadesine başvurulduğu durumlarla karşılaşmaktadır. Bu şekilde yeniden ifade alınması kanunda açıkça yasaklanmış olup “ek ifade tutanağı” adı altında kollukça alınan bu ikinci ifadenin muhakemede delil olarak değerlendirilmesi yasaktır.

2.1.7.3. Değerlendirme Yasağı

CMK md. 148’de düzenlenen ve yukarıda açıklanan yasak usullerin uygulanması hâlinde elde edilen ifadelerin delil olarak değerlendirilmesi yasaktır. Yasak sayılan usullerden hangisinin somut olayda uygulandığının ayrımı bazı durumlarda zor olabilir. Örneğin kötü davranma ve işkence gibi yasak usuller arasında birtakım benzerlikler bulunduğundan bunların net bir şekilde ayırt edilmesi güçtür. Fakat önemli olan husus yasaklanan davranış ile şüphelinin özgür iradesinin ihlal edilmesi ve bu suretle şüphelinin bir obje hâline getirilmesi olduğundan hangi yasak usulün uygulandığının tespitinin bu noktada bir önemi bulunmamaktadır.¹⁹⁴ Önemli olan husus bu yasak usullerin uygulanması suretiyle şüphelinin özgür iradesine zarar verilmesidir.

CMK md. 148’de sayılan usuller sınırlayıcı bir şekilde sayılmamıştır. Bu nedenle kanun metninde “gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler” kavramı kullanılmıştır. Açıklanan nedenlerle, kanunda açıkça zikredilmese bile şüphelinin özgür iradesini zedeleyen her

¹⁹⁴ Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.309.

türlü bedensel veya ruhsal müdahale, yasak ifade alma ve sorgu usulleri kapsamında değerlendirilir.

CMK md. 148’de düzenlene yasak ifade alma ve sorgu usulleri bu yönetmelerle delil elde edilmesine ilişkin yasaklardır. Bu yasağa uyulmaması hâlinde ise bu şekilde elde edilen delillerin ceza muhakemesi sürecinde değerlendirilememesi sonucu ortaya çıkar. “Delil değerlendirme yasağı” olarak adlandırabileceğimiz bu husus kaynağını AY md. 38/6 ve CMK md. 217/2’den alır. Yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir (CMK md. 217/2). Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez (AY md. 38/6). Kanunun bu konudaki açık düzenlemeleri de göz önünde bulundurulduğunda yasak usullerle elde edilmiş beyanların delil olarak değerlendirilmesi kesinlikle yasaktır. Bu nedenle şüphelinin yasak usullerle alınmış ifadesine ya da yasak usullerle yapılan sorgusuna dayanılarak hüküm tesis edilemez. Bu şekilde elde edilmiş beyanlar yargılamada delil olarak değerlendirilemez. Yasak usullerle elde edilen beyanların delil değerlendirme yasağına tabi olması bakımından şüphelinin lehine ya da aleyhine olmasının da bir önemi yoktur.¹⁹⁵

Önemle belirtilmesi gereken hususlardan birisi, şüphelinin bu usullerin uygulanmasına rıza göstermesinin bu usullerin uygulanmasını hukuka uygun hâle getirmeyeceğidir. Bu durum CMK md. 148/3’te “*Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez.*” şeklinde ifade edilmiştir.

Yasak usullerle elde edilen delilin hükme esas alınması CMK md. 258/1-i uyarınca mutlak bozma sebebidir. Bu husus taraflarca ileri sürülmesi bile resen dikkate alınır. Keza, iddianamenin de ancak hukuka uygun şekilde elde edilmiş delillere dayanılarak düzenlenmesi gerektiğinden yasak usullerle elde edilen delillere dayanılması, CMK md. 170/5 uyarınca iddianamenin iadesi sebebidir.

¹⁹⁵ Koca, *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, s.335.

Yasak usullerle elde edilen beyana dayanılarak elde edilen delilin delil değerlendirme yasaklarına tabi olup olmayacağı konusunda gerek öğretide gerekse Yargıtay içtihatlarında farklı görüşler mevcuttur. Ancak bizim de katıldığımız görüşe göre AY md. 38/6'de “*kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular*” ifadesinin kullanılması da göz önünde bulundurularak dolaylı olarak hukuka aykırı yollarla elde edilen delillerin de değerlendirme yasağı kapsamında kalması gerekmektedir.¹⁹⁶

2.2. ŞÜPHELİNİN KOLEKTİF SAVUNMASI

Yukarıda detayları ile açıkladığımız üzere şüpheli/sanık ceza muhakemesinin her aşamasında müdafinin hukuki yardımından faydalanabilir. Şüphelinin müdafinin yardımından faydalanması hâlinde şüphelinin kolektif savunmasından bahsedilir. Kolektif savunmanın yapılması, bireysel savunmaya engel olmadığı gibi şüphelinin bireysel savunmasını destekler niteliktedir. Kolektif savunma faaliyetinin yürütülebilmesi için müdafie belli birtakım yetkilerin tanınmış olması gerekir. Aksi takdirde savunma faaliyetinin yürütülmesi beklenemez. Bu kapsamda ceza muhakemesinde müdafinin sahip olduğu başlıca yetkiler aşağıda incelenecektir.

2.2.1. Müdafinin Soruşturma Dosyasını İnceleme ve Dosyadan Örnek Alma Yetkisi

Müdafinin soruşturma dosyasını incelemesi ve dosyadan örnek alması, savunma hakkının etkin bir şekilde kullanılabilmesi için elzemdir. Ayrıca, savunma makamı olan müdafinin, soruşturma dosyasını inceleyememesi hâlinde silahların eşitliği ilkesine uygun bir ceza muhakemesi sürecinden bahsedilmesi mümkün değildir. İddia makamı olan Cumhuriyet savcısının soruşturma dosyasını sürekli inceleme şansı varken savunma makamı olan müdafinin bu yetkisini kullanmasının engellenmesi silahların eşitliği ilkesine zarar verir.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s. 322 vd.

¹⁹⁷ Centel, Nur. (2010). *Adil Yargılama İlkesi ve Türk Hukukundaki Bazı Sorunlar*. MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi, 16(1-2), s.8

Müdafinin soruşturma dosyasını inceleme yetkisi CMK md. 153'te düzenlenmiştir. Müdafii, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak alabilir (CMK md. 153/1).

Müdafinin soruşturma dosyasını inceleme yetkisinin doğru bir şekilde değerlendirilebilmesi için öncelikle soruşturmanın gizliliği ilkesinden bahsetmek gerekir. Soruşturma sürecine hâkim olan ilkelerden birisi de soruşturmanın gizliliğidir. CMK md. 157'ye göre “*Kanunun başka hüküm koyduğu hâller saklı kalmak ve savunma haklarına zarar vermemek koşuluyla soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir.*” Soruşturmanın gizliliğinin ikiye ayrılarak incelenmesi gerekir. Bunlardan birincisi, soruşturma işlemlerinde ilgililer dışında hiç kimsenin bulunmaması; bazı soruşturma işlemlerinde ise tarafların da bulunmamasıdır.¹⁹⁸ Soruşturmanın gizliliğinin ikinci yönü ise soruşturma dosyasındaki bilgilerin kamunun erişimine açık olmamasıdır.¹⁹⁹ Soruşturmanın gizliliği yalnızca tarafların değil, üçüncü kişilerin de uyması gereken bir kural olup soruşturmanın gizliliğinin ihlali Türk Ceza Kanunu'nda suç olarak düzenlenmiştir. Soruşturmanın gizliliğini ihlal eden kişiler TCK md. 285 uyarınca cezalandırılacaktır.

Soruşturmanın gizliliği sebebiyle savunma hakkının kısıtlanması sonucunu doğuracak uygulamalardan kaçınılmalıdır. Nitekim AİHM'in 25.06.2022 tarihli Nmigon/Polonya kararında soruşturmanın gizliliğinin savunma hakkına engel olması sebebiyle ihlal kararı verilmiştir.²⁰⁰ Soruşturmanın gizli olması, müdafinin soruşturma dosyasını inceleme ve dosyadan örnek almasını engellemez. Nitekim müdafinin soruşturma dosyasını inceleme ve dosyadan örnek alma yetkisi CMK md. 153'te açıkça düzenlenmiştir.

Müdafinin soruşturma dosyasını incelemesi dosyanın kollukta veya savcılıkta olmasına bağlı olmaksızın müdafie tanınan bir haktır. Şayet dosya kolluktaysa müdafinin kollukta iken dosyayı inceleyebilir ve dosyadan örnek alabilir. Her ne kadar dosyanın

¹⁹⁸ Gür, Necip Taha. (2012). *Müdafinin Dosya İnceleme Hak ve Yetkisi*. İstanbul Barosu Dergisi, 86(2), s.208.

¹⁹⁹ Centel/Zafer, s. 115.

²⁰⁰ Centel, *Adil Yargılama İlkesi ve Türk Hukukundaki Bazı Sorunlar Adil yargılama İlkesi ve Bazı Sorunlar*, s.7.

incelenebilmesi için savcının sözlü onayı gerektiğine ilişkin görüşler²⁰¹ bulunmakta ise de kanaatimizce bu görüşe katılmak mümkün değildir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda bu konuda bir sınırlama öngörülmemesine rağmen ne yazık ki uygulamada kollukta bulunan dosyanın incelenmesi ve dosyadan örnek alınması imkansıza yakındır. Müdafiler kollukta bulunan dosyayı incelemek ve dosyadan suret almak istediklerinde genellikle kolluk personelinin Cumhuriyet savcısından izin alınması gerektiği yönündeki beyanıyla karşılaşmaktadırlar. Hatta ilgili Cumhuriyet savcısına kolluk personelinin ulaşması ve bu hususta talimat alması bazen saatlerce beklenmekte bazı durumlarda ise Cumhuriyet savcısına ulaşamadığından bahisle dosyayı incelenememekte ya da dosyadan örnek alınmamaktadır. Mevzuata açıkça aykırı olan bu uygulamanın Yakalama, İfade Alma ve Gözaltına Alma Yönetmeliği'nin 22. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesinin Danıştay kararı ile iptal edilmesinden önceki döneme ait bir uygulamadan kalan bir alışkanlık olduğu kanaatindeyiz. Anılan Yönetmeliğin 22. maddesi, Danıştay 10. Dairesi'nin 22.05.2008 tarih ve E:2005/5845, K:2008/3450 sayılı kararıyla iptal edilmeden önce şu şekildeydi: *“Müdafî, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak alabilir. Kollukta bulunan soruşturma dosyası için yetkili Cumhuriyet savcısının yazılı emri gerekir.”* Danıştay 10. Dairesi'nin bahsedilen kararıyla söz konusu fıkranın *“Kollukta bulunan soruşturma dosyası için yetkili Cumhuriyet savcısının yazılı emri gerekir.”* cümlesi iptal edilmiştir.

Her ne kadar kollukta bulunan dosyanın incelenmesi için Cumhuriyet savcısının yazılı emri gerektiğine ilişkin Yönetmelik hükmü iptal edilmişse de uygulamada bu durum Cumhuriyet savcısının sözlü talimatı alınarak devam ettirilmektedir. Kanuna açıkça aykırı olan bu uygulamadan bir an önce dönülerek savunma hakkına yönelik bu ihlalin durdurulması gerektiği kanaatindeyiz.

Soruşturma dosyasının savcılıkta bulunması hâlinde ise müdafî dosyayı, soruşturmayı geciktirmemek kaydıyla Cumhuriyet savcısının belirleyeceği personel huzurunda kaleme veya ön büroda inceleyebilir (Bölge Adliye ve Adlî Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdarî ve Yazı İşleri Hizmetlerinin

²⁰¹Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s.163.

Yürütülmesine Dair Yönetmelik md. 137/7). Müdafinin soruşturma dosyasını inceleme sayısına ilişkin bir kısıtlama söz konusu değildir. Ancak soruşturma dosyasının her daim incelemeye hazır tutulması da mümkün olmayacağından bu yetkinin soruşturmayı geciktirmemeye özen gösterilerek kullanılması gerekir.

Müdafinin soruşturma dosyasını incelemek için vekaletname ibraz etme zorunluluğu yoktur. Zaten böyle bir zorunluluğun aranması özellikle gözaltına alma işleminin bulunduğu dosyalarda savunma hakkının kullanılmasını telafisi güç şekilde geciktirecektir. Ayrıca avukat, dosyayı inceledikten sonra dosyada müdafilik görevini üstlenip üstlenmeyeceğine karar verebilir. Bu durumda dosyayı incelemek için vekaletname ibraz edilmesinin beklenmesi avukatlık mesleğinin icrasını da güçleştirecek; avukatın içeriğinden haberdar olmadığı bir dosyaya vekaletname sunmasının beklenmesi gibi mantık dışı bir sonuç doğuracaktır.

Mülga olan Cumhuriyet Başsavcılıkları ile Adli Yargı İlk Derece Ceza Mahkemeleri Kalem Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik'in 24.12.2010 tarih ve 27795 sayılı RG'de yayımlanan Yönetmeliğin 1. maddesi ile değiştirilmeden önce 45/2 maddesi şu şekildeydi: "*Müdafii soruşturma evresinde soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmemek kaydıyla görevlendirme yazısı veya vekaletname ibraz ederek soruşturma evrakı içeriğini inceleyebilir ve dilekçeyle müracaatı hâlinde istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak alabilir.*" Gerek Ceza Muhakemesi Kanunu'na gerekse Avukatlık Kanunu'na aykırı olan bu düzenleme iptal edilmiş olup meri Yönetmelikte de soruşturma dosyasının incelenmesi için vekaletname ibrazı aranmamaktadır.²⁰²

Dosyanın incelenmesi için vekaletname ibraz edilmesi gerekmemeyle birlikte dosyadan örnek alınabilmesi için Avukatlık Kanunu md. 46/2 uyarınca vekaletname ibraz edilmesi gerekmektedir.²⁰³ Ancak zorunlu veya ihtiyari olarak atanmış olan müdafinin dosyadan

²⁰² Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdarî ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik md.137/2: "*Şüpheli ve müdafii soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini fizikî ya da elektronik ortamda harçsız olarak alabilir.*"

²⁰³ Avukatlık Kanunu md.46/2: "*Avukat veya stajyer, vekâletname olmaksızın dava ve takip dosyalarını inceleyebilir. Bu inceleme isteğinin ilgililerce yerine getirilmesi zorunludur. Vekâletname ibraz etmeyen avukata dosyadaki kâğıt veya belgelerin örneği veya fotokopisi verilmez.*"

örnek alabilmesi için vekaletname ibraz etmesi gerekmez.²⁰⁴ Atanmış müdafî, Baro tarafından görevlendirildiğine ilişkin görevlendirme yazısını ibraz ederek dosyadan örnek alabilir.

Soruşturma dosyasının incelenmesi bakımından uygulamada sorun teşkil eden bir diğer husus ise soruşturma dosyasının elektronik ortamdan incelenmesine ilişkindir. UYAP Avukat sisteminde yapılan değişiklik ile soruşturma dosyaları da artık UYAP Avukat sistemi üzerinden erişime açılmıştır. Bu değişiklik öncesinde soruşturma dosyalarının avukatlar tarafından UYAP sisteminden incelenebilmesi ve dosyaya belge ibraz edilebilmesi mümkün değildi. Soruşturma dosyalarının vekaletname ibraz edilmesi hâlinde avukatların UYAP sisteminden erişimine açılması oldukça önemli bir gelişmedir. Zira müdafîin soruşturmanın yürütüldüğü şehrin dışında mesleki faaliyet göstermesi hâlinde soruşturma dosyasına fiziki erişimi oldukça güçtür. Keza, soruşturma sürecinde dosyaya sürekli yeni bilgi ve belgeler eklenebilmekte, dosyaya sürekli olarak fiziken erişmek güç olduğundan bu durum dosyanın takibini zorlaştırmaktadır. Bu sebeplerle UYAP Avukat sisteminde yapılan bu değişiklikleri olumlu bulmakla beraber, soruşturma dosyasına gelen evrakın incelenebilmesi için sürekli olarak “dosyaya erişim talebi” gönderilmesi zorunluluğunun ise kısıtlayıcı olduğunu düşünmekteyiz. Zira vekaletname ibrazının ardından avukatın dosyaya soruşturma dosyasını inceleme talebi göndermesi gerekmekte; anılan talebin sistem üzerinden Cumhuriyet savcısı tarafından onaylanması hâlinde dosya erişime açılmaktadır. Kanaatimizce bir kere dosyaya erişim talebi gönderilmesi dosyanın erişime açılması için yeterli olmalıdır. Ancak uygulamada erişim talebi gönderildiği tarihten sonra gelen her bir evrakın görülebilmesi için yeniden erişim talebi gönderilmesi gerekmektedir. Erişim talebinin Cumhuriyet savcısı tarafından onaylanması için gereken süre de düşünüldüğünde bazen evrak görüntüleyebilmek için günlerce beklemek gerekmektedir. Mevcut bu uygulamanın dosyaya erişimi güçleştirilmesi sebebiyle dosyanın bir kez müdafî erişimine açıldıktan sonra dosyada herhangi bir kısıtlama kararı yoksa sisteme yüklenen her belgenin eş zamanlı olarak müdafîin de erişimine açılması gerektiğini düşünmekteyiz.

²⁰⁴ Centel, *Ceza Soruşturmasında Müdafîin Rolüne Eleştirel Yaklaşım*, s.718.

Uygulamada karşılaşılan bir diğer sorun ise zaman zaman kollukta ya da savcılıkta soruşturma dosyasının haricinde “gölge dosya” oluşturulması durumudur. Dosyada herhangi bir kısıtlık kararı bulunmamasına rağmen zaman zaman müdafie incelenen dosyanın haricinde birtakım bilgi ve belgelerin bulunduğu bir başka dosya daha oluşturulmakta ve bu dosyadaki bilgi ve belgeler sonradan erişime sunulmaktadır. Hatta bazen dosyaya gelen bilgi ve belgeler kollukta uzun süre bekletilmekte, savcılıktaki dosyaya eklenmeyen bu bilgi ve belgelerden müdafii çok sonradan haberdar olmaktadır. Dosyada herhangi bir kısıtlama olmamasına rağmen tamamen hukuka aykırı bir uygulama ile müdafii birtakım bilgi ve belgelere geç ulaşmasına sebep olan bu uygulama savunma hakkını ihlal etmektedir.

Müdafii dosyayı incelemesi neticesinde edindiği bilgileri savunma amacının sınırlarını aşmayacak biçimde şüpheliye aktarması mümkündür.²⁰⁵

2.2.1.1. Muhafaza Altına Alınan Delillerin İncelenmesi

Müdafii dosya inceleme yetkisinin el konulan ve muhafaza altına alınan delilleri de incelemeyi kapsayıp kapsamadığı tartışmalıdır. Müdafii dosya inceleme yetkisinin düzenlendiği CMK md. 153’ün 4. fıkrasında müdafii, iddianamenin mahkeme tarafından kabul edildiği tarihten itibaren dosya içeriğini ve muhafaza altına alınmış delilleri inceleyebileceği düzenlenmiştir. Kanun’da yer alan bu düzenlemeden müdafii muhafaza altına alınmış delilleri soruşturma aşaması tamamlanmadan inceleyemeyeceği sonucu çıkmaktadır. Ancak bu düzenlemenin savunma hakkı ile bağdaşmadığını belirtmemiz gerekir. Kaldı ki CMK md. 234/1-a’da mağdur ve şikayetçinin vekili aracılığı ile el konulan ve muhafaza altına alınan eşyayı inceletme hakkının olduğu düzenlenmiştir. Mağdur ve şikayetçi vekiline tanınan bu hakkın şüpheli müdafiiye tanınmamış olması silahların eşitliği ilkesini ihlal etmektedir.²⁰⁶

Her ne kadar CMK md. 153/4’te yer alan düzenlemeden müdafii muhafaza altına alınan delilleri soruşturma aşamasında inceleyemeyeceği sonucu çıkmaktaysa da

²⁰⁵ Centel, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafii Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafii*, s.115.

²⁰⁶ Centel/Zafer, s.225.

müdafinin beraberinde getirdiği uzmanlarla birlikte bu delilleri inceleyebilmeleri gerekir.²⁰⁷ Zira CMK md. 67/6'da yer alan “*Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli veya sanık, müdafii veya kanunî temsilci, yargılama konusu olayla ilgili olarak veya bilirkişi raporunun hazırlanmasında değerlendirilmek üzere ya da bilirkişi raporu hakkında, uzmanından bilimsel mütalaa alabilirler. Sadece bu nedenle ayrıca süre istenemez.*” hükmünün uygulama alanı kalmayacaktır.²⁰⁸

Kanaatimizce muhafaza altına alınan delillerin şüpheli müdafii tarafından da incelenebilmesine ilişkin kanuni bir düzenleme yapılması zorunludur. Mağdur ve şikayetçi vekiline tanınan bu hakkın şüpheli müdafine tanınmaması savunma hakkını ciddi biçimde kısıtlamaktadır.

2.2.1.2. Dosya İnceleme ve Dosyadan Suret Alma Yetkisinin Kısıtlanması

CMK md. 153/2'de müdafinin dosya içeriğini inceleme ve belgelerden örnek alma yetkisinin, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hakim kararıyla kısıtlanabileceği düzenlenmiştir. Karartılma ihtimali bulunan delillerin mevcudiyeti, tanıklara baskı yapılma ihtimali, şüphelinin kaçması ya da dosyada mevcut koruma tedbirlerinin sonuçsuz kalması ihtimallerinde soruşturmanın amacının tehlikeye düşmesinden bahsedilebilir.²⁰⁹ Ancak buradaki tehlikenin soyut ifadelerle değil; somut delillerle ortaya konulması gerekir. Aksi takdirde soruşturma dosyasında keyfi gerekçelerle kısıtlama kararı verilmiş olacaktır.

Kısıtlama kararı ancak Kanun'da sayılan katalog suçlar bakımından yürütülen soruşturmalarda verilebilecektir.²¹⁰ Bu suçlar dışında başka bir suçtan yürütülen

²⁰⁷ Pehlivan, Ali. (2013). *Soruşturma Evresinde Müdafii ve Vekilin Evrak İnceleme Yetkisi*. MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi, 19(2), s. 1521.

²⁰⁸ Pehlivan, s.1521.

²⁰⁹ Turan, Hüseyin/Şahin, Fatih. (2017). *Müdafinin Soruşturma Dosyasını İnceleme Yetkisine Getirilen Kısıtlamanın Savunma Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi*. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, (10), s. 605.

²¹⁰ CMK md.153/2: “Müdafinin dosya içeriğini inceleme veya belgelerden örnek alma yetkisi, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim kararıyla kısıtlanabilir. Bu karar ancak aşağıda sayılan suçlara ilişkin yürütülen soruşturmalarda verilebilir:

a) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan;

1. Kasten öldürme (madde 81, 82, 83),

soruşturmada, soruşturmanın amacının tehlikeye düştüğünden bahisle kısıtlama kararı verilmesi mümkün değildir.

Kısıtlama kararı ancak Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hakimi tarafından verilir. Cumhuriyet savcısının istemi olmaksızın sulh ceza hakimi tarafından re'sen kısıtlama kararı verilemez.²¹¹ Ancak CMK md. 163'te düzenlenen soruşturmanın sulh ceza hakimi tarafından yapıldığı durumlarda sulh ceza hakimi, Cumhuriyet savcısının talebi olmaksızın re'sen kısıtlama kararı verebilir.²¹²

Cumhuriyet savcısı kısıtlama kararını re'sen kaldırabileceği için kısıtlama kararı verilmiş olmasına rağmen kısıtlama kapsamındaki belgelerin incelenmesine veya örnek alınmasına izin verebilir.²¹³

Telekomünikasyon yoluyla iletişimin denetlenmesi ve gizli soruşturmacı tedbirleri bakımından hakim kararından değil; kanundan doğan bir gizlilik söz konusudur.²¹⁴ Zira CMK md. 135/7'ye göre bu madde hükmüne göre alınan kararların ve yapılan işlemlerin tedbir süresince gizli tutulması gerekir. Keza, CMK md. 139/3'e göre *"Soruşturmacı görevlendirilmesine ilişkin karar ve diğer belgeler ilgili Cumhuriyet Başsavcılığında muhafaza edilir. Soruşturmacının kimliği, görevinin sona ermesinden sonra da gizli tutulur."*

2. Cinsel saldırı (birinci fıkra hariç, madde 102),

3. Çocukların cinsel istismarı (madde 103),

4. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188),

5. Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (madde 220),

6. Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar (madde 302, 303, 304, 307, 308),

7. Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (madde 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316),

8. Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk (madde 326, 327, 328, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337).

b) 10/7/1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı (madde 12) suçları.

c) 19/10/2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 160 ıncı maddesinde tanımlanan zimmet suçu.

d) 21/3/2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan suçlar."

²¹¹ Güneş Okuyucu, s.254.

²¹² Gür, s.213.

²¹³ Ergün, Güneş Okuyucu. (2010). *Soruşturmanın Gizliliği*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:59(2), s. 256.

²¹⁴ Centel/Zafer, s.226.

Soruşturma dosyası için kısıtlama kararının dosyanın tüm ilgilileri bakımından tesis edilmesi gerekir. Bir diğer ifade ile müşteki veya mağdur ve vekil bakımından kısıtlama kararı verilmezken yalnızca müdafî için kısıtlama kararı verilmesi mümkün değildir.²¹⁵

Kısıtlama kararı, uygulamada genellikle bütün dosya bakımından verilmektedir. Ancak kanaatimizce soruşturmanın amacının hangi delil/bilgi/belge bakımından tehlikeye düşeceği düşünülüyorsa yalnızca bu deliller bakımından kısıtlama kararı verilmesi daha isabetli olacaktır. Örneğin tanığın korunması amacıyla tüm soruşturma dosyası için kısıtlama kararı verilmesi hakkaniyete aykırıdır.

Kısıtlama kararı verilmiş olsa dahi müdafîin, yakalanan kişinin veya şüphelinin ifadesini içeren tutanakları, bilirkişi raporlarını ve şüphelinin hazır bulunmaya yetkili olduğu adli işlemlere ilişkin tutanakları incelemesi ve bunların örneğini alması engellenemez.²¹⁶

Yakalanan kişinin veya şüphelinin ifadesini içeren tutanak ile bilirkişi raporları ve adı geçenlerin hazır bulunmaya yetkili oldukları diğer adli işlemlere ilişkin tutanaklar hakkında, ikinci fıkra hükmü uygulanmaz.

Şüphelinin ifadesini içeren tutanaklar, yalnızca ifade tutanağını içermediği için şüphelinin sorgusuna ilişkin tutanaklar ve şüphelinin yazılı olarak verdiği beyanları da kısıtlama kararı verilemeyen belgeler arasındadır.²¹⁷ Gözlem altına alma, moleküler genetik inceleme, her türlü tıbbi muayene ve doktor raporları, bilirkişi raporları, keşif ve yer gösterme tutanakları da kısıtlama kararı verilemeyecek belgelerdendir.²¹⁸

Soruşturmanın gizliliği ilkesi ve kısıtlama kararının tatbikinde savunma hakkının özüne dokunulmaması önem arz etmektedir. Aksi takdirde şüphelinin savunmasını yapabilmesi

²¹⁵ Ergün, s.257.

²¹⁶ CMK md. 153/3: “Yakalanan kişinin veya şüphelinin ifadesini içeren tutanak ile bilirkişi raporları ve adı geçenlerin hazır bulunmaya yetkili oldukları diğer adli işlemlere ilişkin tutanaklar hakkında, ikinci fıkra hükmü uygulanmaz.”

²¹⁷ Şahin/Göktürk, s.228.

²¹⁸ Şahin/Göktürk, s.228.

için bilgi sahibi olması gereken delillerden haberdar olması engellenmekte; gerçek bir savunma faaliyeti yapılmasının önüne geçilmektedir. Özellikle tutuklu olan şüpheli bakımından tutukluluğa itiraz hakkının kullanılabilmesi için tutuklamayı gerektiren sebeplerin müdafî tarafından bilinmesi elzemdir. Nitekim AİHM'in Garcı Alva, Lietzow ve Schöps başvurularına ilişkin Almanya aleyhine verdiği ihlal kararlarında, tutukluluk hâlinin hukuka uygun olup olmadığının anlaşılması için önemli olan belgeleri müdafinin incelenmesinin engellenmesi sebebiyle AİHS md. 5/4'ün ihlal edildiği belirtilmiştir.²¹⁹

Keza, AİHM'in 16.02.2000 tarihli Rowe ve Davis / Birleşik Krallık kararında, savunma makamının delillere erişiminin engellenmesinin çelişmeli yargılama ilkesine aykırı olduğundan AİHS md. 6/1'i ihlal ettiği sonucuna varılmıştır.²²⁰ Gorny/Polonya kararında ise meşru bir nedene dayanmayan gizlilik kararının silahların eşitliği ilkesini ve savunma hakkını zedelediğine karar verilmiştir.²²¹

2.2.2. Müdafîin Ceza Muhakemesi İşlemlerinde Hazır Bulunma Yetkisi

Müdafî yardımından faydalanma hakkının fiilen uygulama alanı bulabilmesi için müdafîin soruşturma ve kovuşturma evresinde şüphelinin/sanığın yanında hazır bulunması gerekir.²²² Müdafîin hazır bulunma hakkı, şüphelinin/sanığın hazır bulunabileceği işlemlerle sınırlıdır.²²³ Soruşturma evresinde müdafîin hazır bulunması, hem kolluk personelinin insan haklarına saygılı şekilde ceza muhakemesi işlemlerini gerçekleştirmesini hem de kolluk kuvvetlerine yöneltilen asılsız işkence ve kötü muamele iddialarının da önüne geçilmesini sağlayacaktır.²²⁴ Zira müdafî, hazır

²¹⁹ Erdem, s.91 vd.

²²⁰ Cengiz/Demirağ/Ergül/McBride/Tezcan, s.175; "63. ... Çelişmeli yargılamanın bir ceza davası açısından anlamı hem savcının hem de savunmanın diğer tarafça sunulan görüşler ve deliller hakkında bilgi sahibi olması, karşı değerlendirmelerini sunması için gereken fırsatın tanınmasının zorunlu olmasıdır (Jasper / Birleşik Krallık, paragraf 51). Bunlara ek olarak madde 6/1., savcılık yetkililerinin ellerinde bulundurdukları sanık lehine ve/veya aleyhine tüm delilleri ortaya koymalarını gerektirir."

²²¹ Ceyhan, Murat. (2013). Soruşturmanın Gizliliği ve Müdafîinin Dosya İnceleme Yetkisi. TBB (109), s.481.

²²² Centel/Zafer, s.233.

²²³ Özbek, Veli Özer/Doğan, Koray/Bacaksız, Pınar. (2019). Ceza Muhakemesi Hukuku 12. Baskı. Ankara:Seçkin, s.232.

²²⁴ Kocaoğlu, Sinan. (2011). Müdafî, Ankara: Seçkin, s.190 vd.

bulduğu her işlemin hukuka uygun şekilde yürütülüp yürütülmediğini denetlerken hem de şüphelinin savunma hakkını etkin şekilde kullanmasına yardım edecektir. Şayet müdafî, hukuka aykırı bir işlem yapıldığına şahitlik ederse bunu katıldığı işleme ilişkin tutanaklarda belirtecek ve hukuka aykırılıklar konusunda gerekli işlemleri yapacaktır.

2.2.2.1. Müdafîin İfade İşlemi Sırasında Hazır Bulunma Yetkisi

2.2.2.1.1. Müdafî Eşliğinde Kollukta Alınan İfadenin Delil Değeri

İfade alma işlemi, CMK md. 2’de “*Şüphelinin kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesi*” şeklinde tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere şüphelinin kolluk personeli veya Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma konusu suçla ilgili alınan beyanları ifade alma işlemi olarak tanımlanırken; mahkemeye ya da hakim huzurunda alınan beyanları ise sorgu işlemi ifade eder.

İfade alma işleminin esasen iki amacı olduğu söylenebilir. İfade alma işleminin ilk amacı, maddi gerçeğin ortaya çıkartılması; ikinci amacı ise şüpheliye kendini savunma olanağı verilmesidir.²²⁵

Soruşturma evresinde alınan ifade, soruşturma evresi bakımından beyan delili özelliği gösterir.²²⁶ Ancak kovuşturma evresinde CMK md. 213 gereğince, kollukta tarafından müdafî eşliğinde alınan ifadelere ilişkin ifade tutanakları, kovuşturma evresi bakımından belge delili niteliğindedir.²²⁷

²²⁵ Duran, Demet. (2013). *Şüphelinin İfadesinin Alınması (CMK md. 147- Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği md. 23)*. İzmir Barosu Dergisi, 78(2), s.191.

²²⁶ Centel/Zafer, s.261.

²²⁷ İpekçioğlu, Pervin Aksoy. (2008). *Gözaltında Alınan İfadenin Önemi ve Delil Değeri*. AÜHFD, 57(3), s.76.

CMK md. 213'te şüphelinin müdafî huzurunda kollukta alınan ifadelerinin delil değerinin olduğu kabul edilmiştir.²²⁸ CMK md. 213'te bulunan bu hüküm nedeniyle ayrıca CMK md. 148/4'te yer alan düzenlemenin gereksiz olduğu doktrinde ifade edilmektedir.²²⁹ CMK md. 148/4'e göre, “*Müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamaz*”. Anılan hükmün gereksiz olduğunu ifade eden görüşe göre zaten CMK md. 213 hükmü gereğince şüphelinin müdafî olmaksızın kollukta alınan ifadesi aralarında çelişki bulunsa bile duruşmada okunmayacaktır. Şayet, sanık, kollukta müdafî olmaksızın alınan ifadesini kovuşturma evresinde tekrar ederse bu durumda ise kollukta alınan ifadesine değil; sorguda yapılan açıklamalarına dayanılacaktır.²³⁰ Bir diğer ifade ile şüphelinin müdafî bulunmadan kollukta alınan ifadesini hakim/mahkeme huzurunda gerçekleştirilen sorgusunda da tekrar etmesi durumunda burada hükme esas alınabilecek olan delil sorguya dayanılarak alınan beyanlardır. Bunun dışında müdafî olmaksızın alınan kollukta alınan beyanlar sorgudaki beyanlarla arasında çelişki bulunsa bile duruşmada okunamaz ve hiçbir şekilde hükme esas alınamaz.²³¹

Yukarıda açıkladığımız üzere şüphelinin duruşma evresindeki beyanları ile soruşturma evresindeki beyanları arasında çelişki olması hâlinde Cumhuriyet savcısı tarafından alınan ifadeler veya müdafî eşliğinde alınan kolluk ifadeleri duruşmada okunabilir. Şüpheli, soruşturma aşamasında susma hakkını kullanmışsa ancak hakim/mahkeme önündeki sorgusunda açıklamada bulunmuşsa çelişkinin varlığından bahsedilmezken; soruşturma aşamasında açıklama bulunurken kovuşturma aşamasında sanığın susması hâlinde çelişki söz konusu olur.²³²

²²⁸ CMK md. 213: “*Aralarında çelişki bulunması halinde; sanığın, hâkim veya mahkeme huzurunda yaptığı açıklamalar ile Cumhuriyet savcısı tarafından alınan veya müdafînin hazır bulunduğu kolluk ifadesine ilişkin tutanaklar duruşmada okunabilir.*”

²²⁹ İpekçioğlu, *Gözaltında Alınan İfadenin Önemi ve Delil Değeri*, s. 73; Özen İnci, s. 74.; Akyol, s.120.

²³⁰ Akyol, s. 120.

²³¹ İpekçioğlu, *Gözaltında Alınan İfadenin Önemi ve Delil Değeri*, s.74.

²³² Özen İnci, s.75.

Şüphelinin kolluk tarafından alınan ifadesinin kovuşturma aşamasında belge niteliğinde delil teşkil edebilmesi için bu ifadenin müdafii eşliğinde alınmış olması gerekir.²³³

2.2.2.1.2. Genel Olarak İfade Alma İşlemi

İfade alma işlemine ilişkin esaslar Ceza Muhakemesi Kanunu ile Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nde düzenlenmiştir. İfade alma zamanına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiş olup, somut olayın özelliğine göre ifade almanın zamanı belirlenebilecektir. İfade alma işleminin süresi bakımından da şüpheli bakımından yasak sorgu usullerinden olan “yorma”ya sebebiyet vermeyecek biçimde orantılılık ilkesi uyarınca ve somut olayın özelliklerine göre ifade alma işleminin süresi belirlenecektir.

İfadenin alınacağı yere ilişkin ise Yönetmeliğin 25. maddesinde “ifade alma odası” kavramı kullanılmıştır ancak ifade alma odası ile ilgili net bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

İfade alma işlemi için şüpheli, hakkında herhangi bir tutuklama ya da gözaltına alma kararı yoksa CMK md. 145 uyarınca davetiye çağrılır. Davet kağıdında şüphelinin ifadeye çağırılma nedeni açıkça belirtilir ve gelmediği takdirde zorla getirileceği yazılır (CMK md.145). Şüphelinin çağrı kâğıdı ile daveti üzerine ifadeye gelmemesi hâlinde CMK md. 146 uyarınca zorla getirilir.

İfade alma işleminin başlangıç zamanı, müdafinin hukuki yardımından faydalanma hakkının kullanımı bakımından da önem arz etmektedir. Kolluk personelinin ifade alma işlemine başlamadan önce şüpheli ile gerçekleştirdiği konuşmaların, ifade alma kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir. İfade alma işleminde uyulacak usul ve şüpheliye hatırlatılması gereken haklar CMK md. 147’de gösterilmiştir. Buna göre şüphelinin kimliği saptandıktan sonra şüpheliye isnat edilen suç hakkında bilgi verilir. Akabinde, müdafiden faydalanma hakkı ve susma hakkı şüpheliye öğretilir. Şüphelinin müdafii yardımından faydalanacağını belirtmesi hâlinde ve zorunlu müdafilik

²³³Özen İnci, s.77.

durumlarında müdafî hazır bulunmadan ifade alma işlemine başlanması mümkün değildir. Yine ifade alma işlemine başlanmadan önce şüpheliye lehine olan hususları ileri sürebileceğinin, şüpheden kurtulmak için somut delillerin toplanmasını isteyebileceğinin anlatılması gerekir.

İfade alma işlemi tamamlandıktan sonra tüm bu hususlar tutanak altına alınır. Tutanakta ifadenin alındığı yer ve tarih de belirtilmelidir. Her ne kadar ifade alma işleminin başladığı ve bittiği saatin belirtilmesine ilişkin mevzuatta açık bir hüküm bulunmasa da kanaatimizce ifade alma işleminin hukuka uygun şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti bakımından ifade alma işleminin başladığı ve bittiği saatin de tutanakta gösterilmesi gerekmektedir. Zira bazen ifade alma işlemi günlerce sürebilmekte, şüpheli hukuka aykırı şekilde uzatılan ifade işlemi nedeniyle “yorma” şeklindeki hukuka aykırı uygulamaya maruz kalabilmektedir. Bunların tespiti bakımından ifade alma işleminin başlangıç ve bitiş saatinin de tutanakta gösterilmesinin zorunlu olduğuna dair bir kanuni düzenleme yapılmasının isabetli olacağı kanaatindeyiz.

2.2.2.1.3. Müdafîin İfade Alma İşleminde Hazır Bulunması

İfade alma işleminde müdafîin hazır bulunma yetkisi hiçbir şekilde sınırlandırılmaz. Ceza Muhakemesi Kanunu’nda öngörülen zorunlu müdafîlik hâllerinde ve şüphelinin müdafî yardımından faydalanmak istediğini belirttiği durumlarda müdafî hazır bulunmadan ifade alma işlemine başlanamaz.

CMK md. 149/2 gereğince ifade alma işlemi sırasında en çok üç müdafî hazır bulunabilir. Ancak bu sınırlama yalnızca ifade alma işlemi için geçerlidir. İfade alma işleminin öncesinde şüphelinin görüşebileceği müdafî sayısına ilişkin bir sınırlama söz konusu değildir.

Müdafî, ifade alma işleminde hazır bulunarak hem şüphelinin savunma hakkını etkin bir şekilde kullanabilmesi bakımından hukuki yardımda bulunur hem de ifade alma işleminin hukuka uygun bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini kontrol eder.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere ifade alma işleminin başlangıç zamanının tespiti, müdafî yardımından faydalanma hakkı bakımından da önem arz etmektedir. Ne yazık ki uygulamada müdafî henüz kolluk makamına gelmeden “mülakat” ismi verilen ve hukuken hiçbir anlam ifade etmeyen işlemlerle şüpheliyle ön görüşme yapıldığı durumlara rastlanmaktadır. Müdafî hazır bulunmadan hukuka aykırı biçimde şüpheliye bu şekilde görüşmelerin yapılması ve bu hukuka aykırı yöntemle delil elde edilmeye çalışılması insan haklarına açıkça aykırı bir uygulamadır. Şüphelinin böyle bir uygulamaya maruz kalıp kalmadığının tespiti bakımından müdafî önemli bir görev düşmektedir. Müdafî, şüpheliyle görüşmeye başladığı anda kendisi gelmeden önce soruşturma konusu suçla ilgili şüphelinin herhangi bir ifade alma/beyan verme işlemine zorlanıp zorlanmadığı hususunda şüpheliden bilgi almalıdır.

Belirtilmesi gereken bir diğer husus yakalanan ve/veya gözaltına alınan şüpheli ile kolluk personeli ile yolda veya gözaltı sürecinde aralarında geçen konuşmaların ifade olarak değerlendirilmemesi ve bir delil teşkil etmeyeceğidir.²³⁴

Savunma hakkının etkin bir şekilde kullanılabilmesi için müdafîin ifade alma işlemine başlamadan önce dosyadaki bilgi ve belgeleri inceliyor bunları şüpheliye aktarması; şüpheliden soruşturma konusu suç ile ilgili bilgi alması ve buna uygun bir savunma stratejisi belirlemesi gerekir. Her ne kadar kolluğun da şüpheliye isnat edilen suçları anlatma ve haklarını hatırlatma yükümlülüğü olsa da müdafî, bu işlemi daha detaylı ve şüphelinin anlayabileceği bir şekilde gerçekleştirebilir. Müdafîin şüpheli ile ifade alma işlemine başlamadan önce görüşmesi de engellenemez.²³⁵ Zira CMK md. 154'e göre

²³⁴ Duran, s.195.

²³⁵ Bunun tek istisnası CMK md. 154/2 hükmüdür. CMK md. 154/2'ye göre “Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerinde tanımlanan suçlar ve Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar ile örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu ve uyarıcı madde imâl ve ticareti suçları bakımından gözaltındaki şüphelinin müdafî ile görüşme hakkı Cumhuriyet savcısının istemi üzerine, hâkim kararıyla yirmidört saat süreyle kısıtlanabilir; bu zaman zarfında ifade alınmaz.”

şüpheli ve müdafî, vekaletname aranmaksızın her zaman ve başkalarının duymayacağı bir ortamda görüşebilir. Bu sebeple, şüpheli ve müdafî ifade alma işleminin öncesinde de başkalarının duymayacağı bir ortamda görüşebilirler.

Müdafî, şüpheli ile ifade alma işlemi öncesinde görüşürken şüpheliye atılı suç, şüphelinin anlayabileceği şekilde anlatılmalıdır. Ayrıca müdafî, şüpheliye susma hakkını ve CMK md. 147’de yer alan diğer haklarını öğretmelidir. Müdafî, kendisi gelmeden önce şüphelinin ifadesinin alınmasına başlanıp başlanmadığını, şüpheliye herhangi bir kötü muamelede bulunulup bulunulmadığını şüpheliye sorarak öğrenmeli ve hukuka aykırı bir muamele yapıldığı kanaatine varması hâlinde bunu tutanak altına alarak ilgili mercilere bildirmelidir. Şayet şüphelinin kendisine darp ve cebir uygulandığı gibi bir iddiası varsa müdafî, bu hususun ispatlanabilmesi bakımından şüphelinin sağlık raporunun alınması için bir sağlık kuruluşuna sevkini talep etmelidir.

Müdafî, ifade işlemi sırasında hazır bulunurken de şüpheliye hukuki yardımda bulunmaya devam eder. Şayet müdafî, kolluğun şüpheliye CMK md. 147’de yer alan haklarının hatırlatılmadığını fark ederse, ifade işlemi sırasında şüpheliye bu haklarını hatırlatabilir. Özellikle dosyadaki mevcut delil durumunu ve somut olayın özelliklerini gözeterek susma hakkının kullanılıp kullanılmaması bakımından şüpheliye tavsiyede bulunabilir. Keza, uzlaştırma, etkin pişmanlık, seri muhakeme hükümlerinin uygulanma şartları varsa şüphelinin lehine olabilecek hususları şüpheliyle paylaşarak ona hukuki tavsiyelerde bulunabilir.

Müdafîin ifade alma işlemi sırasında hazır bulunma yetkisinin kapsamının da değerlendirilmesi gerekir. Bu kapsamda YGİY md. 23/1-d hükmü önem arz etmektedir. Buna göre, *“Müdafî sadece hukukî yardımda bulunabilir; şüphelinin ifadesi alınırken şüpheliye sorulan soruya doğrudan cevap veremez, onun yerini aldığı izlenimi veren herhangi bir müdahalede bulunamaz. Hukukî yardım maddî olayı karartabilecek müdahalelerin yapılması anlamına gelmez. Müdafî şüpheliye bütün kanunî haklarını hatırlatabilir. Müdafîin beyanı ve her türlü müdahalesi tutanağa geçirilir”* (YGİY md. 23/1-d).

Bizim de katıldığımız görüşe göre Yönetmeliğin bu hükmü, AİHS'ne açıkça aykırıdır.²³⁶ Zira, müdafinin hazır bulunma hakkına Yönetmelik ile böyle bir sınırlama getirilmesi hukuka aykırıdır. Ayrıca “onun yerini aldığı izlenimi veren herhangi bir müdahale” kavramı oldukça muğlak olup müdafinin her türlü müdahalesinin tutanağa geçirilmesinin müdafinin üstünde baskı kuracağı şüphesizdir.²³⁷ Söz konusu hüküm nedeniyle müdafinin yönlendirici sorulara itiraz etmesi, ifade tutanağın yanlış aktarılan hususlara itiraz edilmesi dahi “tutanağa geçirilecek müdahale” kapsamında görülmektedir.²³⁸

Sonuç olarak söz konusu Yönetmelik hükmünün müdafinin ifade alma işlemi sırasında bir gözlemci statüsüne indirgenecek şekilde yorumlanmaması gerekir.²³⁹ Müdafinin, yönlendirici sorulara itiraz etmesinin, ifade tutanağına yanlış aktarılan hususların düzeltilmesini talep etmesinin, olayı aydınlatmaya yönelik sorular sormasının hukuki yardım kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ve bu hususların tutanağa geçirilmesine gerek olmadığı kanaatindeyiz. Zira müdafinin hukuki yardım kapsamında kalan eylemlerinin tutanağa geçirilmesinin müdafinin üzerinde baskı yaratarak müdafinin ifade alma sürecinde pasif kalmasına sebebiyet verebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.²⁴⁰

Müdafinin aktif hukuki yardımda bulunması sebebiyle ifade odasının dışına çıkarıldıktan sonra şüphelinin ifadesinin alınmaya devam edilmesi ve şüpheliye bu ifade tutanağının imzalatılması sebebiyle 27.11.2018 tarihli Soytemiz/Türkiye davasında AİHS md.6 hükmünün ihlal edildiğine karar verilmiştir.²⁴¹

²³⁶ Duran, s.209 vd.

²³⁷ Duran, s.209 vd.

²³⁸ Apiş, s.75.; Başbüyük, s.1365.

²³⁹ Arıcan, Mehmet. (2009). *Ceza Muhakemesi Hukukunda İfade Alma ve Sorgu*. SÜHFD, 17(1), s.54.

²⁴⁰ Başbüyük, s.1365.

²⁴¹ “... Ek olarak, taraflar, avukatın başvurana susma hakkını hatırlatması, belirli sorulara cevap vermemesini ya da belli bir şekilde cevap vermesini tavsiye etmesi üzerine polis memurlarının sorgulamayı sonlandırdıkları hususunda mutabıktır (bk. Yaremenko/Ukrayna, no. 32092/02, § 78, 12 Haziran 2008). Ardından, polis memurları resmi olarak atanan Avukat A.E.D.’yi sorgu odasından çıkararak iddiaya göre başvurunu daha önce kaydedilen kendini suçlayıcı ifadeleri imzalaması için zorlamıştır. Başka bir avukat 20 Mart 2004 tarihinde başvurunu temsil etmesi için görevlendirilmiş ve aynı gün içerisinde gerçekleştirilen ikinci polis sorgulamasında hazır bulunmuştur...

...Bir avukatın yardımından faydalanma hakkı, polis tarafından ifade alınmaya başlanmasından bitimine kadar olan sürecin tamamını kapsamaktadır. Alınan ifadelerin okunup şüphelinin bunları teyit ederek imzalamasının istendiği kısımlar da bu sürece dâhildir zira avukat yardımı ifade alma sürecinin bu

Müdafinin hukuki yardımı, yalnızca şüphelinin savunma hakkının gerçekleşmesine değil; aynı zamanda maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına da hizmet eder. Bu bakımdan müdafinin hukuki yardımında bulunmasına getirilecek olan sınırlamalar hukuka aykırıdır. YGİY md. 23/1-d’de yer alan “onun yerini aldığı izlenimi veren herhangi bir müdahale” kavramının ve müdafin her türlü müdahalesinin tutanağa geçirilmesine ilişkin düzenlemenin müdafinin hukuki yardımından faydalanma hakkını sınırlayacağı kanaatindeyiz.

Müdafî, ifade alma işlemi sırasında şüphelinin ifadesinde eksik kalan herhangi bir husus olduğu kanaatindeyse bu hususu şüpheliye hatırlatabilir; böylece eksik kalan hususların aydınlığa kavuşturulmasına yardımcı olabilir.²⁴²

Müdafî, kolluğun yönlendirmeli sorular sorması hâlinde bu sorulara itiraz edebilme yetkisine de sahiptir.²⁴³ Müdafinin hazır bulunma yetkisi, soru sorma hakkını da içerir.²⁴⁴ Ayrıca, müdafî, şüphelinin ifadeleri tutanağa geçirilirken ifadelerin yanlış aktarıldığını düşünüyorsa buna da müdahale edebilir.

Müdafîi, şüpheliye hukuki yardımında bulunurken şüpheliye yöneltilen sorulara doğrudan cevap veremez.²⁴⁵ Şayet müdafinin müdahaleleri, delilleri değiştirme ya da soruşturmayı yanlış yönlendirme teşkil ederse bu durum müdafinin, TCK md. 281’de düzenlenen “Suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirme” suçundan yargılanmasına neden olabilir.²⁴⁶

noktasında da en az geri kalan zamanlarda olduğu kadar önemlidir. Polis tarafından ifade alındığı esnada avukatın hazır bulunması ve aktif olarak destek sağlaması, belli amaçlara hizmet eden önemli bir usul güvencesidir. Bu amaçlarından biri de şüphelinin iradesi dışında, cebir ve baskı yöntemleri kullanılarak delil elde edilmesini önlemek ve şüphelinin polis tarafından kendisine soru sorulduğunda konuşmayı veya susmayı tercih etme özgürlüğünü korumaktır...”
<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001196804&filename=CASE%20OF%20SOYTEM%C4%B0Z%20v.%20TURKEY%20%20%5BTurkish%20Translation%5D%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf&logEvent=False>, s.e.t. 24.12.2023.

²⁴² Başbüyük, s.1364.

²⁴³ Duran, s.208.

²⁴⁴ Centel, *Ceza Soruşturmasında Müdafinin Rolüne Eleştirel Yaklaşım*, s. 704.

²⁴⁵ Kocaoğlu, *Müdafî*, s.191.

²⁴⁶ Centel/Zafer, s.234.

İfade alma işlemi tamamlandıktan sonra tanzim edilen tutanağın müdafî tarafından dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekir. Müdafî, şüphelinin beyanlarının tutanağa olduğu şekilde aktarılıp aktarılmadığını, eksik kalan bir husus bulunup bulunmadığını inceledikten sonra tutanağı imzalamalıdır. Şayet hatalı ya da eksik olduğunu düşündüğü bir husus varsa ve bunun değiştirilmesi kolluk tarafından kabul edilmiyorsa müdafî bu durumu tutanağa şerh düşmelidir.

Her ne kadar müdafîin ifade alma işlemi sırasında hazır bulunması, aktif olarak hukuki yardımda bulunmasını gerektirmekteyse de uygulamada zaman zaman müdafîin bu hakkını kullanırken çeşitli zorluklarla karşılaştığını belirtmek gerekir. Müdafî, ifade alma işlemi sırasında şüpheliye kanuni haklarını hatırlattığında veyahut aydınlatılmasını istediği sorular hakkında soru yönelttiğinde kolluk personelinin tepkisiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Müdafîin hazır bulunma yetkisinin etkin şekilde kullanılabilmesi için buna yönelik kısıtlayıcı uygulamalara son verilmesi gerekmektedir.

2.2.2.2. Müdafîin Yer Gösterme İşleminde Hazır Bulunma Yetkisi

2.2.2.2.1. Yer Gösterme İşlemi

Yer gösterme işlemi, CMK md. 85'te keşiften ayrı bir şekilde düzenlenmiştir. CMK md. 85 hükmünün, 25.05.2005 tarih ve 5353 sayılı Kanun'un 6. maddesi ile değiştirilmesinden önceki hâlinde yer gösterme işlemi bakımından keşif işlemine ilişkin hükümlerin uygulanacağı belirtilmişti ve yer gösterme işlemi bakımından ayrı bir düzenlemeye yer verilmemişti.²⁴⁷ Anılan değişiklik sonrasında yer gösterme işlemi bakımından keşif işleminden ayrı bir düzenleme yapılmıştır. Kanaatimizce, yer gösterme işlemi bakımından keşif işleminden ayrı bir kanuni düzenleme yapılması isabetli olmuştur. Zira aşağıda detayları ile izah edileceği üzere keşif ve yer gösterme işlemleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

²⁴⁷ CMK md. 85'in 25.05.2005 tarih ve 5353 sayılı Kanun'un 6. maddesi ile değiştirilmesinden önceki hali şu şekildedir: "Madde 85 - (1) Yer gösterme işlemi hakkında 83 ve 84 üncü madde hükümleri uygulanır."

Yer gösterme işlemi, şüphelinin olay yerini göstermesi, suç konusu fiilin nasıl gerçekleştirildiğinin eylemin gerçekleştiği yerde şüpheli tarafından açıklanması şeklinde gerçekleştirilen bir soruşturma işlemidir.²⁴⁸ Her ne kadar CMK md. 85/1’de ve YGİY md. 28/1’de yer gösterme işleminin, CMK md. 250/1 kapsamındaki suçlar için adli kolluk amiri tarafından da yaptırılabilmesi belirtilmişse de kanaatimizce bu düzenlemenin uygulama alanı kalmamıştır. Zira CMK md. 250 hükmü, 02.07.2012 tarih ve 6352 sayılı Kanun’un 105. maddesiyle mülga edilmiş ve 17.12.2019 tarih ve 71188 sayılı Kanun’un 23. maddesiyle yeniden düzenlenmiştir. CMK md. 250 hükmünün mülga edilmesinden önce CMK md. 250/1 kapsamına giren suçlar “*Örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticareti suçu veya suçtan kaynaklanan malvarlığı değerini aklama suçu, Haksız ekonomik çıkar sağlamak amacıyla kurulmuş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde cebir ve tehdit uygulanarak işlenen suçlar, İkinci Kitap Dördüncü Kısımın Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar (305, 318, 319, 323, 324, 325 ve 332 nci maddeler hariç)*” şeklindeydi. Bu suçlar bakımından adli kolluk amirinin de yer gösterme işlemi yapabileceği kabul edilmekteydi. Ancak anılan hükmün mülga edilmesine ve yeniden düzenlenen maddede seri muhakeme kapsamına giren suçların sayılmasına rağmen CMK md. 85/1’de yer alan “*50nci maddenin birinci fıkrası kapsamına giren suçlar söz konusu olduğunda, adli kolluk amiri de yer gösterme işlemi yaptırmaya yetkilidir.*” düzenlenmesinin iptal edilmemesi kanaatimizce bir unutkanlık eseri olup anılan hükmün uygulanma kabiliyeti kalmamıştır. Sonuç olarak, mevcut durumda yer gösterme işleminin yalnızca Cumhuriyet savcısı tarafından yaptırılması mümkün olup adli kolluk amiri tarafından hiçbir durumda yer gösterme işlemi yaptırılması mümkün değildir.

Yer gösterme işleminin hukuki niteliği ile ilgili öğretilerde farklı görüşler bulunmaktadır. *Yenisey/Nuhoğlu*’na göre yer gösterme işlemi, Ceza Muhakemesi Kanunu’nda keşiften hemen sonra düzenlendiği için hukuki niteliği bakımından da keşif kurumuna göre yapılmalı ve keşif bir delil değerlendirme aracı olduğundan yer göstermenin de delil değerlendirme aracı olduğu kabul edilmelidir.²⁴⁹ *Centel/Zafer*’e göre, yer gösterme işlemi, “olay yerinde doğrulatma ifadesi alma” olduğundan, yer gösterme işleminde

²⁴⁸ **Yıldız**, Ali Kemal. (2007). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Keşif ve Yer Gösterme*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 65(1), s.152.

²⁴⁹ **Yenisey/Nuhoğlu**, s.672.

ifade almaya ilişkin kurallar uygulanmalıdır.²⁵⁰ Bir diğer görüşe göre, yer gösterme işlemi ile delil elde etme amacı gözetilirken aynı zamanda şüphelinin ifadesinin doğrultulması amacı güdüldüğünden yer gösterme, karma nitelikli bir hukuki işlemdir.²⁵¹

Şüpheliye yer gösterme işlemi yaptırılabilmesi için şüphelinin susma hakkını kullanmamış olması gerekir.²⁵² Bir diğer ifade ile soruşturma konusu suç bakımından hiçbir açıklamada bulunmamış olan şüpheliye yer gösterme işleminin yaptırılması mantık dışıdır ve şüphelinin bu işleme katılması beklenemez. Zira, yer gösterme işleminde keşiften farklı olarak şüphelinin aktif bir katılımında bulunması beklenmektedir. Yer gösterme işleminde şüphelinin olayla ilgili sorulara cevap vermesi, hatta olayı yeniden canlandırması, olay yeriyle ilgili bilgiler vermesi beklenmektedir.²⁵³

Şüphelinin ifade sırasında beyanda bulunmuş olması, yer gösterme işlemine katılmasının zorunlu olduğu anlamına gelmez. Şüpheli, ifadesi sırasında ikrarda bulunmuş olsa bile yer gösterme işlemine katılmaktan imtina edebilir veya yer gösterme işlemine katılmış olsa bile kendisine sorulan sorulara cevap vermemeyi tercih edebilir.²⁵⁴ Sonuç olarak, şüphelinin yer gösterme işlemine katılmak istememesi veya yer gösterme işleminde sorulan soruları yanıtlamak istememesi hâlinde şüphelinin iradesine aykırı şekilde hareket edilmesi mümkün değildir.

Yer gösterme işleminin yalnızca soruşturma aşamasında yapılabilecek bir hukuki işlem olduğu açıktır. Kovuşturma evresinde yer gösterme işlemi yaptırılamaz.²⁵⁵ Ayrıca, olay tarihi itibarıyla 12 yaşını doldurmamış çocuklar ve 15 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsiz çocuklara YGİY md. 19 gereği yer gösterme işlemi yaptırılamaz.²⁵⁶

²⁵⁰ Centel/Zafer, s.367.

²⁵¹ Öntan, Yaprak. (2013) *Ceza Muhakemesi Hukukunda Yer Gösterme İşlemi*, AÜHFĐ, 62(4), s. 1094.

²⁵² Özen İnci, s.150.

²⁵³ Yıldız, s.155.

²⁵⁴ Yıldız, s.165; Öntan, s.1095.

²⁵⁵ Yenisey/Nuhoğlu, s.673.

²⁵⁶ Yenisey/Nuhoğlu, s.673.

2.2.2.2.2. Yer Gösterme İşleminde Müdafinin Hazır Bulunması

Kanaatimizce, yer gösterme işleminde şüphelinin aktif katılımıyla şüphelinin ifadesinin doğrulanması amacı ön planda olduğundan keşif işlemi bakımından ifade alma işlemine ilişkin kuralların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Yer gösterme işleminin hukuki niteliğine ilişkin değerlendirme, yer gösterme işlemi öncesinde şüpheliye hatırlatılacak olan haklar ve müdafinin yer gösterme işleminde hazır bulunma yetkisi bakımından da önem arz etmektedir.

CMK md. 85/2’de müdafinin, yer gösterme işleminde, soruşturmayı geciktirmemek kaydıyla hazır bulunabileceği düzenlenmiştir. Kanaatimizce, yer gösterme işlemi şüphelinin de hazır bulunması zorunlu bir işlem olduğundan tıpkı ifade alma işleminde olduğu gibi bu işlem bakımından da şüpheliye diğer hakları ile birlikte müdafinin yardımından faydalanma hakkının olduğu hatırlatılmalıdır. Şayet zorunlu müdafilik gerektiren şartlar mevcutsa veya şüpheli müdafinin yardımından faydalanmak istediğini belirtirse bu durumda müdafinin hazır bulunmadan yer gösterme işlemi yapılmamalıdır. Ancak CMK md. 85/2’de “soruşturmayı geciktirmemek kaydıyla” müdafinin hazır bulunabileceğinin belirtilmesi müdafinin yardımından faydalanma hakkını ve bunun sonucunda savunma hakkını ihlal edebilecek niteliktedir.

Ayrıca CMK md. 85/2’deki düzenleme sebebiyle zorunlu müdafiliğin kabul edildiği durumlarda dahi müdafinin hazır bulunmaksızın yer gösterme işlemi yapılabilecektir.²⁵⁷ Kanaatimizce CMK md. 85/2’de yer alan “soruşturmayı geciktirmemek şartıyla” ibaresinin kaldırılarak özellikle zorunlu müdafiliğin geçerli olduğu durumlarda yer gösterme işleminde de müdafinin hazır bulunması mecburi hâle getirilmelidir.

Yer gösterme işlemi sırasında, aynı ifade alma işleminde olduğu gibi şüpheliye susma hakkının bulunduğu hatırlatılmalıdır. Yer gösterme işleminde hazır bulunan müdafinin de şüpheliye susma hakkını kullanabileceğini hatırlatmalıdır.

²⁵⁷ Yıldız, s.163.

Yer gösterme işleminde de ifade alma işleminde olduğu gibi şüpheliye sorular yöneltililebilecektir. Şayet şüpheliye yöneltilen sorular yönlendirici nitelikteyse, müdafî bu sorulara itiraz hakkını kullanabilir. Keza, müdafî, aydınlatılması gerektiği bir husus olduğu kanaatindeyse yer gösterme işlemi sırasında da soru sorma hakkını kullanabilmelidir.

Yer gösterme işlemi neticesinde CMK md. 169 uyarınca tutanak tanzim edilir. Müdafî, şüphelinin beyanlarının ve yapılan işlemin tutanağa doğru ve eksiksiz şekilde aktarılıp aktarılmadığını kontrol etmelidir.

2.2.2.3. Müdafîin Keşif İşleminde Hazır Bulunması

2.2.2.3.1. Keşif İşlemi

Keşif, “*Delillerin, olay yerinin, olayda kullanılan araçların, suçun konusunun durumlarına, olayın meydana geliş sürecine ilişkin bilgi edilmesi; ikincil olarak da bu faaliyet sırasında rastlanılan delillerin elde edilip toplanması için suç oluşturan eylemin gerçekleştiği yer; suçla ilgili eşyalar, iz ve serlerle kişiler üzerinde, bunların varlığı, konumu ve durumuna ilişkin olarak beş duyu organı ile gerçekleştirilen araştırma*”²⁵⁸ şeklinde tanımlanabilir. Keşif işlemi, kural olarak hakim veya mahkeme tarafından gerçekleştirilir. İstisnai durumlarda ise naip hakim veya istinabe olunan hakim tarafından ya da gecikmesinde sakında bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısı tarafından gerçekleştirilebilir.

Cumhuriyet savcısı tarafından keşif yapılması CMK md. 83/1 uyarınca gecikmesinde sakınca olan hâlin varlığına bağlandığından soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı, keşif yapılması gerektiği kanaatindeyse bunu sulh ceza hakiminden talep edebilir. Şayet gecikmesinde sakınca bulunan bir hâl varsa Cumhuriyet savcısı keşif işlemini kendisi yapar. Şüphelinin lehine olan delilleri ileri sürme veya aleyhine olan şüphe sebeplerini giderme hakkı kapsamında şüpheli de keşif yapılması talebinde bulunabilir.

²⁵⁸ Yıldız, s. 128.

Keşif işlemi sırasında hazır bulunabilecek kişiler CMK md. 84'te sayılmıştır. Buna göre, şüpheli, sanık, müdafî, mağdur ve vekil keşif işlemi sırasında hazır bulunabilirler. Yer gösterme işleminden farklı olarak keşif işleminin icra edilebilmesi için şüphelinin bulunması gerekmez. Ancak keşifte hazır bulunma hakkı olan kişiler, işin geri bırakılmasına neden olmamak koşuluyla, keşif gününden önce haberdar edilirler (CMK md. 84/4). Uygulamada ilgililere haber verilmeden keşif işleminin yapılması ile sık karşılaşılmaktadır. İlgililere haber verilmeden bu kişilerin yokluğunda yapılan keşif faaliyetinin hukuka aykırı olduğu ileri sürülebilir.²⁵⁹

Tutuklu olan şüpheli bakımından ise ancak zorunlu sayılan hâllerin varlığı durumunda hakim veya mahkeme şüphelinin hazır bulundurulmasına karar verebilir (CMK md. 84/5). Zorunlu sayılan hâllerin neler olduğu kanunda açık bir şekilde belirtilmemiş olup hakim tarafından somut olayın özelliklerine göre takdir edilecektir.²⁶⁰

2.2.2.3.2. Müdafîin Keşif İşleminde Hazır Bulunması

Müdafî, CMK md. 84/1'de keşif işleminde hazır bulunabilecek kişiler arasında gösterilmiştir. Müdafîin keşif işleminde bulunması bir zorunluluk olmadığından müdafî yokluğunda da keşif işlemi gerçekleştirilebilecektir. Ancak kanaatimizce müdafîe haber verilmeden keşif işleminin gerçekleştirilmesi hukuka aykırıdır. Zira keşif işleminde tanık ve bilirkişi dinlenmesi yahut şüpheli hazır bulunuyorsa şüpheliye soru sorulması mümkündür. Bu durumda müdafîin bu kişilere soru sorma hakkını kullanması veya şüpheliye haklarını hatırlatması, keşif işleminin hukuka uygun şekilde yapılıp yapılmadığının ve keşif tutanağının doğru tutulup tutulmadığını kontrol edilmesi savunma hakkının gereğidir. Müdafîin bu nedenle keşif işleminden önceden haberdar edilmesi zaruridir. Keza, müdafî haklı bir nedenle kendisine bildirilen tarihteki keşif işlemine katılamayacaksa ve keşfin ertelenmesi yargılamayı geciktirmiyorsa veya gecikmesinde sakınca bulunan bir durum yoksa keşfin ertelenmesi gerekir. Hiçbir gerekçe olmadan müdafîin haklı mazeretine rağmen keşif işleminin ertelenmemesi de savunma hakkının kısıtlanmasına sebep olur.

²⁵⁹ Centel/Zafer, S.360.

²⁶⁰ Özen İnci, s.150.

Keşif işlemi sırasında müdafî, şüpheli de hazır bulunuyorsa şüpheliye haklarını hatırlatmalıdır. Örneğin şüpheli, keşif işlemi sırasında kendisine sorulan sorulara cevap vermek zorunda değildir. Bu nedenle şüpheliye susma hakkının ve diğer yasal haklarının hatırlatılması önem arz etmektedir.

Uygulamada keşif işlemi ile ilgili karşılaşılan en büyük sorunlardan birisi keşif tutanağının yetersiz ve özensiz şekilde tutulmasıdır. Keşif işlemi bittikten sonra genelde keşfin gerçekleştirildiği yerin adresinin, keşfe katılanların isimlerinin ve keşif tarihinin yazılı olduğu kısa bir tutanak tanzim edilmesiyle yetinilmekte; keşifte görülen/tespit edilen durumlara ilişkin açıklamaların bilirkişi görevlendirildiyse ve keşfe katıldıysa bilirkişi raporunda yapılması yolu izlenmektedir. Bu şekilde düzenlenen keşif tutanağı hukuki denetime elverişli olmamaktadır. Bu sebeple keşif tutanağının, keşif işleminde yapılan tüm işlemleri içerecek şekilde detaylı olarak hazırlanması, keşif mahâllinde fotoğraf çekilmesi vb. işleme başvurulduysa bunların da keşif tutanağına eklenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

2.2.2.4. Müdafîin Teşhis İşleminde Hazır Bulunma Yetkisi

2.2.2.4.1. Teşhis İşlemi

Teşhis işlemi ile amaçlanan husus, gözaltına alınan kişinin suçun faili olup olmadığının tespit edilmesidir.²⁶¹ Teşhis işleminin yapılmasına ilişkin usul ve esaslar Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (PVSK) Ek md. 6'da düzenlenmiştir. Buna göre teşhis işlemi, gözaltına alınan şüphelinin, suçun faili olup olmadığının tespiti bakımından zorunlu olması durumunda yapılacaktır. Yani teşhis işlemi dışında başka ceza muhakemesi işlemleriyle de bu hususun tespiti mümkünde teşhis işlemine başvurulamaz.

Teşhis işlemi, polis tarafından yapılan bir ceza muhakemesi işlemidir. Ancak teşhis işleminin yapılabilmesi için Cumhuriyet savcısının talimatı gerekir (PVSK Ek md. 6/9).

²⁶¹ **Sevdiren**, Öznur. (2019). *Çelişmeli Yargılama ve Silahların Eşitliği İlkeleri Bağlamında Teşhis İşlemi ve Bu İşleminde Müdafîin Hazır Bulunma Yetkisi*. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2019/1, s.20.

Teşhis işlemi yapılırken gerekli görülmesi hâlinde şüphelinin görünüşünde birtakım değişiklikler yapılabilir. Örneğin şüphelinin saç ve sakalının kesilmesi yahut kıyafetinin değiştirilmesi gibi yollara başvurulabilir. Şüphelinin teşhis işlemine katılma yükümlülüğü vardır ve bu kapsamda dış görünümünde yapılacak değişikliklere de izin vermek zorundadır.²⁶²

Teşhis işlemi, bizzat şüphelinin gösterilmesi şeklinde yapılabileceği gibi şüphelinin fotoğrafı üzerinden de yaptırılabilir.

2.2.2.4.2. Müdafinin Teşhis İşleminde Hazır Bulunması

Teşhis işlemine ilişkin usul ve esasların düzenlendiği PVSK Ek md. 6'da teşhis işleminde müdafinin hazır bulunmasına ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Teşhis işleminin düzenlendiği anılan maddede müdafinin hazır bulunmasına ilişkin düzenlemenin bulunmaması çok önemli bir eksikliktir. Zira teşhis işlemi hem suç isnadı bakımından önemli bir işlemdir hem de şüphelinin hazır bulunduğu bir işlemdir.

Her ne kadar PVSK'da bu yönde bir düzenleme bulunmasa da hem teşhis işleminde şüphelinin hazır bulunması sebebiyle hem de anılan işlemin suçun ispatı bakımından büyük önem arz etmesi nedeniyle müdafiden faydalanma hakkının işleme başlanmadan önce şüpheliye hatırlatılması gerekir. Şüpheliye gözaltına alınırken müdafinin yardımından faydalanma hakkı öğretildiyse de şüphelinin bu hakkın teşhis işlemi bakımından da geçerli olduğunu bilmesi beklenemez. Bu sebeple her ne kadar gözaltına alma işlemi sırasında şüpheliye müdafinin yardımından faydalanma hakkı öğretildiyse de teşhis işlemine başlamadan önce teşhis işleminde müdafinin hazır bulunabileceği tekrar hatırlatılmalıdır. Zorunlu müdafiliğin söz konusu olduğu durumlar söz konusuysa ya da

²⁶² Centel/Zafer, s.369.

şüpheli müdafinin teşhis işleminde hazır bulunmasını isterse bu durumda müdafii hazır bulunmadan teşhis işlemine başlanmaması gerekir.²⁶³

Bu kapsamda Yargıtay'ın teşhis işlemine şüphelinin aktif bir katılımı gerekmediğinden ve Kanunda bu konuda açık bir düzenlemeye yer verilmediğinden bahisle teşhis işleminde müdafii bulunmamasının hukuka aykırılık teşkil etmediği yönündeki kararına katılmamız mümkün değildir:

“... 5271 sayılı CYY'nin 149/3. maddesinde, müdafinin ifade alma veya sorgu süresince şüphelinin yanında olma, bunun dışında ise şüpheli ile görüşme ve hukuki yardımda bulunma, 84/1. maddesinde keşifte ve 85/2. maddesinde ise soruşturmayı geciktirmemek kaydıyla yer gösterme işlemi sırasında hazır bulunma hakkının bulunduğu açıkça belirtilmiş, bunun dışındaki işlemlerde müdafinin hazır bulundurulmasına ilişkin Yasada bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Teşhis işlemi, gerektiğinde fotoğraf üzerinden de yapılabilecek olan ve bu yönüyle de şüphelinin imzasının alınmasının bile zorunlu olmadığı bir tanıma işlemidir. Şüpheli buna pasif olarak katılmakta ve teşhis sırasında herhangi bir beyanı da alınmamaktadır. Bu işlemde aktif olarak rol alan kişi olayın mağduru veya tanığıdır. Bu nedenle ifade alma, keşif ve yer gösterme işlemlerinde olduğu gibi müdafinin teşhiste hazır bulundurulma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bununla birlikte müdafinin teşhiste bulunmaması, şüphelinin teşhise karşı müdafinin hukuki yardımından yararlanmasına, teşhisten önce veya sonra müdafii ile görüşmesine engel teşkil etmeyeceği de açıktır. 3- Uygulamada bazen mağdur veya tanık ile şüphelinin yüz yüze getirilerek karşılıklı beyanlarının alınması şeklinde, dolayısıyla yüzleştirme tarzında icra edilen işlemlere de teşhis denilmektedir. Böyle bir durumda şüphelinin beyanı alındığı için artık sadece bir teşhis işlemi söz konusu olmayıp aynı zamanda şüphelinin aktif olarak katıldığı ifade alma işlemi gerçekleştirildiğinden bu durumda müdafinin katılımı zorunludur...”²⁶⁴ (Yargıtay Ceza Genel Kurulu, T: 15.04.2008, E:2008/70, K:2008/84)

Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun yukarıda yer verilen kararında teşhis işleminin şüphelinin aktif bir katılımını gerektirmediği ve şüphelinin beyanının alınmadığından bahisle müdafinin hazır bulunmasına gerek olmadığı belirtilmiştir. Anılan kararın adil yargılanma hakkına açık aykırılık teşkil ettiğini belirtmeliyiz. Zira müdafinin hazır bulunma yetkisinin olduğu işlemler yalnızca şüphelinin aktif katılımının gerektiği işlemler değildir. Müdafii, şüphelinin hazır bulunduğu her ceza muhakemesi işleminde

²⁶³ Centel/Zafer, s.371.

²⁶⁴ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, T: 15.04.2008, E:2008/70, K:2008/84, Corpus içtihat sistemi.

hazır bulunabilir. Teşhis işlemi hem suçun isnadı bakımından büyük değer taşıdığından hem de teşhis işleminin yönlendirici biçimde yapılmaması gerektiğinden müdafinin hazır bulunması önem arz etmektedir.²⁶⁵

Tanık veya mağdurun dikkatinin şüpheliye çekilerek yönlendirici bir işlem olmadan teşhis işleminin objektif şekilde yapılması için müdafinin katılımı oldukça önemlidir.²⁶⁶ Müdafii, katıldığı teşhis işleminde yönlendirici bir müdahalede bulunulduğunu fark ederse bunu tutanak altına alır ve bu şekilde yapılan teşhis işlemi hukuka aykırı olur.²⁶⁷

Müdafii, teşhis işleminde hazır bulunduğu süreçte aktif bir rol almaz. Bir diğer ifade ile müdafii, teşhis işlemi sırasında şüpheliye, mağdura ya da tanıklara soru soramaz.²⁶⁸ Müdafii, teşhis işleminin her türlü yönlendirmeden uzak şekilde hukuka uygun biçimde yapılıp yapılmadığını gözlemler ve herhangi bir hukuka aykırılık olduğunu tespit ederse bunu tutanakla belgelendirir.

Teşhis işleminin şüphelinin fotoğrafları üzerinden de yapılması mümkündür. Fotoğraf üzerinden yaptırılan teşhis işleminde şüphelinin hazır bulunması gerekmediğinden müdafinin de hazır bulunması gerekli değildir.²⁶⁹ Fotoğraf üzerinden teşhis işleminin şüphelinin farklı fotoğrafları üzerinden ya da tek bir fotoğraf üzerinden yapılması mümkün değildir (PVSK Ek md. 6/16).

2.2.2.5. Müdafinin Arama, Muayene ve Otopsi İşlemlerinde Hazır Bulunması

Otopsi işleminde müdafinin hazır bulunmasına ilişkin açık bir düzenleme yer almamakla birlikte CMK md. 87'de otopsi işleminde müdafii tarafından getirilen hekimin de hazır

²⁶⁵ Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s.184.

²⁶⁶ Yenisey/Nuhoğlu, s.676.

²⁶⁷ Yenisey/Nuhoğlu, s.676.

²⁶⁸ Demirbaş, *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*, s.184.

²⁶⁹ Yenisey/Nuhoğlu, s.675.

bulunabileceği kabul edilmiştir.²⁷⁰ Bu nedenle müdafinin de otopsi işleminde hazır bulunabileceğinin kabulü gerekir.²⁷¹

Yakalanan kişinin sağlık kontrolüne ilişkin hükümler YGİY md. 9'da düzenlenmiştir. Şüphelinin zor kullanılarak yakalanması, gözaltına alınması, gözaltı sürecinde sağlık durumunun bozulması, gözaltı sürecinin uzatılması, şüphelinin adli mercilere sevk edilmesi veyahut serbest bırakılması durumlarında sağlık muayenesinden geçerek hekim raporu düzenlenmesi gerekir. Hasta-hekim ilişkisi sebebiyle muayene sırasında şüpheli ve hekim dışında muayene sürecinde kimse hazır bulunamaz. Ancak hekim kişisel güvenlik endişesi sebebiyle muayenenin kolluk görevlisi nezaretinde gerçekleştirilmesini talep edebilir. Bu durumda şüphelinin talep etmesi hâlinde müdafî de muayenede gecikmeye sebebiyet vermemek kaydıyla hazır bulunabilir (YGİY md. 9/10) Müdafî, muayene işlemine ilişkin süreçte ve muayene öncesinde/sonrasında şüpheliye kötü muamelede bulunulup bulunulmadığını gözlemlemelidir.²⁷²

Arama işlemi sırasında müdafinin bulunması bir zorunluluk olmamakla birlikte CMK md. 120/3 gereği arama sırasında müdafinin hazır bulunması engellenemez. Ancak arama işlemi başladığı sırada hazır bulunmayan müdafin beklenmesi zorunlu değildir.²⁷³

Arama işlemi neticesinde el konulan belge ve kağıtların incelenmesi sırasında da müdafinin hazır bulunma yetkisi vardır. Bu nedenle, arama neticesinde el konulan evrakın incelenmesine karar verilmesi hâlinde inceleme işleminde hazır bulunması için müdafie haber verilmesi gerekir.²⁷⁴

²⁷⁰ CMK md. 87/1: "Otopsi, Cumhuriyet savcısının huzurunda biri adli tıp, diğeri patoloji uzmanı veya diğeri dallardan birisinin mensubu veya biri pratisyen iki hekim tarafından yapılır. Müdafî veya vekil tarafından getirilen hekim de otopside hazır bulunabilir. Zorunluluk bulunduğu otopsi işlemi bir hekim tarafından da yapılabilir; bu durum otopsi raporunda açıkça belirtilir."

²⁷¹ **Apiş**, s. 78; **Kocaoğlu**, Müdafî, s.203.

²⁷² **Kocaoğlu**, Müdafî, s.215 vd.

²⁷³ **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s.350.

²⁷⁴ CMK md. 122: "Madde 122 – (1) Hakkında arama işlemi uygulanan kimsenin belge veya kâğıtlarını inceleme yetkisi, Cumhuriyet savcısı ve hâkime aittir.

(2) Belge ve kâğıtların zilyedi veya temsilcisi kendi mührünü de koyabilir veya imzasını atabilir. İleride mührün kaldırılmasına ve kâğıtların incelenmesine karar verildiğinde bu işlemin yapılmasında hazır

2.2.3. Müdafinin Şüpheli ile Görüşme Yetkisi

2.2.3.1. Müdafinin Şüpheli ile Görüşmesi

Kolektif savunmanın gerçekleştirilebilmesi için en önemli hususlardan birisi şüpheli ve müdafinin herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın görüşebilmesidir. Müdafinin savunma görevini layık-ı veçhile yerine getirebilmesi için şüpheli ile görüşebilmesi; keza şüphelinin bireysel savunmasını yapabilmesi için de müdafinin görüşebilmesi gerekir.

Tutuklu olan şüphelinin müdafinin görüşebilmesi için gerekli kolaylıkların sağlanması adil yargılama hakkı bakımından önemlidir. Bu nedenle şüphelinin yakalandığı an itibarıyla müdafinin yardımından faydalanma hakkı ve bu doğrultuda müdafinin görüşme hakkı başlamaktadır. Bu nedenle yakalanan şüpheliye müdafinden faydalanma hakkı CMK md. 90/4 gereğince derhal bildirilir.

Şüpheli ve müdafinin görüşebilmesi için vekaletname aranmaz. Şüpheli ve müdafinin konuşulanları başkalarının duymayacağı bir ortamda vekaletname aranmaksızın her zaman görüşebilirler (CMK md.154/1). Şüphelinin müdafinin hukuki yardımından faydalanma ve müdafinin görüşme hakkı soruşturma ve kovuşturma evreleri boyunca vardır ve bu hak herhangi bir şekilde kısıtlanamaz ya da engellenemez (CMK md. 149/3).

Şüphelinin müdafinin görüşmesine ilişkin tek kısıtlama CMK md. 154/2 hükmüdür. Anılan hükme göre *“Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerinde tanımlanan suçlar ve Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar ile örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu ve uyarıcı madde imâl ve ticareti suçları bakımından gözaltındaki şüphelinin müdafinin görüşme hakkı Cumhuriyet savcısının istemi üzerine, hâkim kararıyla yirmi dört saat*

bulunmak üzere, ziyeyedi veya temsilcisi ya da müdafinin veya vekili çağrılır; çağrıya uyulmadığında gerekli işlem yapılır.

(3) İnceleme sonucu soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilişkin olmadığı anlaşılan belge veya kâğıtlar ilgilisine geri verilir.”

süreye kısıtlanabilir; bu zaman zarfında ifade alınamaz.” Görüldüğü üzere CMK md. 154/2’de sayılan suçlarla ilgili yürütülen soruşturmalar kapsamında gözaltına alınan şüphelinin müdafii ile görüşme hakkı yirmi dört saat süre ile kısıtlanabilir. Ancak bu kısıtlama yirmi dört saatin üzerinde olamaz. Ayrıca müdafii ile görüşme hakkı kısıtlanan şüphelinin, bu kısıtlama kaldırılmadan ifadesinin alınmasına başlanamaz. CMK md. 154/2 uyarınca şüphelinin müdafii ile görüşme hakkının kısıtlanabilmesi için Cumhuriyet savcısının talebi üzerine sulh ceza hakimince karar verilmiş olması gerekir. Hakim kararı olmaksızın CMK md. 154/2 uyarınca müdafii ile görüşme hakkının kısıtlanması mümkün değildir.

Kanaatimizce müdafii ile görüşme hakkının kısıtlanması için CMK md. 154/2’de sayılan suçlar bakımından gözaltı kararı verilmiş olması dışında bir kriter aranmamış olması savunma hakkını zedelemektedir. Zira belli suçlar bakımından soruşturma yürütülmesi, bu suçların mahiyeti itibarıyla müdafii ile görüşme hakkını kısıtlamak için yeterli değildir. Nitekim AİHM, İbrahim ve diğerleri/Birleşik Krallık kararında kollukta müdafii ile görüşme hakkının yalnızca cana, fiziksel bütünlüğe veya özgürlüğe karşı ciddi tehlikelerin bulunması durumunda kısıtlanabileceği; dışarıya bilgi sızdırılması tehlikesi sebebiyle bu hakkın kısıtlanamayacağı belirtilmiştir.²⁷⁵ Yine aynı şekilde AİHM, 27.11.2008 tarihli Salduz/Türkiye kararında, kanunda birtakım suçlar bakımından müdafii ile görüşme hakkına kısıtlama getirilmesinin, kısıtlama için zorunlu sebep sayılmayacağını belirterek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Tutuklanan şüphelinin ceza infaz kurumuna sevk edilmesi hâlinde de şüphelinin müdafii ile görüşme hakkı engellenemez.²⁷⁶ Soruşturma evresinde, aynı anda en çok üç müdafii şüpheli ile görüşebilir.²⁷⁷

²⁷⁵ Çeliksoy, Ergül. (2017). *Polis Karakolunda Müdafii ile Görüşme ve Müdafiden Yararlanma Hakkının AİHM’nin İbrahim ve Diğerleri/ Birleşik Krallık Kararı Işığında Değerlendirilmesi*. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (35), s. 678.

²⁷⁶ CGİK md. 114/5: “Tutuklunun müdafii ile olan haberleşmesine ve kurum düzeni çerçevesinde temas ve görüşmelerine hiçbir suretle engel olunamaz ve kısıtlamalar konulamaz.”

²⁷⁷ Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik md.139/5: “Tutuklunun müdafii ile olan haberleşmesine ve kurum düzeni çerçevesinde temas ve görüşmelerine hiçbir suretle engel olunamaz ve kısıtlamalar konulamaz. Bu kapsamda;

CMK md. 151/3 hükmü gereğince görevden yasaklanmış olan müdafii, yasaklı bulunduğu süreçte, başka davalarla ilgili olsa bile müdafiliğini üstlendiği kişiyle tutukevinde veya ceza infaz kurumunda görüşemez.²⁷⁸

Müdafiiin gerek kolluk merkezindeki gerekse ceza infaz kurumunda şüpheli ile yapacağı görüşmeler için herhangi bir süre sınırının getirilmesi mümkün değildir. Keza, şüpheli ile yapılan görüşme sayısı da sınırlanamaz.

Müdafii, şüpheli ile görüşmek için ceza infaz kurumuna girişi sırasında CGİK md. 86'da belirlenen usullere uymakla yükümlüdür. Bu kapsamda müdafii, infaz kurumuna girişi sırasında duyarlı kapıdan geçmek ve metal dedektörle üst ve eşyalarının aranmasına izin vermek zorundadır.²⁷⁹

2.2.3.2. Müdafiiin Şüpheli ile Yazışması

Müdafiiin şüpheli ile görüşebilme hakkının bir uzantısı da şüpheli ile müdafiiin yazışabilmeleri ve aralarındaki yazışmaların hiçbir denetime tabi tutulmamasıdır. CMK md. 154 uyarınca şüpheli ile müdafii arasındaki yazışmalar denetime tabi tutulamaz. Ayrıca, müdafii ile şüphelinin yazışabilmeleri için vekaletname olması şartı aranmaz.

a) *Şüpheli veya sanık, vekâletname aranmaksızın müdafii ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duymayacağı bir ortamda görüşebilir. Bu kişilerin müdafii ile yazışmaları denetime tâbi tutulamaz.*

b) *Soruşturma evresinde, aynı anda en fazla üç avukat tutuklu ile görüşebilir. Avukatlar aynı anda birden fazla tutukluyla görüşemez."*

²⁷⁸ Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmelik md. 140/2: "5271 sayılı Kanun hükümlerine göre, mahkemece haklarında müdafii veya vekillik görevinden yasaklanmış bulunan avukatlar, aynı Kanunda belirtilen yasaklama süreleri içinde başka davalarla ilgili olsa bile müdafiliğini veya vekilliğini üstlendiği kişiyi kurumda ziyaret edemez."

²⁷⁹ Bkz. CGİK md. 86/3: "Kurum görevlileri ve dış güvenlik görevlileri dahil olmak üzere, sıfat ve görevi ne olursa olsun, ceza infaz kurumlarına girenler duyarlı kapıdan geçmek zorundadır. Bu kişilerin üstleri metal dedektörle aranır; eşyaları x-ray cihazından veya benzeri güvenlik sistemlerinden geçirilir, ayrıca şüphe hâlinde elle aranır. Bu cihazların bulunmadığı yerlerde arama ve kontrol elle yapılır. Ancak milletvekilleri, mülkî amirler, hâkim, Cumhuriyet savcılar ve bu sınıftan sayılanlar, avukatlar, noterler, ceza infaz kurumları ve tutukevleri kontrolörleri, izleme kurulu başkan ve üyeleri, uluslararası sözleşmelerle yetkileri tanınmış kişi ve kuruluşların temsilcileri, ceza infaz kurumu ve tutukevi koruma birlik komutanı ile kurum müdürünün üstleri ağır cezayı gerektiren suçüstü hâlleri dışında elle aranmaz. Duyarlı kapı cihazının ikazının sürmesi hâlinde bu kişiler ancak, elle aramayı kabul ettikleri takdirde kuruma girebilirler. Ziyaret yerleri de ziyaret öncesi ve bitiminde aranır."

Müdafî, şüpheliyle görüşmek için ceza infaz kurumuna gittiğinde savunmaya ilişkin belgeleri de yanında bulundurabilir ve bu belgeleri şüpheli ile paylaşabilir. Ceza infaz kurumlarına giren avukatlarca savunmaya ilişkin olduğu yazılı olarak beyan edilen belge ve dosyalar incelemeye tâbi tutulmaz (CGİK md. 86/4).

Şüpheliyi ziyaret ettiği sırada müdafî, savunma ile ilgili belgeleri, belgeler hiçbir incelemeye tabi tutulmadan ve herhangi bir izin olmaksızın şüpheliye verebilir.²⁸⁰ Ancak uygulamada zaman zaman bunu zorlaştıran uygulamalarla karşılaşılabilir. Özellikle Covid-19 Pandemisi döneminde pandemiye ilişkin ceza infaz kurumlarında alınan tedbirler kapsamında müdafîin şüpheliyi ziyareti sırasında şüpheliye teslim etmek istediği belgelerin izolasyon için bir süre şüpheliye teslim edilmeden önce İnfaz Kurumunun ilgili belge biriminde bekletilmesi uygulaması başlamıştı. Bu uygulamanın açıkça hukuka aykırı olduğunu ve yazışmaların denetime tabi tutulmaması hakkını zedelediği şüphesizdir. Şu anda ise her ceza infaz kurumunun kendisince bir uygulama benimsediğini, bazı infaz kurumlarının görüş sırasında şüpheliye savunmayla ilgili belgelerin verilmesini kabul etmediğini, ya da belgeler teslim edilmeden önce infaz koruma memurları tarafından belgelerin hızlıca okunmak suretiyle kontrol edildikten sonra şüpheliye teslim edilmesi ile karşılaşmaktayız. Bu uygulamaların şüpheli ile müdafîin görüşme ve yazışmalarının gizliliğine ilişkin düzenlemelere aykırı olduğunu belirtmeliyiz. Ceza infaz kurumlarında uygulanması gereken usul ve esaslar ilgili kanun ve yönetmeliklerle düzenlenmiş olup mevzuatta açıkça belirtilen hususlara ilişkin keyfi uygulamalara son verilmesi gerekmektedir.

Şüpheli ile müdafî, mektup aracılığıyla da haberleşebilir ve yazışabilirler. Tutuklunun müdafî ile olan haberleşmesine ve kurum düzeni çerçevesinde temas ve görüşmelerine hiçbir suretle engel olunamaz ve kısıtlama konulamaz (CGİK md.114/5). Şüpheli ve müdafîin mektup aracılığıyla haberleşmeleri hâlinde belgelerin hiçbir şekilde açılmadan postaya teslim edilmesi gerekir. Burada yapılabilecek olan denetim ancak ve ancak

²⁸⁰ Centel, *Ceza Soruşturmasında Müdafîin Rolüne Eleştirel Yaklaşım*, s.712.

postanın müdafiden gelip gelmediğine ya da müdafie gönderilip gönderilmediğine ilişkin olabilir.²⁸¹

AİHM, 25.03.1992 tarihli Campbell/Birleşik Krallık kararında, başvurucunun avukatı ile yaptığı yazışmaların cezaevi yetkililerince denetlenmesinin haberleşmeye saygı hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir.²⁸² Keza, AİHM, Laurent-Fransa kararında, polis merkezinde buldukları sırada yazdığı notu müdafiiin yazdığı notun denetlenmesi sebebiyle AİHS md. 8'in ihlal edildiğine karar vermiştir.²⁸³

Müdafii ile şüpheli arasındaki yazışma veya görüşmelerin savunma amacı dışında olduğu şüphesinin bulunması hâlinde bu durumun müdafiiin bağlı olduğu baroya ve adli mercilere bildirilmesi gerekir.²⁸⁴ Bu şüpheden yola çıkarak yazışma ve görüşmelerin denetlenmesi gibi bir yola başvurulamaz.²⁸⁵

²⁸¹ Centel, *Ceza Soruşturmasında Müdafiiin Rolüne Eleştirel Yaklaşım*, s.711.

²⁸² Cengiz/Demirağ/Ergül/McBride/Tezcan, s. 185. AİHM'in 25.03.1992 tarihli Campbell / Birleşik Krallık kararı: *"mahpusların avukatlarıyla yaptıkları görüşmelerin dinlenmemesi gibi, özel ve gizli nitelikteki mektupların da okunmaması gerekir. Bu muafiyetin istismar edilmemesini sağlamak için makul bir denetim yöntemi uygulanabilir. Olayda avukatın dürüstlüğünden veya avukatlık meslek kurallarını çiğnediğinden kuşkulanan için bir sebep bulunmamaktadır. Bu çerçevenin dışında devletin takdir alanı bulunmadığından, müdahale demokratik bir toplumda gerekli değildir."*

²⁸³ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Legal_professional_privilege_TUR, s.e.t. 14.12.2023.

²⁸⁴ Centel/Zafer, s.240.

²⁸⁵ Centel/Zafer,s.240.

SONUÇ

Ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğe ulaşılırken bu sürecin insan temel hak ve özgürlüklerine uygun bir şekilde tamamlanması hukuk devleti ilkesinin gereğidir. Maddi gerçeğe ulaşma amacının yerine getirilmesi için bu yolda kullanılan her araç mübah değildir. Maddi gerçeğe ulaşma amacına ilişkin faaliyetler yürütülürken şüphelinin/sanığın da temel hak ve özgürlüklerinin, onur ve haysiyetinin korunması gerekmektedir. Bu durum ceza muhakemesinin başlangıç anından tamamlanmasına kadar tüm süreç bakımından geçerlidir.

Meri Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, maddi gerçeğe ulaşılması için delillerin toplanması faaliyetinin soruşturma evresinin görev alanında olduğu kabul edilmiştir. Bu kabul tabii ki de kovuşturma evresinde hakim ya da mahkemelerin delil toplayamayacağı anlamına gelmemektedir. Ancak olması gereken hukuk bakımından suç şüphesine ilişkin delillerin soruşturma aşamasında toplanmış olması gerekmektedir. Bu şekilde kovuşturma evresinde yargı mercilerinin tekrar delil toplama faaliyetine emek ve mesai harcamalarının önüne geçilerek esas mesailerini dosyaları detaylı şekilde inceleyip hukuka uygun karar vermelerine yönlendirmeleri amaçlanmıştır. Ayrıca, soruşturma evresinde tüm deliller toplanmadan iddianame düzenlenmesi, şüphelinin lekelenmeme ve adil yargılanma haklarını da ihlal edecektir. Her ne kadar olması gereken hukuk bakımından tüm delillerin soruşturma evresinde toplanması gerekmekte ise de uygulamada soruşturma evresinde delillerin tamamı toplanmadan iddianame düzenlenmekte ve bu iddianameler mahkemelerce kabul edilerek kamu davası açılmaktadır. Bu yüzden senelerce süren duruşmalar neticesinde ancak karar aşamasına gelinebilmektedir. Hatta uygulamada özellikle hazırlanması uzun süren birtakım raporlara delil olarak soruşturma aşamasında başvurulmakta ancak bu raporların dosyaya kazandırılması beklenmeden iddianame düzenlenmekte ve raporlar ancak kovuşturma evresinde dosyaya dahil olmaktadır. Özellikle mali suçlarda talep edilen bilirkişi raporları, dijital materyal inceleme raporları ve MASAK raporları bakımından bu durum artık uygulamada ne yazık ki yerleşik bir hâl alma yolundadır. Savcılıkların da iş yükü yoğunluğunun fazla olduğu dikkate alındığında uygulamadaki bu yanlış

işleyişinin düzeltilebilmesi için görevli savcı sayısının artırılmasının bir nebze katkısının olabileceğini düşünmekteyiz.

Soruşturma evresinde maddi gerçeğe ulaşılmasına ilişkin deliller toplandığından bu süreç şüpheli için büyük önem arz etmektedir. Özellikle soruşturma evresinde şüphelinin birtakım koruma tedbirlerine katlanma yükümlülüğünün bulunduğu ve bu süreçte elde edilen delillerin ileride şüphelinin mahkumiyetine sebep verebileceği düşünüldüğünde şüphelinin savunma hakkını soruşturma evresinde etkin şekilde kullanması büyük önem taşımaktadır.

Şüpheli, savunma hakkını kendisi bizzat kullanabileceği gibi müdafinin hukuki yardımından da faydalanabilir. Ancak CMK'da gösterilen bazı durumlarda şüphelinin müdafî yardımından faydalanması zorunlu tutulmuştur. Zorunlu müdafilik bazı durumlarda tüm soruşturma süreci bakımından geçerliken bazen sadece belli birtakım işlemlerin yapılması için öngörülmüştür. Zorunlu müdafilik sisteminin uygulama alanının CMUK dönemine göre büyük ölçüde genişlediği şüphesizdir. Ancak zorunlu müdafiliğin uygulama alanının hâla daha fazla genişletilebileceği kanaatindeyiz.

Soruşturma evresinde şüphelinin savunma hakkı bakımından belki de en önemli hakkın şüpheliye haklarının öğretilmesi olduğunu söyleyebiliriz. Zira hakları hakkında bilgi sahibi olmayan şüphelinin susma hakkı, müdafî yardımından yararlanma hakkı gibi birçok önemli haktan faydalanması beklenemez. Bu hakkın önemi sebebiyle, şüpheliye ifade işlemi öncesinde haklarının hatırlatılmaması hâlinde ifade alma işleminin hukuka aykırı olduğu ve alınan ifadenin delil olarak kullanılamayacağı kabul edilmiştir.

İfade işlemi, adli makamlar bakımından delil elde etme aracı olması; şüpheli yönünden ise bir savunma faaliyeti olması nedeniyle büyük öneme sahiptir. Bu sebeple ifade alma ve sorgu işlemlerinde yasak usullerin uygulanması CMK md. 148 gereğince kesinlikle hukuka aykırıdır. Burada hem delil elde etme yasağı hem de delil değerlendirme yasağı söz konusudur. Bir diğer ifade ile yasak usullerin uygulanması suretiyle ifade almanın yasak olması, delil elde etme yasağı fonksiyonunu; bu yasağın ihlal edilerek ifade alınması hâlinde alınan ifadenin delil olarak kullanılamaması ise delil değerlendirme

yasağı fonksiyonunu göstermektedir. CMK md. 148’de şüphelinin özgür iradesine zarar verebilecek her türlü bedensel ve ruhsal müdahale yasaklanmıştır. İlgili kanun metinde yasak usuller bakımından isabetli bir şekilde tahdidi bir sayım yapılmamıştır.

Savunma hakkının etkin bir şekilde kullanılabilmesi için soruşturma evresinde müdafî yardımından faydalanılması büyük öneme sahiptir. CMK’da müdafîin yetkileri bakımından birçok eksik düzenleme olmakla birlikte Kanun’da müdafîe tanınan yetkilerin kullanılması dahi uygulamada zaman zaman zor bir hâl almaktadır. Örneğin müdafîin kollukta bulunan soruşturma dosyasını inceleyebilmesi için Cumhuriyet savcısından talimat alınmasına ilişkin Yönetmelik hükmü iptal edilmiş olmasına rağmen uygulamada hâla bu konuda sorunlarla karşılaşılmaktadır. Özellikle ifade alma işlemi öncesinde kollukta bulunan dosyayı incelemeden müdafîin etkin bir şekilde savunma yapmasının beklenmesi mümkün değildir.

Müdafîin ifade alma işlemi sırasında hazır bulunma yetkisi olmasına rağmen uygulamada ne yazık ki müdafîin ifade alma işlemi sırasında bir gözlemci ya da tasdik merci gibi hazır bulunması beklenmektedir. Bu yüzden müdafîin ifade alma işlemi sırasında gerçekleşen hukuka aykırılıkları tespit ederek müdahalede bulunması yahut şüpheliye olayın aydınlatılması için soru sorması ya da yönlendirici sorulara itiraz etmesi gibi yetkilerini kullanmasının önüne geçilmektedir. Müdafî bu yetkilerini kullandığında zaman zaman kolluğun olumsuz tepkilerine maruz kalmaktadır.

Sonuç olarak, şüphelinin savunma hakkının ihlalini doğuran hukuka aykırılıkların zaman zaman mevzuattaki düzenlemelerden bazen de mevzuattaki yetki ve hakların kullanılmasının uygulamada fiilen engellenmesinden kaynaklandığını düşünmekteyiz. Savunma hakkına yönelik bu ihlallerin önüne geçilebilmesi için öncelikle müdafîe yönelik bakış açısının değişmesinin elzem olduğu ve müdafîlik faaliyetinin maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına yönelik bir kamu görevi olduğu hususunda farkındalığın artması gerektiğini düşünmekteyiz. Bu ihlallerin önüne geçilebilmesi bakımından bir diğer önemli husus ise özellikle adli kolluk personeline gerekirse meslek içi eğitimler verilerek Ceza Muhakemesi Kanunu ve ilgili Yönetmelikler hakkında bilgi düzeyinin artması faydalı olabilir. Ceza muhakemesinin; iddia, savunma ve yargılamadan oluşan

üçlü bir sistem olduğu ve maddi gerçeğin ancak bu üç organın iş birliği içerisinde çalışması hâlinde ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, B. (2022). Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararı (TCK m. 158/6), *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 10(1), s.153-209.
- Akyazan Ahmet, E. (2007). Miranda Hakları (Miranda v. Arizona 1966), *TBB Dergisi*, (71), s.339-354.
- Akyol, F. (2021). Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması Usulü ve Delil Değeri, *İzmir Barosu Dergisi*, 86(1), s.73-132.
- Apiş, Ö. (2019). Güncel Yargı Kararları ve Yasa Değişiklikleri Işığında İfade Alma ve Sorgu Sırasında Şüpheli/Sanığın Hakları, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25(1), s.53-85.
- Arıcan, M. (2009). Ceza Muhakemesi Hukukunda İfade Alma ve Sorgu. *SÜHFD*, 17(1), s.43-66.
- Arslan, Ç. (2012). Sosyal Hukuk Devletinde Müdafî Görevlendirilmesi. *Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı Kitabı*. C:3, s.197-224.
- Aydın, Devrim. (2014). *Ceza Muhakemesinde Deliller*. Ankara: Yetkin.
- Aydın, Murat. (2003). *Kamu Davasının Açılması ve İddianame*. Ankara: Seçkin
- Badem, S. (2020). Yasak Sorgu Yöntemleri. *Suç ve Ceza Dergisi*. 13(2). s.407-447.
- Başbüyük, İ. (2013). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m.6/3-c) Kapsamında Müdafî Yardımından Yararlanma Hakkı. *MÜHFHAD*. 19(2), s.1339-1372.
- Belgesay, M. (1940). *Hukuk ve Ceza Usulü Muhakemesinde Deliller*. İstanbul: Güven.
- Cengiz, S./Demirağ, F./Ergül, T./McBride, J./ Tezcan, D. (2008). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları*. Ankara: Şen Matbaa.
- Centel, N. (2010). Adil Yargılama İlkesi ve Türk Hukukundaki Bazı Sorunlar. *MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 16(1-2), s.3-14.
- Centel, N. (1984). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî*. İstanbul: Kazancı.
- Centel, N (2014). Ceza Soruşturmasında Müdafinin Rolüne Eleştirel Yaklaşım. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 72(2). s.703-723.
- Centel, N. ve Zafer, H. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 20. Bası*. İstanbul: Beta.

- Ceyhan, D/Yiğit, T. (2013). Tıbbi Tedavilerde Hipnoz Uygulamalarının Kullanımı ve Etkinliği. *ADO Klinik Bilimler Dergisi*, 7(2), s.1507-1516.
- Ceyhan, M. (2013). Soruşturmanın Gizliliği ve Müdafinin Dosya İnceleme Yetkisi. *TBB Dergisi*, (109), s.465-483.
- Cihan, E. (1984). 50. Yılda Ceza Muhakemesi Süjesi Olarak Sanığın Durumu ve Sorgusu. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. C:50(1), s.133-151.
- Coşkun, S. (2021). Ceza Muhakemesinde Susma Hakkı ve Bağlantılı Haklar, *TBB Dergisi*, (157), s.209-253.
- Çeliksöy, E. (2017). Polis Karakolunda Müdafî ile Görüşme ve Müdafiden Yararlanma Hakkının AİHM'nin İbrahim ve Diğerleri/ Birleşik Krallık Kararı Işığında Değerlendirilmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (35), s. 665 – 687.
- Demirbaş, T. (2011). *Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması*. Ankara: Seçkin.
- Duran, D. (2013). Şüphelinin İfadesinin Alınması (CMK md. 147- Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği md. 23). *İzmir Barosu Dergisi*, 78(2), s.190-224.
- Duranoğlu, Y. (2022). Türk Ceza Muhakemesi Hukukundaki Soruşturma Evresinin Tarihsel Gelişimi, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), s.167-190.
- Erdem, M. (2004). AİHM Kararları Işığında Tutuklu Sanık Bakımından Hazırlık Soruşturması Dosyasını İnceleme Hakkı. *DEÜHFD*, 6(1), s. 67-110.
- Erem, F. (1992). Susma Hakkı, *Yargıtay Dergisi*, 18(3), s.296-299.
- Ergün, G. (2010). Soruşturmanın Gizliliği. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:59(2), s. 243 – 276.
- Eser, A. (1990). Alman ve Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Durumu, (Çev: Centel, Nur), *Yargıtay Dergisi*, 16(3), s.315-338.
- Feyzioğlu, M. (1999). Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, *AÜHF Dergisi*, 48(1), 135-163.
- Feyzioğlu, M. (2004). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 6/3-a Uyarınca İsnadın Bildirilmesi ve Türk Hukuku, *TBB Dergisi*, (55), s.102-125.
- Friedrich D./Schroeder C./Verrel T.'den çeviren; Oktar, S. (2019). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Yetkin
- Gökçen, A. & Balcı, M. & Alşahin, E., Çakır, K. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku*. 4. Baskı. Ankara: Adalet.

- Gökpınar, M. (2023). Şüphelinin Kolluk Tarafından Aldatılması. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 31(2), s. 665-701.
- Gölcüklü, F. (1954). Sanık Gerçeği Söylemeye Mecbur mudur? *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 9(4), 121-146.
- Gür, N. (2012). Müdafinin Dosya İnceleme Hak ve Yetkisi. *İstanbul Barosu Dergisi*, 86(2), s.208-219.
- İnce, K. (2019). İşkence Suçunun TCK, AİHS ve AİHM Kararları Işığında Ele Alınması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C.21*, s. 3393-3427.
- İpekçioğlu, P. (2008). Gözaltında Alınan İfadenin Önemi ve Delil Değeri. *AÜHFD*, 57(3), s. 51 – 82.
- İpekçioğlu, P. (2013). Vücuttan Örnek Alma İşleminin Hukuki Niteliği ve Anayasaya Uygunluğu. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19(2), s.1157-1176.
- Karakeyha, H. (2014). Ceza Muhakemesinde Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkına İlişkin Esaslar, *Ombudsman Akademik*, (1), s.83-97.
- Karakeyha, H. (2015). Ceza Muhakemesinde Sanığın Meramını Anlatabilme Hakkının Unsurları. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 3(2), 137 – 164.
- Karakeyha, H. (2007). Türk Ceza Muhakemesinde Sanığın Dosya İnceleme Hakkı. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(3-4). s.131-147.
- Karakehya, H./Arabacı M. (2015). Ceza Muhakemesinde Müdafinin Önemi, Hukuki Statüsü ve Müdafiliğe İlişkin Problemler. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. (22), s.59-89.
- Kaymaz, S. (1997). Aydınlatma Yükümlülüğünün İhlali Sebebiyle Söz Konusu Olan Yasak Deliller. *Yargıtay Dergisi*, 23(3), s.280-300.
- Kaymaz, S. (1997). *Uygulamada ve Teoride Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı (Yasak) Deliller*. Ankara: Seçkin.
- Keyman, S. (1970). *Ceza Muhakemesinde Savcılık*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Kılıç, A. (2016). Tercümandan Faydalanma Hakkı Çerçevesinde Sanığın Seçtiği Dilde Savunma Yapması Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(4). s. 2101 – 2131.
- Kızıllarslan, H. (2007). *Ceza Muhakemesi, Adli Tıp, Adli Bilimlerde Vücudun Muayenesi & Örnek Alma Doktrin ve Uygulama*, Ankara: Kızıllarslan Serisi 1.

- Kızıllarslan, Hakan. (2019). Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararları (SYOK) ve Bu Kararların Ceza Muhakemesi Sistematiği Açısından İrdelenmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. (144), s.59-104.
- Koca, M. (1998). *Hazırlık Soruşturmasında Savunma Hakkı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kocaoğlu, S. (2017). *Müdafî*, 3. Baskı. Ankara:Seçkin.
- Kocaoğlu, S. (2011). *Müdafî*, Ankara: Seçkin.
- Kocaoğlu, S. (2011). Susma Hakkı, *Ankara Barosu Dergisi*, (1), s.29-58.
- Kunter, N. (1989). *Ceza Muhakemesi Hukuku Yenileştirilmiş ve Geliştirilmiş Dokuzuncu Bası*. İstanbul: Yaylacık.
- Mahmutoğlu, F./Dursun, S. (2004). *Türk Hukukunda Müdafîin Yasaklılık Halleri*. Ankara:Seçkin.
- Öncü, M. (2014). AİHS'nin 6 § 3 e) Hükmü Anlamında Tercüman Yardımından Yararlanma Hakkı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. C:16. s. 4457 – 4495.
- Öntan, Y. (2013) Ceza Muhakemesi Hukukunda Yer Gösterme İşlemi, *AÜHFD*, 62(4), s.1087 – 1104.
- Öz, B. (2019). *Şüphelinin ve Sanığın Savunma Hakkının Sınırları*. Yüksel Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özbek, Veli Ö. (2005). *Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nun Anlamı*. Ankara:Seçkin.
- Özbek, V./Doğan, K./Bacaksız, P. (2019). *Ceza Muhakemesi Hukuku 12. Baskı*. Ankara:Seçkin.
- Özen İnci, Z. (2017). Şüpheli ve Sanığa Rağmen Bir Ceza Muhakemesi Hukuku Mu? Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katlanma Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüğün Sınırları Hakkında Düşünceler, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), s.119-168.
- Öztürk, B. (2010). *Türkiye'nin Yeni Savcı Modeli ve Adil Yargılama*, içinde: Yayına Hazırlayanlar; Hilgendorf, E./Ünver, Y. (2010). *Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku Cilt 3*. İstanbul:Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Öztürk, B. (1995). *Yeni Yargıtay Kararları Işığında Delil Yasakları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
- Öztürk, B./Tezcan, D./Erdem, M./Gezer, Ö./Kırt, Y./Akcan, E./Özaydın, Ö./ Tütüncü, E./ Villemin, D./Tok, M. (2018). *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku Güncellenmiş 12. Baskı*. Ankara:Seçkin.

- Pehlivan, A. (2013). Soruşturma Evresinde Müdafî ve Vekilin Evrak İnceleme Yetkisi. *MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19(2), s.1491-1540.
- Sarıgül Tanju, A. (2021). Şüpheli ve Sanığın Ceza Muhakemesi İşlemlerine Katlanma Yükümlülüğüne Getirilen Sınır-Nemo Tenetur Seipsum Accusare İlkesi, *TBB Dergisi*, (153), s.39-64.
- Sevdiren, Ö. (2019). Çelişmeli Yargılama ve Silahların Eşitliği İlkeleri Bağlamında Teşhis İşlemi ve Bu İşlemden Müdafinin Hazır Bulunma Yetkisi. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (1), s.15-55.
- Soyaslan, D. (2014). *Ceza Muhakemesi Hukuku Güncelleştirilmiş 5. Baskı*. Ankara: Yetkin.
- Şahin, C. (2001). *Ceza Muhakemesinde İspat (Delillerin Doğrudan Doğruları İlkesi)*. Ankara: Yetkin.
- Şahin, C. (1994). *Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması*. Ankara: Yetkin.
- Tezcan, D. (1997). Tercümandan Yararlanma Hakkı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. C:52. s.693-700.
- Turan, H./Şahin, F. (2017). Müdafinin Soruşturma Dosyasını İnceleme Yetkisine Getirilen Kısıtlamanın Savunma Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (10), s. 59 -619.
- Şahbaz, İ. (2020). *Açıklamalı ve İçtihatlı Ceza Muhakemesi Kanunu I. Cilt*. Ankara:Yetkin.
- Şahin, C./Göktürk, N. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku I- II. Bası*. Ankara:Seçkin.
- Taş, H. (2022). Yargı Kararları Işığında Müdafiden Yararlanma Hakkı ve Zorunlu Müdafiliği Gerektiren Haller. *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi*. 5(1). s.71-112.
- Telli, A. (2020). Hipnoz ve Bilimde Kullanım Alanları. *Journal of Medicine and Palliative Care*, s.109-112.
- Toprak, U. (2011). Şüphelinin Susma Hakkının Güvenilir Kişiye Başvurulması Yöntemiyle İhlaline Alman Yargıtayı Kararları Işığında Kısa Bir Bakış. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (7). s.257-286.
- Tosun, Ö./Gürelli, N. (1964). Heyecan Göstergesi ile Yalanın Bulunması ve Ceza Hukuku, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 30(3), s.498-544.
- Tunçer, A. (2018). Susma Hakkı Bağlamında Birtakım Ceza Muhakemesi İşlemlerinin Değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2). s.355-379.

- Turhan, F. ve Aksan, M. (2020). Ceza Muhakemesinde Şüphelinin İfadesinin Alınması ve Sorguya Çekilmesine İlişkin Hükümlerin Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(2). 289,331.
- Ünver, Y./Hakeri, H. (2016). *Ceza Muhakemesi Hukuku 12. Baskı*. Ankara:Adalet.
- Yenisey, F./Nuhoglu, A. (2022), *Ceza Muhakemesi Hukuku Güncellenmiş 10. Baskı*. Ankara:Seçkin.
- Yıldırım, A. (2022). Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde İsnadı (Suçlamayı) Öğrenme Hakkı. *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 10(2). 537-579.
- Yıldırım, A. (1988). Sanığın Susma Hakkı. *Ankara Barosu Dergisi*, 5(6), s.682-701.
- Yıldız, A. (2007). Ceza Muhakemesi Hukukunda Keşif ve Yer Gösterme. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 65(1), s.127-173.
- Yurtcan, Erdener. (1981). *Alman Hukukunda Müdafilerin Görevden Yasaklanması*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Yurtcan, Erdener. (2002). *Ceza Yargılaması Hukuku 9. Baskı*. İstanbul: Melisa Matbaacılık.
- Yüce, T. (1988). Sanığın Savunması ve Korunması Açısından Ceza Soruşturmasının Ümanist İlkeleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, s. 156-167.
- Zafer, H. (2013). Savunma Hakkı ve Sınırları. *MÜHFHAD*. 19(2), s. 507-540.

İnternet Siteleri

<https://sozluk.gov.tr/> s.e.t. 24.12.2023.

<https://www.corpus.com.tr/> s.e.t. 04.12.2023.

<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001196804&filename=CASE%20OF%20SOYTEM%C4%B0Z%20v.%20TURKEY%20%20%5BTurkish%20Translation%5D%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf&logEvent=False>, s.e.t. 24.12.2023.

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Legal_professional_privilege_TUR, s.e.t. 14.12.2023.

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57809%22%5D%7D> s.e.t. 20.11.2023.

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_6_criminal_TUR s.e.t. 20.11.2023.

EK-1 TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
..... ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: .../.../.....

Tez Başlığı:.....
Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:.....

Yukarıda başlığı verilen tezimin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin,/...../..... tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 'dır.

Uygulanan filtrelemeler*:

- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezimin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad-Soyad/İmza

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	
	Öğrenci No	
	Enstitü Anabilim Dalı	
	Programı	

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu <i>Form No.</i>	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi <i>Date of Pub.</i>	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No <i>Rev. No.</i>	02
		Revizyon Tarihi <i>Rev.Date</i>	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF.....

Date: .../.../.....

Thesis Title (In English):.....

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on/...../..... for the total of pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is %.

Filtering options applied**:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. References cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Name-Surname/Signature

Student Information	Name-Surname	
	Student Number	
	Department	
	Programme	

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
(Title, Name and Surname, Signature)

EK-2 TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYET FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: .../.../.....	
Tez Başlığı (Türkçe):.....	
Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:	
Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir. 	
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Ad-Soyad/İmza	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	
	Öğrenci No	
	Enstitü Anabilim Dalı	
	Programı	

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF.....	
Date: .../.../.....	
ThesisTitle (In English):.....	
My thesis work with the title given above:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Does not perform experimentation on people or animals. 2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). 3. Does not involve any interference of the body's integrity. 4. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview. 5. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions. 	
I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.	
I respectfully submit this for approval.	
Name-Surname/Signature	

Student Information	Name-Surname	
	Student Number	
	Department	
	Programme	

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
(Title, Name Surname, Signature)